

GLOBÁLNA ROZVOJOVÁ POMOC

Vysokoškolská učebnica



AUTORSKÝ KOLEKTÍV:
JURAJ BENCA, JOZEF ŠUVADA, EVA GREY, LADISLAV BUČKO, MONIKA NOVÁ

2016

JURAJ BENCA • JOZEF ŠUVADA • EVA GREY

LADISLAV BUČKO • MONIKA NOVÁ

GLOBÁLNA ROZVOJOVÁ POMOC

VYDAVATEL:

DVOJFAREBNÝ SVET A J. N. NEUMANN PUBL. HOUSE PŘÍBRAM

Táto publikácia bola vydaná v rámci projektu „Začlenenie globálneho a rozvojového vzdelávania do systému vysokoškolského štúdia a do vzdelávania verejnosti a novinárov“, ktorý je financovaný z prostriedkov oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky.



JURAJ BENCA A KOLEKTÍV AUTOROV

GLOBÁLNA ROZVOJOVÁ POMOC

Vysokoškolská učebnica

BRATISLAVA, 2016

GLOBALNA ROZVOJOVÁ POMOC

Vysokoškolská učebnica

zostavovateľ:

Juraj Benca, prof., MUDr., PhD., MPH

Profesor sociálnej práce

Koordinátor rozvojovej pomoci projektov VŠ ZaSP sv. Alžbety

Nám. 1. Mája 1, Bratislava, Slovensko

autori:

Jozef Šuvada, Eva Grey, Ladislav Bučko, Monika Nová

editori:

Juraj Benca, Martina Bencová, Jozef Šuvada,

recenzent:

Adriana Ondrušová

titulná fotografia:

Mária Mühl

vydavateľ:

Dvojfarebný svet a J. N. Neumann Publ. House Příbram

Nepredajné

Náklad: 150 výtlačkov

Rok vydania: 2016

Grafická úprava: Barbora Gerthoferová

Tlač: Kníhtlač Gerthofer



© Dvojfarebný svet

© Jozef Šuvada, Eva Grey, Ladislav Bučko, Monika Nová

ISBN 978-80-972478-0-5



Eva Grey, *prof., MUDr., PhD.*

– profesorka sociálnej práce, lekárka, bioetička, členka Platformy mimovládnych rozvojových organizácií a Tropic tímu, dekanka Ústavu sociálnej práce a vysokoškolská pedagogička pôsobiaca na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety a na LF UK v Bratislave, prorektorka VŠ ZaSP sv. Alžbety pre zahraničie. Lektorka interkulturálnej etiky a rozvojovej spolupráce. Pracuje s týranými, zneužívanými osobami a so ženami v ťažkých životných situáciách. Je organizátorkou viacerých konferencií o sociálnej patológii a sociálno-zdravotníckych workshopov. Je aj spoluzakladateľkou medzinárodnej platformy SPAY.

Ladislav Bučko, *prof., PhDr., Ing., PhD.*

– profesor misijnej práce a jeden zo zakladateľov odboru misiológia po roku 1989 na Slovensku, dekan Fakulty misijnej práce a tropického zdravotníctva na VŠ ZaSP sv. Alžbety, vysokoškolský pedagóg pôsobiaci na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave, na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Bratislave, v Prahe a v Keni. Je výskumníkom misijných modelov a autorom misiologických monografií *Na ceste k oslobodeniu* (2003) a *Misijná a charitatívna činnosť* (2009). Špecializuje sa na oblasť vzťahu misijnej činnosti a sociálneho rozvoja, na problematiku inkulturácie a misijných modelov v rozličných kultúrnych a sociálnych prostrediach. Je vedúcim redaktorom akademického časopisu *Acta missiologica*, ktorý publikuje vedecké a odborné články súvisiace s misijnou, rozvojom a humanitárnou problematikou. Ako misijný pracovník pôsobil na rozvojových projektoch na Slovensku, v Rusku, Kambodži, Keni a Burundi.

Monika Nová, *PhDr., PhD.*

– absolvovala magisterské štúdium na Pedagogickej fakulte Západočeskej univerzity v Plzni a Zdravotne sociálnu fakultu na Jihočeskej univerzite v Českých Budějoviciach. Rigoróznú skúšku a doktorandské štúdium absolvovala na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave. Pracuje na Karlovej univerzite ako odborná asistentka na katedre psychosociálnych vied a etiky. Venuje sa projektom zdravotno-sociálneho charakteru v Malawi, Ugande, Zimbabwe a v Paraguaji. Lektorka rozvojovej pomoci.

Jozef Šuvada, *doc., MUDr., PhD., MPH, MBA*

– lekár, pediater, docent sociálnej práce, prodekan Fakulty sociálnej práce VŠ SPaZ sv. Alžbety, koordinátor rozvojových a humanitárnych projektov v Afrike a na Blízkom východe, člen výskumnej skupiny Európskej pediatrickej asociácie, člen Skupiny pre práva detí migrantov a utečencov, hosťujúci profesor na Makerere University v Ugande, Management University v Poľsku, Imperial College London v Anglicku. Pôsobí v rozvojovej skupine SIOP-PODC (pre rozvoj detskej onkológie v rozvojových krajinách), Cure-4Kids (St. Jude's Hospital, USA), v MOCHA projekte (nerovnosti v zdraví u detí a mládeže v EÚ) a je viceprezidentom International AIDS Society pre detské HIV klinické programy pre oblasť Afriky a zakladateľom platformy SPAY.

	Editoriál	9
1	Pojem globálneho rozvojového vzdelávania (<i>M. Nová</i>)	11
	1.1 Termíny globálneho rozvojového vzdelávania – vymedzenie pojmov globálneho rozvojového vzdelávania v medzinárodnom kontexte	11
	1.1.2 Základne princípy a témy globálneho rozvojového vzdelávania	11
	1.1.3 Nové trendy – vzdelávanie pre globálne občianstvo.....	12
	1.1.4 Metodika globálneho rozvojového vzdelávania	13
	1.1.5 Všeobecné ciele a nadväznosť globálneho rozvojového vzdelávania na ostatné priority vo vzdelávaní	13
	1.1.6 Mýty o globálnom rozvojovom vzdelávaní	14
2	Globalizácia a vzájomná závislosť v jednotlivých častiach sveta (<i>M. Nová</i>).....	16
	2.1 História a celosvetové problémy súčasnosti	16
	2.2 Globalizácia ekonomická, kultúrna, sociálna, politická a globalizácia životného prostredia	18
3	Medzinárodné inštitúcie v kontexte globálnej rozvojovej pomoci (<i>M. Nová</i>)	21
	3.1 Organizácia Spojených národov (OSN)	21
	3.2 Medzinárodné finančné inštitúcie.....	24
	3.3 Nadnárodné spoločnosti.....	25
4	Migrácia (<i>M. Nová</i>)	27
	4.1 História a súčasnosť migrácie.....	27
	4.2 Pojmy súvisiace s migráciou	28
	4.3 Dôvody migrácie, delenie a typológia migrácie.....	29
	4.4 Migrácia v kontexte globálneho rozvojového vzdelávania	30
5	Globálne problémy a rozvojová spolupráca (<i>J. Šuvada</i>)	32
	5.1 Medzinárodné východiská v oblasti globálneho vzdelávania	32
	5.2 Globálne rozvojové partnerstvo	35
	5.3 Udržateľné rozvojové ciele v rokoch 2015 – 2030.....	36

5.4	Slovenská rozvojová a humanitárna pomoc	40
5.5	Konflikt v rozvojovej a humanitárnej pomoci	44
5.6	Vybrané sociálne problémy v globálnom kontexte	48
5.7	Vybrané zdravotické problémy v krajinách s nízkym a stredným príjmom	56
6	Humanitárna pomoc (<i>E. Grey</i>)	61
6.1	Humanitárne krízy a katastrofy	61
6.2	Realizácia humanitárnej pomoci	65
6.2.1	Plán humanitárnej pomoci	65
6.2.2	Fázy likvidácie následkov katastrof	65
6.2.3	Typy humanitárnej pomoci	68
6.3	Princípy humanitárnej pomoci	69
7	Etické aspekty humanitárnej a rozvojovej pomoci (<i>E. Grey</i>)	71
7.1	Pozitíva spojené s poskytovaním pomoci z hľadiska poskytovateľov	71
7.2	Negatíva spojené s poskytovaním pomoci z hľadiska poskytovateľov a ich prevencia	73
7.2.1	Nevhodné motívy poskytovateľov pomoci a ich prevencia	74
7.2.2	Negatívne dopady na poskytovateľov pomoci a ich prevencia	75
7.3	Nežiaduce efekty spojené s poskytovaním humanitárnej pomoci z hľadiska adresátov pomoci	78
8	Misijná činnosť a rozvojová spolupráca (<i>L. Bučko</i>)	82
8.1	Koncept moderného rozvoja	82
8.2	Biblické základy misijnej činnosti	83
8.3	Príklady z dejín misijnej činnosti	87
8.4	Modely misijnej činnosti	90
8.5	Formy misijnej činnosti	92
8.6	Globalizácia a misia: pluralistický globálny model	97
	Literatúra	101

Migrácia, voda, klimatické zmeny – globálnych problémov stále pribúda. V sedemdesiatych rokoch sme mali na svete desať veľkých problémov, dnes ich je dvadsaťpäť. A všetky vážne. Ten najväčší je psycho-sociálny, ktorý je spojený s ekonomickými problémami, predovšetkým so suchom. Tento problém prechádza do problému sociálneho a migračného. Pojmami globálneho rozvojového vzdelávania, globalizáciou aj migráciou vás bude v učebnici sprevádzať Monika Nová.

Čo je to rozvojové partnerstvo a ako je to s plnením Miléniových rozvojových cieľov – na tieto otázky odpovedá Jozef Šuvada, ktorý vás ako lekár z trópov prevedie aj zdravotnými problémami v krajinách s nízkym a stredným príjmom. Vedeli ste, že kultúra a tradície subsaharskej Afriky sa najviac odrážajú v odmietaní gynekologicko-pôrodníckej starostlivosti? Takmer tri milióny novorodencov ročne umiera ako dôsledok nedostatočnej zdravotnej starostlivosti. V kapitolách docenta Šuvadu si okrem toho ozrejmite pojmy rozvojová pomoc, rozvojová spolupráca a dozviete sa, ako Slovensko poskytuje oficiálnu bilaterálnu rozvojovú pomoc.

Téme humanitárnej pomoci sa v učebnici venuje profesorka Eva Grey. Opisuje rozdelenie katastrof a sprevádza vás jednotlivými fázami humanitárnej pomoci. Kto je lepší humanitárny pracovník? Ten, kto chcel byť len užitočný, má dobrodružnú povahu, alebo človek, ktorý chcel celý život pomáhať? Eva Grey na tieto otázky odpovedá v kapitole o etických aspektoch poskytovania humanitárnej a rozvojovej pomoci.

V učebnici, ktorú máte v rukách, sa profesor Ladislav Bučko venuje aj misijnej činnosti, jej histórii a modelom. V podkapitole o formách misijnej činnosti sa napríklad dozviete, čo presne na misii znamená „byť s ľuďmi“. Znamená to bývať v slume, ak pomáhame ľuďom zo slumu, alebo nám stačí si dať dole zlaté prstene a nechať všetok luxus na Slovensku?

Túto učebnicu nepísali teoretici. Jozef Šuvada, Monika Nová, Ladislav Bučko aj Eva Grey sú pedagógmi, ktorí zakladali a stále vedú projekty Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety v rozvojových krajinách. Majú dlhoročné skúsenosti s rozvojovou spoluprácou aj humanitárnou pomocou. Vážte si každé slovo, ktoré čítate. Je overené rokmi práce so zraniteľnými skupinami.

Juraj Benca

POJEM GLOBÁLNÍ ROZVOJOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Monika Nová

Definice globálního rozvojového vzdělávání

Globální rozvojové vzdělávání (GRV) je celoživotní vzdělávací proces, který přispívá k pochopení rozdílů a podobností mezi životy lidí v rozvojových a rozvinutých zemích a usnadňuje porozumění ekonomickým, sociálním, politickým, environmentálním a kulturním procesům, které je ovlivňují. Rozvíjí dovednosti a podporuje vytváření hodnot a postojů tak, aby lidé byli schopni a ochotni aktivně se podílet na řešení lokálních a globálních problémů.

Globální rozvojové vzdělávání směřuje k přijetí zodpovědnosti za vytváření světa, kde mají všichni lidé možnost žít důstojný život (Kunc, 2000).

1.1 Termíny globálního rozvojového vzdělávání - vymezení pojmu globálního rozvojového vzdělávání v mezinárodním kontextu

Původní koncept rozvojového vzdělávání vycházel z úvahy, že by občané měli rozumět tomu, proč stát či nevládní organizace z veřejných prostředků podporují projekty v rozvojových zemích. Rozvojové vzdělávání klade důraz především na témata spravedlnosti a vztahů mezi bohatými a chudšími státy světa.

V reakci na aktuální globální problémy se v 70. letech 20. století začaly objevovat další tematicky zaměřené druhy výchov, např. multikulturní výchova, výchova k míru, environmentální výchova, výchova k udržitelnému rozvoji. Tyto tematické výchovy reagovaly na bezprostřední historickou realitu a daný kontext. V současném aktuálním celosvětovém dění GRV reaguje tématy migrace.

Dochází k formulování společných aspektů těchto výchov: práci s hodnotami a postoji, rozvíjení kritického myšlení a dovedností, které vedou k aktivnímu přístupu k řešení problémů.

Poprvé bylo GRV definováno v Maastrichtské deklaraci globálního vzdělávání (2002): „*Globální vzdělávání je vzdělávání, které otevírá lidem oči a mysl pro realitu světa a probouzí je, aby usilovali o větší spravedlnost ve světě, o rovnost mezi lidmi a o lidská práva pro všechny.*“

1.1.2 Základní principy a témata globálního rozvojového vzdělávání

Principy GRV odrážejí základní zásady při zavádění témat globálního rozvojového vzdělávání do vzdělávacího procesu, tedy způsob, jak s těmito tématy pracovat, aby bylo dosaženo cílů GRV.

Mezi nejdůležitější principy patří: **globální zodpovědnost** – zodpovědnost za sebe a za svět, ve kterém žijeme, **participace** – účast na řešení problémů a konfliktů, **partnerství** – spolupráce a rovnocenné partnerství mezi aktéry, státními i nestátními, **solidarita** – solidarita s lidmi žijícími v obtížných podmínkách a ochota jim pomoci, **vzájemná propojenost** – vnímání současného světa jako celku a hledání souvislostí mezi místním, regionálním i celosvětovým děním, **otevřenost a kritické myšlení** – otevřený a kritický přístup k informacím a názorům, schopnost morálního úsudku a rozhodnutí na základě informovaného postoje, **sociální spravedlnost** – aktivní podpora dodržování lidských práv a prosazování rovných příležitostí pro všechny, **udržitelný rozvoj** – přizpůsobení životního stylu potřebě zachování a zlepšení kvality životního prostředí pro příští generace (Metodický portál RVP, 2005).

Mezi hlavní témata globálního rozvojového vzdělávání patří: ekonomická globalizace včetně světového obchodu a etického spotřebitelství, **kulturní, sociální a politická globalizace, migrace ve světě, mezinárodní instituce, lidská práva** - základní lidská práva, dětská práva a práva seniorů, diskriminace a xenofobie, demokracie a dobré vládnutí, rovnost mužů a žen, **globální problémy** - chudoba a nerovnost, nízká míra vzdělanosti, zdravotní problémy, podvýživa a hlad, nedostatek nezávadné vody, životní prostředí, populační růst, konflikty a násilí, **humanitární pomoc a rozvojová spolupráce** - rozvoj, jeho pojetí a kulturní podmíněnost, rozvojové cíle tisíciletí, historie, motivy, principy humanitární pomoci a rozvojové spolupráce, aktéři mezinárodní humanitární pomoci a rozvojové spolupráce, aktivity států a EU v oblasti humanitární pomoci a rozvojové spolupráce.

1.1.3 Nové trendy – vzdělávání pro globální občanství

V posledních letech se prosazuje pojetí více směrem ke vzdělávání pro globální občanství (Global Citizenship Education / Education for Global Citizenship). Definice, která je převzata z Oxfam uvádí, že **„vzdělávání pro globální občanství umožňuje lidem rozvinout znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty potřebné pro zajištění spravedlivého a udržitelného světa, ve kterém může každý naplnit svůj potenciál“**. Tato definice vychází z různých vzdělávacích konceptů, které se během posledních 40 až 50 let rozvinuly v zemích západní Evropy pod pojmy jako rozvojové vzdělávání (development education – DE), globální učení (global learning – GL), vzdělávání k lidským právům (human rights education – HRE) a vzdělávání pro udržitelný rozvoj (education for sustainable development – ESD). Ve velké míře tyto koncepty přispívají právě ke vzdělávání pro globální občanství. Mezi společné rysy těchto přístupů ke vzdělávání patří globální rozměr, moderní pedagogické trendy, holistický přístup.

Globální rozměr, který uvádí, že porozumění problémům je možné jen z globální perspektivy, podobnosti a rozdíly mezi lidmi, společnostmi, ekonomikami i přírodními podmínkami v různých částech světa, hledání problémů, které mají dopad na všechny (chudoba, spravedlnost, nerovnosti, změny životního prostředí aj.), podpora smyslu pro společenskou zodpovědnost a solidaritu, porozumění globálním procesům, uvědomění si dopadů jednání jedince na společnosti i globálně (spotřební a nákupní zvyklosti, výrobní postupy apod.). **Moderní pedagogické trendy**, které využívají aktivní a participativní metody pro rozvoj kreativity jedince v procesu sebevzdělávání, stimulují ho k odkrývání a zkoumání problémů, kritickému přehodnocení vlastních postojů, předsudků a chování aj. Usilují o osobní a společenské změny (tzv. transformativní rozměr) – podporují kapacity, schopnosti a motivaci jedince, které mu umožní reagovat na změny a prosazovat je ve prospěch osobního a kolektivního lidského rozvoje. Přispívají k zásadním změnám na úrovni jedince, vzdělávacího systému i celé společnosti. V **holistickém přístupu** se tak různé koncepty (rozvoj, životní prostředí, udržitelnost, lidská práva a spravedlnost, uvědomění si různých perspektiv) doplňují, jsou vzájemně propojené. Odpovídá to i celostnímu pohledu na svět, lidstvo a jeho problémy – tedy není možné problémy od sebe oddělovat a analyzovat je v rozdílných a uzavřených částech.

V závěrečném shrnutí můžeme konstatovat, že důstojný život pro všechny vyžaduje zásadní změny ve společnosti – v bohatých i chudých zemích – postavené na ochraně životního prostředí a respektování limitů naší planety, celostním přístupem napříč obory, spoluprací mezi veřejným, občanským a podnikatelským sektorem a propojování domácí a zahraniční politiky. Takové změny mohou

být uskutečněny, jen pokud občané rozumějí souvislostem a využijí možnosti k zapojení, které mají na úrovni osobní, společenské i politické. Právě vzdělávání je mocným prostředkem a základem k takovým změnám.

1.1.4 Metodika globálního rozvojového vzdělávání (GRV)

V praxi se rozlišují **4 vzájemně propojené dimenze**, které se dále rozpracovávají tak, že vymezují hlavní znalosti, dovednosti a postoje, jež si žáci (studenti) mají v průběhu vzdělávacího procesu osvojit. **Prostorová dimenze** rozvíjí porozumění světu v jeho provázanosti a pochopení vzájemné závislosti (v kontrastu k atomistickému vnímání světa a lineárnímu myšlení). Provázanosti v rovině lokální a globální, mezilidských vztahů, různých vědních oborů atd. S tím úzce souvisí prožívání pocitu solidarity. **Dimenze problémů** zahrnuje porozumění globálním, lokálním i osobním problémům žáků, jejich vývoji a vzájemné spojitosti. Učí reflexi různých úhlů pohledu na dané problémy, včetně svého vlastního, a jejich respektování. Časová dimenze nám pomáhá uvědomění si spojitosti minulosti, přítomnosti a budoucnosti - ve světovém dění i vlastním životě. Zaměřuje se také na předvídání, např. demografický vývoj, environmentální problémy a tvořivé plánování budoucnosti. Historici i sociologové konstatují, že až když jsme seznámeni s historií, tak dokážeme uceleně pochopit problémy současného dění. **Vnitřní dimenze** tak zahrnuje znalosti, dovednosti a postoje potřebné k tomu, aby se žáci vydali na cestu celoživotního osobnostního růstu a naplňovali tak odpovědnost vůči sobě a svému okolí (světu). Je přitom důležité rozvíjení jejich sebedůvěry, sebepoznání a vlastní identity, opravdovosti, cílevědomosti a uvědomění si důležitosti všestranného rozvoje osobnosti. Z jiného hlediska můžeme v rámci globálního vzdělávání rozlišit dvě základní dimenze. **Dimenzi světa** („cesta vnější“ - globální problémy, souvislosti apod.) a **dimenzi já** („cesta vnitřní“ - osobnostní rozvoj, vlastní život), v jejichž spojení vzniká ucelený obraz „já ve světě“. Konkrétními tématy, kterými se globální vzdělávání zabývá, jsou pak například problematika politického a ekonomického vývoje, životního prostředí, rovnosti ras a pohlaví, celostně chápaného zdraví, míru, řešení konfliktů, práv a odpovědnosti apod. **Do metod a forem výuky jsou zahrnuté** outdoorové a zážitkové hry, skupinová práce, diskuze, hraní rolí, práce s textem, výtvarné techniky (metodický portál RVP, 2009)

1.1.5 Obecné cíle a návaznost globálního rozvojového vzdělávání na ostatní priority ve vzdělávání

Hlavním cílem globálního rozvojového vzdělávání je, aby lidé přijali svůj díl odpovědnosti za situaci ve světě, což vyžaduje, aby **získali všeobecný přehled o propojenosti současného světa** a globálních problémech lidstva, zejména pak o problematice vztahu vyspělých zemí a zemí rozvojových ve všech jeho historických, ekonomických a politických souvislostech. **Aby měli základní vědomosti o hlavních problémech rozvojového světa** (chudoba, politická nestabilita, populační růst, hlad, špatný zdravotní stav, negramotnost, nedostatečný přístup k pitné vodě, jeho příčiny a možné způsoby řešení. Z dalších cílů GRV je **uvědomění si souvislosti mezi chováním a životním stylem lidí z vyspělých zemí** (konzum a nadbytečná spotřeba, nevyvážené obchodní vztahy, ekonomické a environmentální vykořisťování, vývoz zbraní) **a problémy lidí ze zemí chudých. Rozvíjení vědomí globální zodpovědnosti**, kulturní, etnické a náboženské tolerance a solidarity s problémy jiných, byť vzdálených lidí. Získání podrobnějších **vědomostí o činnosti institucí zabývajících se problematikou rozvojové spolupráce a rozvojových zemí** (vládní pomoc, OSN a jeho agentury, církevní a charitativní organizace, nevládní organizace). V neposlední řadě **je získání motivace pro vlastní spoluúčast při řešení**

uvedených problémů a pomoc lidem z rozvojových zemí, ať již činností v nevládních organizacích, ve vlastním budoucím povolání, v dobrovolnictví či v každodenním životě (Balada, 2007).

Mezi cílové skupiny globálního rozvojového vzdělávání zahrnujeme následující skupiny. V rámci formálního vzdělávání: děti, žáci, studenti a pedagogičtí pracovníci – předškolního vzdělávání, základního vzdělávání, středního vzdělávání, vyššího odborného vzdělávání, vysokých škol, a to zejména pedagogických oborů, rozvojových studií, mediálních oborů, humanitních a společenských vědních oborů, přírodovědných oborů, ekonomických oborů. **V neformálním vzdělávání:** děti a mládež ve sdruženích a školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, pedagogové a vychovatelé ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání a pracovníci pracující s mládeží, zaměstnanci v nestátních neziskových organizacích (NGO), v podnikové sféře, ve veřejné správě, ve sdělovacích prostředcích.

Globální rozvojové vzdělávání se tématy a využívanými metodami částečně překrývá s interkulturálním vzděláváním, environmentální výchovou, výchovou k lidským právům, výchovou k občanství a dalšími oblastmi vzdělávání.

Uvedené vzdělávací oblasti přispívají k plnění cílů GRV a různou měrou usilují o **výchovu k hodnotám, respekt k sobě samému a k druhým** – smysl pro společenskou zodpovědnost, smysl pro souměřitelnost a aktivní přístup k učení sebe sama a druhých, **komunikační, sociální, občanské, pracovní, kompetence** k řešení problémů a kompetence učit se, **zajištění tvůrčích příležitostí a aktivity v průběhu vzdělávacího procesu, individuální a společné práce** – sdílení odpovědnosti za výsledky učení, týmová práce, spoluúčast na vzdělávacím procesu. Vzdělávací oblasti se odlišují zejména tematickým zaměřením a svými cíli, které se však navzájem doplňují a podporují (Balada, 2007).

1.1.6 Mýty o globálním rozvojovém vzdělávání

Globální rozvojové vzdělávání učí o cizích zemích a lidech. Výchova učí také o cizích zemích a lidech, ale vždy v souvislosti s našimi životy. Způsob a okolnosti života jinde slouží jako inspirace, poučení. Tyto paralely umožňují pojmenovat i jevy v našem bezprostředním okolí.

Globální témata jsou nám příliš vzdálená. Globální témata se nás týkají. Globální procesy se často projevují i v místě, kde žijeme. V GRV se studenti učí vidět, jak se globální problémy projevují v konkrétní lokalitě a opačně, jak naše činnost ovlivňuje životy lidí na druhé straně světa.

Na globální rozvojové vzdělávání není ve výuce čas. GRV je příležitostí k rozvoji klíčových dovedností a kompetencí člověka žijícího v globalizovaném světě. Globální souvislosti se mohou objevit ve většině předmětů.

Globální rozvojové vzdělávání je jen pro starší žáky. Pостоje a hodnoty jako jsou solidarita, spravedlnost, respekt k odlišnosti, sebedůvěra nebo vědomí vlastního vlivu, dobře vnímají už děti v mateřské škole či na prvním stupni základní školy. Učitelé se mohou zaměřit na rozvoj vnímání rozmanitosti a propojenosti světa, pracovat se stereotypy a pomáhat předcházet předsudkům, rozvíjet dovednost kritického myšlení, vést ke spolupráci a řešení konfliktů (Metodický portál RVP, 2005).

Závěrečná zpráva *2nd European Congress on Global Education - Education, Interdependence and Solidarity in a Changing World* z Lisabonu 2012 uvádí, **že pro potlačení rostoucích xenofobních nálad a nacionalistických postojů ve společnosti jsou nezbytné nové přístupy i ve vzdělávání.** GRV ve svém důsledku podporuje vytváření více demokratické, spravedlivé, mírové a odpovědné společnosti, která si cení rozmanitost pohledů a respekt vůči ostatním. Jakákoliv krize otevřela dveře pro společenské inovace – hledání alternativních cest ve vztazích, výrobě a spotřebě, které jsou více udržitelné

a zahrnující i lidi znevýhodněné a na okraji společnosti. GRV je z podstaty své definice kvalitní vzdělávání a dává naději připravit lidi na to, aby vhodně reagovali na krizi. Místo, aby přispívalo ke strachu lidí a podporovalo jejich soutěživé postoje, povzbuzuje smysl pro solidaritu, spolupráci a motivaci pro vlastní účast na věcech veřejných.

Shrnutí:

Koncept rozvojového vzdělávání vycházel původně z úvahy, že by občané měli rozumět tomu, proč stát či nevládní organizace z veřejných prostředků podporují projekty v rozvojových zemích. Rozvojové vzdělávání klade nyní důraz především na témata spravedlnosti a vztahů mezi bohatými a chudšími státy světa.

V současnosti dochází k formulování společných aspektů těchto výchov: práce s hodnotami a postoji, rozvíjení kritického myšlení a dovedností, které vedou k aktivnímu přístupu k řešení problémů. Aktuálně vstupují do GRV i témata z oblasti migrace.

Poprvé bylo GRV definováno v Maastrichtské deklaraci globálního vzdělávání (2002): ***„Globální vzdělávání je vzdělávání, které otevírá lidem oči a mysl pro realitu světa a probouzí je, aby usilovali o větší spravedlnost ve světě, o rovnost mezi lidmi a o lidská práva pro všechny.“***

O otázky, které souvisejí se situací v rozvojových a rozvinutých zemích, a o tzv. globální souvislosti by se proto měl zajímat každý občan. Zvyšování informovanosti a zdůrazňování potřeby solidarity a partnerství a apel na změnu spotřebitelského a občanského chování se musí stát součástí vzdělávacího procesu na všech úrovních, počínaje předškolním a konče terciárním vzděláváním. Zároveň by měla existovat i nabídka dalších vzdělávacích a osvětových aktivit pro dospělé. Důraz přitom musí být kladen nejen na předávání znalostí, ale i na rozvíjení dovedností, schopností, hodnot a postojů, které povedou k aktivnímu přístupu jednotlivců k řešení globálních problémů.

GLOBALIZACE A VZÁJEMNÁ ZÁVISLOST V JEDNOTLIVÝCH ČÁSTECH SVĚTA

Monika Nová

2.1 Historie a celosvětové problémy současnosti

Globalizace není jednotlým evolučním a zestupným procesem, je možno mluvit spíše o historických vlnách jejího posilování nebo oslabování. G. Therborn (2000) ve své hypotéze o historických vlnách klasifikuje celkem 6 vln globalizace.

První vlna bylo šíření velkých světových náboženství a vzniku transkontinentálních civilizací: šlo o vlnu kulturní globalizace, kdy velká náboženství nesla s sebou také jazyky, písma a estetické vzory. **Druhá vlna** globalizace představovala expanze Evropanů od 16. století, spojená s námořními objevnými plavbami, moderní vědou a koloniálními válkami. **Třetí vlna** byly změny spjaté s válkami evropských velmocí v Evropě i na jiných kontinentech v prostoru koloniálních teritorií. **Čtvrtá vlna** globalizace byla spojena s vrcholem evropského imperialismu v 19. století, se zdokonalením dopravy, s růstem mezinárodního obchodu a migrace lidí, se vznikem světového trhu komodit a kapitálu v období před 1. světovou válkou. 2. světová válka byla začátkem **páté vlny** globalizace, kdy zejména v důsledku situace po rozsáhlém konfliktu vznikla již potřeba nových nadnárodních přístupů k řešení objevujících se nadnárodních (později tzv. globálních) problémů. Přístupy ke globálním problémům byly však konfliktně poznamenány a deformovány v podmínkách studené války v rozdělené Evropě a jejího začleňování do globálních struktur v důsledku celosvětové politiky dvou mocenských bloků, tzv. Západu a Východu. V současnosti hovoříme o **šesté vlně** globalizace, vznikly nové fenomény, jimiž jsou například rostoucí migrace a pohyblivost nejen osob, ale především kapitálu, rostoucí prostorová rozptýlenost produktivních činností a turbulentní reorganizace ekonomického života – ale také zesilování multikulturnosti sociálního života ve společnostech, regionech a městech, nová média informačních technologií, která umožnila globální komunikaci informace s možnostmi nepřetržitého spojení jejich účastníků v nadúzemním prostoru.

Autoři Kunc a Skokan (2000) uvádí, že s postupným rozvojem lidské civilizace začaly vznikat problémy, dotýkající se stále větší skupiny lidí. O globálních problémech lidstva, jako takových, lze však hovořit až od poslední čtvrtiny 20. století.

V tomto období lidská populace dosahuje postindustriálního vývoje, což se projevuje zejména zvýšením intenzity demografického tlaku. Početnost lidstva se během jedné generace zvyšuje až 2,5krát a s tím nastupuje i energetická, surovinová a potravinová krize (první polovina 70. let 20. století). Následně se také prohlubuje propast mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi. Vlivem toho vzniká řada mezinárodních ozbrojených konfliktů a rozvíjí se obchod se zbraněmi a terorismus. Expanze průmyslových aktivit lidské společnosti zapříčiňuje nástup ekologické krize a otevírá otázku trvale udržitelného rozvoje. Ve druhé polovině 20. století nastává také problém narkomanie a obchodu s drogami.

Globalizace (z angl. global, celosvětový) je dlouhodobý ekonomický, kulturní a politický proces, který rozšiřuje, prohlubuje a urychluje pohyb zboží, lidí i myšlenek přes hranice států a kontinentů.

Globalizace je souborem mnoha různorodých procesů, které obsahují ekonomické, technologické, sociální, kulturní a politické aspekty.

I když se odborníci popisující globalizaci v mnohých názorech liší, lze najít několik **významných společných bodů**, na kterých se shodují. Velmi často je uváděna s globalizací její **komplexnost**, ve které nové činnosti stále více překračují tradiční geografické, politické i mentální hranice. Dalším společným bodem globalizace je **intenzita a rychlost**. Globalizace je typická nejen zmenšováním vzdáleností, ale také zrychlováním času. *Řada klíčových globálních procesů nemá lineární, nýbrž exponenciální charakter, což ztěžuje jejich předvídatelnost a předbíhá schopnost lidských institucí adekvátně reagovat. Za rozšiřujícím se vědomím vzájemné propojenosti a závislosti silně zůstává v pozadí kolektivní schopnost a krize řízení a vůle globalizaci společně zvládat. Globální vládnutí naráží nejen na slabé a nepružné instituce, ale také na politiku tzv. dvojího metru, mocenskou nerovnováhu a absenci vůdčích osobností.*

Celosvětové problémy současnosti

V současnosti existuje 25 globálních / celosvětových problémů (pozn. rozšiřující se tendence nastala v 70. letech 20. století, kdy se tyto problémy začaly studovat, tehdy existovalo pouze 10 problémů). Zasahují s různou měrou celý svět; jsou většinou dlouhodobého rázu: jejich řešení vyžaduje velké náklady a trvalou angažovanost; žádný stát nenese za jejich vznik výhradní odpovědnost (nemožnost postihu). Ve většině případů nelze globální problémy uspokojivě řešit v rámci jednoho státu, ale je nutná mezinárodní spolupráce.

Mezi globální problémy lidstva v současnosti, které mají a budou i mít dopady v budoucnosti, řadíme: **Demografické problémy:** populační exploze, problém výživy, migrace obyvatelstva (urbanizace, násilné přesuny), sociální patologie – alkoholismus, kouření, drogy, nemoci, negramotnost, terorismus. **Surovinový a energetický problém:** nedostatek energie, nedostatek surovin. Etnické a náboženské problémy: nacionalismus, náboženská netolerance, rasismus. **Problém války:** v kontextu celosvětového konfliktu a lokální války, které mohou přerůst v celosvětový konflikt. **Ekologické problémy:** ohrožení z vesmíru, jaderné havárie, přírodní katastrofy (zemětřesení, vulkanismus, záplavy, tsunami aj.), kácení lesů, ozónová díra, tání ledovců, nakládání s odpady, znehodnocování půdy. **Globální problém vody:** rozšiřování pouští, nedostatek pitné a užitkové vody.

Pořadí závažnosti globálních problémů z hlediska budoucnosti:

změna klimatu, nedostatek sladké vody, odlesnění, růst počtu obyvatelstva a jeho pohyb, změna společenských hodnot, likvidace odpadů, znečištění ovzduší, degradace půdy, chemické znečištění, urbanizace, úbytek ozónu, spotřeba energie, chudoba, války a konflikty, ohrožení z kosmického prostoru, stoupání mořské hladiny.

Shrnutí:

Jeden z největších globálních problémů, které dle expertů mají nastat v příštích letech, je problém přírodně-sociální, který je spojen s ekologickými problémy, především se suchem (země Blízkého východu, severní Afriky) a tento problém tak následně přechází do kontextu sociálního a migračního.

2.2 Globalizace ekonomická, kulturní, sociální, politická a životního prostředí

Ekonomická globalizace spočívá v propojování světových trhů a zapojování národních ekonomik do celosvětových ekonomických vazeb. Průvodním jevem globalizace ekonomického světa je stírání hranic mezi jednotlivými národními státy. Jedním z nejvýznamnějších aktérů ekonomické globalizace jsou nadnárodní společnosti, které jsou schopny působit mimo rámec států. K ekonomické globalizaci patří také pohyb spekulativního kapitálu na světových burzách, který ovlivňuje chování trhu a světových měn. V jednotlivých odvětvích globální ekonomiky roste koncentrace rozhodování, ale i produktivita práce. Objevují se noví aktéři a zvyšuje se tlak na konkurenci. Poslední desetiletí jsou charakterizována rychlým nárůstem mezinárodního obchodu, ještě rychlejším nárůstem objemu přímých zahraničních investic a ještě podstatně rychlejším nárůstem mezinárodních finančních transakcí. Mezinárodní měnový fond uvádí jako **4 hlavní aspekty ekonomické globalizace**: mezinárodní obchod, pohyb investic a kapitálu, migrace osob, šíření znalostí.

Kulturní globalizace vede k zintenzivnění kontaktu mezi kulturami, šíření kulturních jevů a kulturní výměně. Kulture nebyly samozřejmě nikdy izolovány, vždy se navzájem ovlivňovaly a přizpůsobovaly jedna druhé. Posun proti minulosti ale spočívá v tom, že nyní jsou vystavovány intenzivním globálním vlivům. V reakci na tyto vlivy někdy dochází k radikálním a výjimečně i k násilným formám odmítání globalizace po celém světě. Řadí se mezi ně utváření a posilování národních a etnických identit, příklon k partikulárním komunitám a životním stylům či fanatické prosazování různých představ o (jediném správném) „přirozeném řádu“.

Globalizace v kultuře má svůj specifický a zvláštní projev, totiž **synkretismus**, tzn. **splývání jednotlivých kulturních prvků v jeden**. Tento projev se obecně označuje také jako **akulturace**, čili průnik jednotlivých kultur. Příkladem pro dnešní dobu může být vstup euro-americké kultury do tradičních společností. Přestože to nelze označit jako jasné vytlačování

tradiční kultury, neboť akulturace je vždy oboustranný proces mající vliv na obě kultury, tak náboženství byla prvními kulturními elementy, které se šířily globálně.

Kulturní globalizace vede k zintenzivnění kontaktu mezi kulturami, šíření kulturních jevů a ke kulturní výměně. Kulture nebyly nikdy izolovány, vždy se navzájem ovlivňovaly a přizpůsobovaly se jedna druhé.

Náboženské myšlenky byly šířeny násilím, migrací, evangelisty a obchodníky. **Křesťanství, islám a buddhismus** se staly součástí kultur, ale vždy byly velmi vzdálené od míst, kde se formovaly. Posun oproti minulosti ale spočívá v tom, že nyní jsou **jednotlivé kultury vystavovány intenzivním globálním vlivům**. Dnes je to vidět zvláště v Evropě a to prostřednictvím Evropské unie. Tento proces integrace, nastartovaný po druhé světové válce, zásadním způsobem přispěl ke zmenšení rozdílů mezi jednotlivými evropskými kulturami. Tento proces se následně z Evropy přenesl na další kontinenty celého světa prostřednictvím jednotlivých organizací, jako např. OSN, NATO, WHO, FIFA apod. Na druhou stranu je globalizace někdy odmítána, výjimečně i násilně, především se jedná o utváření a posilování jednotlivých národních, ale i etnických identit, či sklon k utváření partikulárních komunit. Někteří kritici tvrdí, že globalizace poškozuje různorodost kultur. Kulture dominantních zemí se stávají hrozbou pro lokální kulture menších států. V rozvojových zemích je globalizace brána většinou pozitivně, jako nástroj, který může pomoci zbavit se chudoby.

Ve všech zemích ovlivněných globalizací vystupují do popředí stejné společenské trendy. Vytváří se tak jakási „globální kultura“. Ve většině států na její úkor zanikají tradiční hodnoty. Vzniká nový „univerzální mezinárodní životní styl“, zasahující lidské chování, jazyk, stravování atd. Globalizace je často chápána jako šíření kulturní a ekonomické aktivity Spojených států amerických do dalších zemí a označuje se pojmy amerikanizace (z ang. Americanization) nebo „westernizace“ (z ang. Westernization). Tradičním příkladem kulturní globalizace je rozšíření typických národních kuchyní do celého světa, zejména amerických fast-foodových řetězců. Např. McDonald's je největší světový řetězec rychlého občerstvení (pozn. na základě známého sendviče Big Mac vznikl Big Mac Index, neformální ekonomický ukazatel parity kupní síly mezi měnami. Ten je obecně uznáván na základě znalosti, že McDonald's poskytuje stejný Big Mac ve všech zemích světa).

Významnou roli při společensko-kulturní globalizaci hrají média a informační technologie.

V posledních letech se rapidně urychlil jejich rozvoj a ještě více se posílil jejich dopad jako šířitelů informací a nových možností. **Internet jako nástroj globalizace spojuje uživatele počítačů v rámci celého světa. Výsledkem jsou výrazné sociologické změny v chování lidí, v komunikaci atd.** Internetové sociální sítě, které každoročně nabírají na popularitě. Jen mezi lety 2012–2014 se počet uživatelů Facebooku zvýšil o 24 %. Taktéž vzhledem k dostupnosti wi-fi připojení, službě internet v mobilu se komunikace i chování lidí značně mění.

Globalizaci tak můžeme pozorovat i ve výhodách informačních technologií. Ne všichni lidé stejně využívají či mohou využívat informační technologie. Massey (1993) upozorňuje, že různí jednotlivci i sociální skupiny mají v rámci časoprostorově se smršťujícího globálního světa velmi odlišné postavení. Vytváří se ostrý kontrast mezi těmi, kteří jsou součástí globální komunikační sítě, a těmi, kteří k ní přístup nemají. Nerovnoměrnosti v možnostech využívání globálního informačního systému (např. používání mobilního telefonu, internetu, účast na facebooku, twitteru, instagramu atd.) a další nerovnoměrnosti, které vyplývají z rozdílů mezi bohatšími a chudšími zeměmi následně tak vedou k posilování existujících sociálních nerovností a k vytváření nových. Například užívání internetu odráží existující sociální rozdíly a dále prohlubuje odlišnosti ve schopnostech lidí při orientaci a mobilitě v dnešní informační společnosti.

Sociální globalizace se projevuje nárůstem propojenosti mezi společnostmi a lidmi navzájem. Rozvojem dopravy se rozšířily možnosti pohybu, což přispělo k rozvinutí turistiky či mezinárodní migrace. Díky rozvoji médií a komunikačních technologií, zejména internetu, dochází k okamžité výměně informací v nebyvalé šíři. V souvislosti s těmito jevy se mluví o „časoprostorovém zmenšení světa“, vzniku „globální vesnice“ nebo „virtuálních společenství“. K informacím a nové mobilitě však nemají všichni lidé stejný přístup a s nerovnoměrnou dostupností informací, zdrojů a technologií narůstá sociální a informační propast mezi bohatou menšinou, koncentrovanou především ve státech rozvinutých, a chudou většinou ve zbytku světa.

Politická globalizace je charakterizována vzájemnou integrací a propojováním jednotlivých států, působením mezinárodních subjektů (OSN, EU či NATO) a působením politicky vlivných finančních nebo obchodních institucí, jako jsou Mezinárodní měnový fond, Světová banka a Světová obchodní organizace. Rozhodování o mnoha významných věcech je tak přesunuto na jinou než státní úroveň. Názory na to, nakolik jednotlivé národní státy v rámci procesu globalizace skutečně ztrácejí výraznou část vlastní suverenity ve prospěch nadnárodních politických institucí (OSN, Evropská unie atd.), se mezi odborníky, politiky i světovou veřejností dodnes různí. Jisté však je, že v současné době skutečně dochází k přenosu jistých politických práv nad rámec jednotlivých států (například mezinárodní úmluvy o genocidě, mučení, právech dítěte), a že role globálních politických institucí celkově roste.

K politické globalizaci patří také celosvětové působení nevládních organizací. V reakci na některé negativní vlivy globalizace vznikla celá řada sociálních hnutí, která kritizují například sociálně nezodpovědné chování mezinárodních finančních institucí a nadnárodních korporací. Zejména v Latinské Americe se jim podařilo získat i vliv na politické scéně.

Globalizace životního prostředí vyplývá z poznání, že planeta Země představuje ucelený ekosystém, na němž jsou všichni lidé závislí. Oceány, lesy, rozmanitost rostlinných a živočišných druhů či celkové klima lze považovat za globální veřejné statky. Jakkoliv jsou negativní dopady poškozování životního prostředí nerovnoměrné, porušení základních životních funkcí globálního ekosystému se obrací proti všem obyvatelům Země. Náklady spojené s poškozováním životního prostředí nejsou často započítány do tržních cen vyvážených výrobků a služeb, a proto je nenesou spotřebitelé, ale místní občané, popřípadě další generace. Zvláštní problém představují emise tzv. skleníkových plynů (zejména oxidu uhličitého), které přispívají ke globálnímu oteplování. Jeho důsledky přitom pocítí především obyvatelé nejméně rozvinutých zemí, kteří se na změnách klimatu podílí minimálně. Řada ekologických problémů se řeší mezinárodními dohodami. Přírodní zdroje jsou přitom již dnes předmětem vnitrostátních i mezinárodních konfliktů a probíhající demografická exploze nároky na ně stále zvyšuje.

Jeden z největších globálních problémů, které dle expertů mají nastat v příštích letech, je problém přírodně-sociální, který je spojen s ekologickými problémy, především se suchem (země Blízkého východu, severní Afriky) a přechází následně do kontextu sociálního (Jeníček, 2003).

Shrnutí:

Globalizace navázala na předchozí dálkový obchod, na koloniální expanzi evropských zemí a na působení křesťanských misionářů mimo Evropu. Vynálezy železnice, parních lodí a telegrafu kolem poloviny 19. století proces silně urychlily, takže už v období 1850-1913 vznikaly světové trhy, z Evropy emigrovalo přes 50 milionů lidí a objem mezinárodního obchodu rostl až o 4 % ročně. Nový impulz dostala globalizace po roce 1945, kdy vznikly Mezinárodní měnový fond, Světová banka a mezinárodní organizace pro obchod GATT/WTO. Rozvoj letecké i námořní dopravy, zdokonalení komunikací a vznik internetu se podílely na další vlně integrace, provázené globální kulturou a životním stylem. **Výhody versus nevýhody globalizace:** silné propojení ekonomik, které znamená růst blahobytu a míru (motto: obchodující státy neválčí), ale i hrozbu celkové nestability (stačí pád na burze jednoho velkého trhu), orientaci na konzum, ekologické drancování (tzv. negativní externality); informační a technologická revoluce přinášející rychlé šíření informací, rozšiřování přístupu ke svobodným informacím, ale i nebezpečí zneužití, např. napadání serverů, dezinformace a manipulace veřejným míněním; možnost globálního cestování přinášející rozvoj turismu, na druhou stranu nebezpečí přenosu nemocí či terorismu; kulturní propojenost, která usnadňuje komunikaci, ale stírá rozdíly mezi jednotlivými kulturami.

MEZINÁRODNÍ INSTITUTE V KONTEXTU GLOBÁLNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI

Monika Nová

Globální rozvojová pomoc zmírnila ve velké části světa pocit izolace a umožnila mnoha lidem přístup ke vzdělání a základní zdravotní péči, které se jejich generaci před padesáti či sto lety nedostávalo. Mezinárodní tlak na vlády nejrozvinutějších zemí je na konci tisíciletí přiměl odpustit některým nejchudším zemím astronomické vnitřní dluhy a odrazit se tzv. ode dna ekonomického živoření. V některých asijských a afrických zemích pomohly projekty zaměřené na boj proti viru HIV zamezit nebo aspoň zmírnit. I když nelze považovat všechny příklady rozvojových projektů za úspěšné a dlouhodobě udržitelné, koncepce rozvojové spolupráce má ve spolupráci s mezinárodními institucemi v dnešním globálním světě hluboký smysl a odůvodnění, a je potřeba ji považovat za jednu z nejdůležitějších součástí zahraniční politiky v kontextu pomoci.

Mezinárodní instituce je organizace s mezinárodním členstvím (nejčastěji států). V širším slova smyslu mezinárodní organizace sice zahrnuje i mezinárodní nevládní organizace (NGO), které působí mezinárodně (např. Mezinárodní výbor Červeného kříže, Mezinárodní olympijský výbor, Amnesty International, Lékaři bez hranic), v užším a častějším slova smyslu jde o označení mezinárodní organizace.

Mezinárodní vztahy jsou disciplínou, která usiluje o nalezení bezpečnější a efektivnější organizace vztahů mezi lidmi, vládami, společnostmi.

Mezinárodní vztahy, tedy vztahy mezi suverénními státy – mají svrchovanou moc nad obyvatelstvem určitého vymezeného území a zároveň jsou mezinárodně uznány. V současnosti dochází ve zvýšené míře k propojení jednotlivých států – **integrace**, důvodem je **globalizace**, která vyvolává potřebu stále těsnější spolupráce – **kooperace**. **2 formy mezinárodních vztahů** *mezinárodní smlouvy a dohody a mezinárodní instituce.*

3.1 Organizace spojených národů

Organizace spojených národů (OSN) je jedinou globální univerzální organizací, poskytující fórum pro co nejširší debatu politiků celého světa. U jejího zrodu stála v roce 1945 myšlenka, že je nutné vytvořit mezinárodní prostředí, ve kterém se státy, pokud možno, vyvarují ozbrojených konfliktů a spory budou řešit diplomatickou cestou. Charta Spojených národů je ustavující dokument světové organizace. Definuje práva a povinnosti členských států a ustavuje orgány a postupy fungování organizace. Je to mezinárodní smlouva, která právně upravuje základní principy mezinárodních vztahů - mezi ně patří princip suverenity a rovnosti mezi státy či zákaz užití síly při řešení mezinárodních sporů. Jako jediná univerzální organizace pokrývá OSN svou činností prakticky všechna odvětví lidského konání. **Základní oblasti jejího působení lze shrnout do pěti kategorií:** ochrana mezinárodního míru a bezpečnosti, podpora ekonomického a sociálního rozvoje, ochrana lidských práv, humanitární činnost, mezinárodní právo.

S rostoucím počtem členských států a hlavně po vyhlášení nezávislosti desítek nových států v chudší části světa na počátku 60. let 20. století podstatně vzrostla role OSN jako fóra, kde mohli **politici z rozvojových zemí rovnoprávně jednat s představiteli vyspělých států**. Protože chudých států bylo podstatně více, prosadily vedle bezpečnostních problémů jako druhou hlavní agendu i rozvojovou pomoc a programy, které měly nastínit, jaké jsou možnosti chudých států a jak by měly programy rozvojové spolupráce vypadat. To se projevilo tím, že vedle **Rady bezpečnosti** je druhým významným orgánem **Hospodářská a sociální rada** (ECOSOC), hlavním úkolem ECOSOC je koordinovat práci OSN v ekonomické a sociální oblasti.

Orgány OSN jsou **Rada bezpečnosti** (Security Council), která je nejvyšší výkonný orgán OSN. K udržení stability a míru může vydávat právně závazné rezoluce, které může vynucovat i silou. **Valné shromáždění** (General Assembly), ve kterém jsou zastoupené všechny členské země. **Sekretariát OSN**, který je tvořen generálním tajemníkem a dalšími úředníky. **Mezinárodní soudní dvůr** (International Court of Justice), který sídlí v Haagu a rozhoduje mezinárodní obchodní spory mezi státy a firmami. **Hospodářská a sociální rada** (ECOSOC) monitoruje hospodářskou situaci v regionech, odhaduje vývoj a vydává doporučení místním vládám.

Institute a programy OSN zabývající se rozvojem

Rozvojový program OSN (UN Development Programme – **UNDP**) je globálním koordinátorem rozvojové činnosti OSN. Působí téměř ve všech státech světa, kde podporuje řešení globálních i místních problémů rozvoje. Na svou činnost využívá fondy, do nichž přispívají vyspělé státy. Na konkrétní projekty většinou přispívá formou spolufinancování. Příjemce příspěvku musí zajistit chybějící část rozpočtu. Za nejcennější část práce UNDP jsou považovány pravidelně zveřejňované zprávy a studie, které se každý rok zaměřují na určitý problém - například na otázku postavení žen, přístupu k vodě, klimatických změn apod. Vydává i každoročně aktualizované přehledy statistických ukazatelů rozvoje. UNDP vytvořil kategorii **Index lidského rozvoje (Human Development Index — HDI)**. Tento ukazatel se vypočítává z řady ekonomických i sociálních údajů. Poměrně přesně ukazuje, jaké je postavení země i jednotlivce ve srovnání se zbytkem světa z pohledu ekonomického, sociálního, kulturního a informačního. Novější přístup, který od roku 1990 vedl k pravidelnému **vydávání Zprávy o lidském rozvoji (Human Development Report)**, spočívá v tom, že při hodnocení úrovně rozvoje bere v potaz nejen tradiční ekonomické, ale i sociální ukazatele, jako jsou třeba **míra gramotnosti, osobní svobody nebo očekávaná délka života**. Výsledný žebříček **nehodnotí státy podle ekonomické síly, ale podle kvality života lidí**. Dlouhodobě jsou na předních místech žebříčku skandinávské státy, na samém konci většinou státy subsaharské Afriky.

Program OSN pro životní prostředí (UN Environment Programme — **UNEP**) je pověřen koordinací globální ochrany životního prostředí. Do spolupráce mezi státy na zvyšování ekonomické a sociální úrovně prosazuje ekologická hlediska. Jako hlavní orgán OSN na poli ochrany životního prostředí ustavuje globální ekologický program, podporuje uplatňování pravidel trvale udržitelného rozvoje v aktivitách systému OSN a plní úlohu globálního zastávce životního prostředí.

Světový potravinový program OSN (World Food Program - **WFP**) je největší humanitární organizací na světě. Naléhavou pomoc poskytuje obětem katastrof a v konfliktních a postkonfliktních oblastech. Pomoc WFP proudí i k obyvatelům městských slumů, námezdním dělníkům, obdělávajícím cizí pole, sirotkům, kterým zemřeli rodiče na AIDS, či nemocným a jinak postiženým lidem, kteří si sami nemohou pomoci.

Dětský fond OSN (UN Children's Fund — **UNICEF**) je součástí systému OSN jako jedna z mnoha mezinárodních organizací. Jeho specifika spočívají jednak v minimálním aparátu zaměstnanců (aktivity UNICEF stojí na práci dobrovolníků), jednak ve způsobu financování (nejedná se o přímé příspěvky členských států OSN, nýbrž o kombinaci dobrovolných příspěvků z nejrůznějších zdrojů). Fond byl založen v roce 1946, původně jako **Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci (United Nations International Children's Emergency Fund** – odtud i zkratka UNICEF) na pomoc dětem postiženým druhou světovou válkou. Od roku 1953 se již pod názvem United Nations Children's Fund stal trvalou součástí systému OSN a je pověřen specifickou ochranou dětských práv. V této oblasti je nejvýznamnějším výsledkem jeho činnosti přijetí Úmluvy o právech dítěte. V platnost vstoupila jako právně závazná mezinárodní smlouva v roce 1989.

Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky (UN High Commissioner on Refugees — **UNHCR**). Nejdůležitějším úkolem UNHCR je poskytování „mezinárodní ochrany“ prostřednictvím souboru práv uprchlíků, včetně možnosti ucházet se o azyl, a zajišťování, že nikdo z nich nebude proti své vůli navrácen do země, kde mu hrozí perzekuce. UNHCR rovněž podporuje mezinárodní dohody o uprchlících, monitoruje dodržování mezinárodního práva ze strany vlád a poskytuje uprchlíkům základní materiální pomoc, jako jsou jídlo, léky, voda, přístřeší. Každé dva roky vydává UNHCR ucelenou analýzu problémů a strategií souvisejících s otázkou uprchlíků nazvanou **Světový stav uprchlíků** (The State of the World's Refugees).

Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization — **ILO**). Jejím hlavním úkolem je podpora zlepšování pracovních a životních podmínek zaměstnanců a dohled na dodržování pracovních zákonů a pracovní doby. Chudým zemím poskytuje podporu a pomoc ve formě odborných výcviků a školení, poradenství a odborné přípravy řídicích pracovníků. V roce 1969 **získala Nobelovu cenu míru**. V posledních letech se angažuje na straně skupin bojujících proti negativním důsledkům ekonomické globalizace. Upozorňuje především na zneužívání dětské a ženské práce v rozvojových zemích a na náročné pracovní podmínky a neúměrně dlouhou pracovní dobu. Usiluje o prosazování jednotných standardů bezpečnosti práce a minimální výše mzdy s cílem zabránit otročské práci.

Světová zdravotnická organizace (World Health Organization — **WHO**). Cílem činnosti organizace je podpora veřejného zdraví, prevence nemocí, boj proti epidemiím a zlepšování hygieny. Vládám států poskytuje poradenství a pomoc při organizaci národních zdravotnických systémů. Sleduje výskyt epidemií a nemocí ve světě a koordinuje postup boje proti nim.

Organizace OSN pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organization — **FAO**). Jejím cílem je zvyšování úrovně výživy obyvatel všech zemí, zlepšování životní úrovně venkovského obyvatelstva a rozvoj půdních a vodních zdrojů. Publikuje také pravidelné zprávy a statistiky o stavu půdy, o výživě, potravinách, rybníkářství i lesnictví.

Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (United Nations Industrial Development Organization — **UNIDO**) Činnost se soustřeďuje na posilování průmyslových kapacit zemí a dosažení udržitelného průmyslového rozvoje šetrného vůči životnímu prostředí. Sekretariát organizace sídlí ve Vídni.

Program OSN pro lidská sídla (United Nations Human Settlements Programme - **UN Habitat**) má za úkol podporovat sociálně a environmentálně udržitelný rozvoj měst, přičemž hlavní důraz je kladen na zajištění přiměřeného přístřeší pro všechny obyvatele. V současnosti dochází k prudkému nárůstu obyvatel měst v mnoha rozvojových zemích světa a tento trend bude pokračovat i v budoucnu. Podle odhadů OSN budou v roce 2050 žít dvě třetiny obyvatel Země ve městech. Zvláštní pozornost je proto v rámci UN Habitat věnována problematice slumů, neboť v některých městech rozvojových zemí žije

více než 50 procent obyvatel v oblastech s nevyhovujícím přístřeším a nedostatečným nebo žádným přístupem k nezávadné pitné vodě, hygienickým zařízením, základnímu vzdělání a zdravotní péči.

Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM) má za cíl upevňování postavení žen a zajištění rovnosti mezi pohlavími. Hlavní aktivitou je podpora práv žen. Činnost UNIFEM se zaměřuje **na čtyři hlavní oblasti** – omezování chudoby mezi ženami, boj proti násilí páchaném na ženách, boj proti šíření nemoci HIV/AIDS mezi ženami a dívkami a podpora zapojení žen do státní správy, samosprávy v dobách míru a také do řešení postkonfliktních rekonstrukcí válkou zasažených oblastí. Podporuje celou řadu činností od lokálních iniciativ na zlepšení pracovních podmínek žen až po rozsáhlé globální informační kampaně a iniciace nových zákonů zohledňujících problematiku rovnosti pohlaví.

Populační fond OSN (**UNFPA**) je největším mezinárodně financovaným zdrojem rozvojové pomoci v oblasti růstu populace a související problematiky. Poskytuje pomoc v oblasti plánovaného rodičovství, bezpečného mateřství, snižování zdravotních problémů matek, zlepšování reprodukčního zdraví mladistvých a pro prevenci proti pohlavně přenosným chorobám včetně HIV/AIDS. Projekty, programy a kampaně UNFPA směřují k snižování počtu neplánovaných těhotenství, uměle vyvolaných potratů, onemocnění a úmrtí matek a jejich dětí způsobených porodem nebo následnými zdravotními komplikacemi. Cílem je vytvořit rovnováhu mezi rozvojem a růstem. Nástrojem jsou informace, ovlivňování politických rozhodnutí, budování národních populačních programů a osvěta.

Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD). Iniciativou pro založení byla reakce na období potravinových krizí a hladomorů, které zasáhly oblast subsaharské Afriky na počátku 70. let 20. století. Hlavním cílem je posílit schopnosti obyvatel venkova v rozvojových zemích zvýšit své příjmy a zvýšit potravinovou bezpečnost svých rodin. IFAD se snaží zlepšit přístup chudých obyvatel venkova k přírodním i finančním zdrojům a zvýšit zkušenosti a organizační schopnosti tyto zdroje účelně a hospodárně využívat.

Světový program OSN pro HIV/AIDS (UNAIDS) byl založen jako společný program spojených národů v roce 1994. UNAIDS se zaměřuje na podporu prevence a léčby nemoci HIV/AIDS, na podporu osob žijících s virem HIV a na snižování zranitelnosti vybraných osob a komunit k nákaze virem HIV.

3.2 Mezinárodní finanční instituce

Svoji významnou roli taktéž sehrávají i **mezinárodní finanční instituce**. **Hlavními aktéry** na mezinárodním finančním poli jsou: Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund, IMF), Skupina Světové banky (World Bank Group), Světová obchodní organizace (World Trade Organization, WTO). Každá z těchto organizací koordinuje specifickou oblast globální ekonomiky. **Mezinárodní měnový fond** koordinuje finanční a monetární politiku států (systémy měn, makroekonomická stabilita). **Světová banka** se soustředí (WBG) na rozvojové projekty (podpora a koordinace hospodářské infrastruktury jako jsou silniční síť, elektrárny, přehrady atd., odstraňování chudoby). **Světová obchodní organizace** (WTO) koordinuje mezinárodní obchod.

Podle vzoru Světové banky, která má globální dosah a působnost, vzniklo od 60. let 20. století ve světě několik bank, které se orientují na rozvojovou problematiku, tzv. **regionální finanční instituce**. Tyto banky působí regionálně a v regionálním měřítku patří mnohdy ke klíčovým aktérům a mnohdy se podílejí na projektech, které jsou přínosné a pomáhají místnímu rozvoji. Mezi regionální finanční instituce patří: Evropská investiční banka, Evropská banka pro obnovu a rozvoj, Asijská rozvojová banka (Asian Development Bank, ADB), Islámská rozvojová banka (Islamic Development Bank, IDB), Africká rozvojová banka (African Development Bank, AFDB), Meziamerická rozvojová banka (Inter-American

Development Bank, IADB), Karibská rozvojová banka (Caribbean Development Bank), Středoamerická banka pro ekonomickou integraci (BCIE, Banco Centroamericano de Integración Económica).

Shrnutí:

Hlavními aktéry na mezinárodním finančním poli jsou **Mezinárodní měnový fond** (International Monetary Fund, IMF), Skupina Světové banky (World Bank Group) a Světová obchodní organizace (World Trade Organization, WTO). Každá z těchto organizací koordinuje specifickou oblast globální ekonomiky. MMF koordinuje finanční a monetární politiku států (systémy měn, makroekonomická stabilita), **Světová banka se soustředí na rozvojové projekty (podpora a koordinace hospodářské infrastruktury jako jsou silniční sítě, elektrárny, přehrady atd., odstraňování chudoby)**, a WTO koordinuje mezinárodní obchod.

3.3 Nadnárodní společnosti

Nadnárodní společnosti (NNS; transnational corporations – TNC's nebo mul-tinational corporations – MNC's) jsou charakterizovány jako firmy rozvíjející ekonomické aktivity ve více než jedné zemi, tedy nejen v zemi, kde mají své sídlo a původ. Nadnárodní společnosti působí na území několika států, kde vyrábějí nebo i prodávají výrobky či služby. Hlavním cílem je tak maximalizovat zisk. Nadnárodní společnosti patří mezi nejmocnější aktéry globální ekonomie. (Jeníček, 2010).

Za nejstarší nadnárodní korporace jsou podle historiků považovány koloniální východoindické společnosti (např. Britská Východoindická společnost), které vznikaly v průběhu 17. století díky obchodu s asijskými komoditami, jako byly čaj, koření, látky nebo šperky. Vznik prvních nadnárodních společností spustil proces, který vyústil v dnešní ekonomickou integraci světa (Globalnic, 2003).

První nadnárodní společnosti dnešního typu začaly vznikat v Evropě v počátcích 19. století. Jednalo se například o původně pruské ocelárny Cockerill SA, německý Bayer, švýcarské Nestlé, belgický Solvay, francouzský Michelin atd. (Ghertman, 1996).

Americká vlna zakládání nadnárodních společností odstartovala v roce 1945. V této době se Evropa vzpamatovávala po dvou světových válkách a začínala éra spotřební společnosti. Americké společnosti zprvu do Evropy své výrobky vyvážely, ale tlak místní konkurence je donutil začít zakládat továrny přímo na evropském kontinentu. Bylo to způsobeno vysokými výrobními náklady v USA, vysokými přepravními náklady a cly. V padesátých a šedesátých letech 20. století americké společnosti ještě zintenzivňují snahu o usídlování se v Evropě a v Kanadě na úkor rozvojových zemí, kde jejich továrny měly nižší výrobní náklady. Tato skutečnost je dokladem, že snaha o budoucí vývoj a růst má pro nadnárodní společnosti stejnou důležitost jako zisk (Ghertman, 1996).

Tři významné **charakteristiky nadnárodních společností** (Dicken, 2011): vyvíjejí ekonomické aktivity na několika národních trzích, jsou schopny využívat odlišností mezi jednotlivými zeměmi, včetně rozdílů v politických prioritách, mají vysokou geografickou flexibilitu, kdy mohou na měnící se místní podmínky rychle reagovat přesunem svých aktivit do vhodnější lokality.

Důvodem vzniku nadnárodních korporací je hledání nových trhů pro odbyt výrobků či služeb, hledání umístění efektivnější a úspornější výroby (obvykle ve státech s nižšími náklady na výrobu), vyhledávání i tzv. levné pracovní síly. Nadnárodní korporace kontrolují 1/3 světového obchodu, většina

nadnárodních korporací má sídlo v rozvinutých průmyslových zemích. Většina nadnárodních korporací má i svoje charitativní nadace na pomoc v chudých oblastech světa.

Nejvíce nadnárodních korporací se nachází v odvětvích primárního sektoru (suroviny), finanční služby, potravinářství a prodej zboží, sekundární sektor (výroba a průmysl) a další poskytovatelé služeb a to zejména internetové a telefonické společnosti.

Nadnárodní společnosti mají takovou ekonomickou sílu, že ovlivňují systém, ve kterém žijeme, a to nejen v ekonomické oblasti, ale také například v oblasti politické, kulturní a environmentální.

Shrnutí:

Vliv nadnárodních společností na globalizaci je v kontextu globalizace, že při tvorbě co největších zisků se nadnárodní společnosti snaží snižovat náklady hledáním levnějších zdrojů, levnější pracovní síly a často přehlíží negativní důsledky, které tím způsobují, například porušování pracovních práv zaměstnanců, velmi nízké mzdové ohodnocení zaměstnanců či ničení životního prostředí (pozn. některé velké firmy odcházejí před přísnými ekologickými normami do chudších zemí). V neposlední řadě dochází ke ztrátě národní identity a ke stírání kulturních tradic (např. Masajové v Africe, indiáni v Jižní Americe). Dochází k utváření jednotných trhů, tzv. unifikace, tedy otevírání trhů mezinárodním investicím. Symbolem globalizace se staly nadnárodní firmy a řetězce – naftařská firma Shell, síť restaurací McDonald's, firma Coca Cola atd. Nadnárodní společnosti mají ale také mnoho pozitivních důsledků (pozn. i když často nejsou záměrem, ale spíše vedlejším efektem jejich působení). Přinášejí kapitál, technologie a management do hostujících zemí, vytvářejí pracovní místa a nabízejí produkty, které dříve nebyly dostupné (Dunning, 2008).

MIGRACE

Monika Nová

Migrace je nedílnou součástí dnešního světa a téma mezinárodní migrace se tak dostává do popředí zájmu, a je jí věnována větší pozornost. Důvodů, jenž vedou k migraci, může být mnoho, ale obecně se lidé snaží si pomocí migrace zajistit lepší podmínky k životu. Proces migrace ovlivňuje jak zemi původu, ze které migranti odcházejí, tak cílovou zemi, která se musí potýkat s nárůstem obyvatel. Do popředí zájmu se tak dostávají determinanty ovlivňující rozhodnutí migrovat. Různé teoretické přístupy k migraci přináší několik náhledů na to, co je příčinou migrace. Avšak neexistuje mezi nimi jednoznačná shoda na jednotlivých faktorech. V popředí zájmu stojí především ekonomické faktory, které jsou mnoha teoriemi vyzdvihovány jako ty hlavní. Ovšem poslední dobou přibývá empirických prací, které soustředí svou pozornost k často opomíjeným faktorům migrace. Jedná se především o kulturní a institucionální blízkost zemí, která může hrát roli při volbě cílové země.

Migrací je označován proces prostorového přemísťování osob přes hranice, spojený se změnou místa bydliště na dobu kratší či delší, případně natrvalo. Podle směru migrace se rozeznává emigrace (vystěhování) a imigrace (přistěhování).

Migrací vnitřní označujeme pohyby uvnitř hranic vymezené oblasti – vnitrostátní migrace. Migrací vnější rozumíme trvalý, dlouhodobý či krátkodobý proces přesunu jednotlivců či skupin lidí v prostoru přes hranice země – mezinárodní migrace.

Migrant je každý člověk, který překročí mezinárodně uznávané hranice a zůstává v jiné zemi déle než rok (dle definice OSN).

4.1 Historie a současnost migrace

První předchůdci člověka byli objeveni v Africe. Před dvěma miliony let započal *Homo erectus* migrace nejprve po africkém kontinentu, později se nástupci tohoto nového druhu vyvinuli v přímé předchůdce člověka (*Homo sapiens*) a lidé se rozšířili po celé planetě (přes Asii, Evropu, Austrálii a Tichomoří až po Ameriku). Významnými migračními vlnami prošel svět v období: **Velké řecké kolonizace** (období 8.-6. stol. př. n. l.). Toto období je považováno za první historicky významnou migraci. Všechny řecké státy byly v této době přelidněné, a tak bylo důležité získat novou půdu, suroviny a odbytiště pro zboží. **Stěhování národů** (ve 4.-7. století našeho letopočtu), **vpádu Arabů do Evropy a na Střední východ** (v průběhu 7.-8. století), **Objevení Ameriky a její následné kolonizace**. Nastalo významné přesouvání obyvatel nejen přímo z Evropy, ale také z Afriky. Tato migrační vlna z evropských zemí do Severní Ameriky v 19. století představovala především odchod pracovní síly. S **1. světovou válkou** byla ukončena tzv. epocha liberální migrační politiky, která umožňovala masovou migraci, neboť válka změnila dosavadní politický, kulturní a sociální řád celého světa. **Období 2. světové války** a doba bezprostředně po ní byly charakterizovány vynucenou migrací. (Drbohlav, 1994)

Migrace v současnosti je závislá především na politickém vývoji ve světě a ekonomické nerovnosti. Převažující příčiny migrace lze v současném světě spatřovat zejména v rozdílech v bohatství mezi

jednotlivými světadíly, v síle ekonomik jednotlivých zemí a úrovni ekonomického rozvoje, v životní úrovni jejich obyvatel. Při sledování migrace v současnosti je nutné sledovat jevy, které migraci vyvolávají, ale i faktory migraci umožňující nebo jí napomáhající.

Dnes jsou příčiny migrace způsobeny zejména ekonomickými rozdíly mezi jednotlivými světadíly a rozdílnými úrovněmi ekonomického rozvoje jednotlivých zemí, způsobující různou životní úroveň jejich obyvatel. Migrace je problémem globálním, který bude v příštích letech narůstat. Nelze předpokládat, že by ubylo situací, které migraci způsobují, jako jsou občanské války, etnické konflikty, čistky apod.

Svět tedy byl, je i v blízké budoucnosti bude konfrontován s pozitivními i negativními faktory vyvolávajícími z mezinárodní migrace, jež bezesporu představuje jednu z globálních výzev lidstva.

4.2 Pojmy související s migrací

Uvedené pojmy jsou převzaté z dokumentu Úmluva o uprchlících (UNHCRa, 2001-2016) dostupné taktéž na internetovém portálu The UN Refugee Agency (UNHCR).

Uprchlík je člověk, který opustil svůj stát kvůli místní neutěšené situaci. Uprchlíci se dělí mezi ekonomické uprchlíky (utekli kvůli špatné hospodářské situaci své země), politické uprchlíky (utekli kvůli represivnímu režimu ve své zemi) nebo válečné uprchlíky (utekli kvůli válečné situaci ve svojí zemi). To, co odlišuje uprchlíky od ostatních lidí, je potřeba humanitární pomoci a mezinárodní ochrana. Většina lidí může vyhledat ochranu svých práv a fyzické bezpečnosti u vlastních vládních a státních institucí, přestože tato ochrana nemusí být dokonalá. Uprchlíci ale žádnou takovou ochranu nemají. Ve většině případů prchají před terorem a násilím, které ohrožuje jejich životy. Někdy utíkají, když stát ztratil kontrolu nad svým územím nebo není schopen vykonávat státní moc. Uprchlíci proto nemohou využívat ochrany své vlastní vlády.

Úmluva o uprchlících z roku 1951 definuje uprchlíka „jako osobu, jež se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určité sociální skupině nebo zastávání politických názorů a která je neschopna nebo odmítá ochranu své vlasti nebo se tam nemůže vrátit ze strachu před pronásledováním“.

Přesídlení - v souvislosti s uprchlíky se mluví také o tzv. přesídlení (angl. resettlement). V případě, že se uprchlíci, kterým byla poskytnuta dočasná ochrana, nemohou kvůli přetrvávajícímu nebezpečí pronásledování vrátit zpět do své země, je jim nabídnut nový domov buď v zemi, která jim ochranu poskytla, anebo v některé třetí zemi. Dočasná ochrana je uprchlíkům poskytována mnoha zeměmi, do programu přesídlení je však v současné době zapojeno pouze 17 zemí.

Vnitřní uprchlíci (IDP's nebo-li „internally displaced persons“) - lidé, kteří jsou sice nuceni opustit své domovy, nejčastěji z důvodů konfliktů omezených na území jejich země, ekologických či přírodních katastrof, avšak nepřekročí při tom státní hranici. Těmto osobám nemůže být udělen statut uprchlíka ani nemohou požívat ochrany jiného státu, a to právě z důvodu definice uprchlíka, podle které je jednou z podmínek právě překročení mezinárodní hranice. Počet těchto lidí zaznamenává v posledních letech podle UNHCR největší nárůst v rámci skupiny nucených migrantů.

Azyl - ochranný pobyt, který stát poskytuje příslušníku jiného státu nebo osobě bez státní příslušnosti v souvislosti s jejím pronásledováním zpravidla z důvodů politických.

Azylant - cizinec, kterému byl udělen azyl.

Žadatel o azyl - tyto osoby nejsou zahrnuty do koncepce integrace cizinců, protože teprve výsledek právního řízení o udělení azylu určí, zda se žadatel stane azylantem, nebo zda mu azyl nebude udělen.

Bezpečná třetí země - podle Zákona o azylu (1999) se bezpečnou třetí zemí rozumí stát jiný než stát, jehož je cizinec státním občanem, ve kterém cizinec pobýval před vstupem na území, a do kterého se může tento cizinec vrátit a požádat o udělení postavení uprchlíka podle mezinárodní smlouvy, aniž by byl vystaven pronásledování, mučení, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Cizinec - osoba bez státního občanství daného státu. Podle cizineckého zákona se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem Slovenské republiky včetně občana Evropské unie.

Emigrace - změna místa pobytu směrem z regionu.

Emigrant - osoba, opouštějící zemi za účelem vystěhování do ciziny.

Imigrace - změna místa pobytu směrem do regionu.

Imigrant - osoba, přicházející do země za účelem pobytu dlouhodobějšího charakteru.

Acquis communautaire - souhrn veškerého platného práva Evropských společenství, které zavazuje všechny členské státy v rámci Evropské unie.

Exodus (hromadná migrace) - např. vyvolána přírodní katastrofou nebo válkou.

„Push“ faktory – jsou nějaké negativní skutečnosti, které vyhánějí lidi ze země. Jedná se například o ozbrojené konflikty, pronásledování, politickou nestabilitu v zemi, sociální nerovnosti atd.

„Pull“ faktory – jsou nějaké pozitivní skutečnosti, které lákají lidi k migraci do jiné země. Jedná se například o vysokou životní úroveň, práci, možnosti vzdělání, sloučení s rodinou, svoboda, bezpečný život atd.

4.3 Důvody migrace, dělení a typologie migrace

Lidé migrují, protože nejsou spokojeni v místě, kde se narodili, a to z důvodu náboženského nebo rasového pronásledování, politické nesvobody, nepříznivých ekonomických podmínek a chudoby (ekonomická a pracovní migrace), nekvalitního životního prostředí (environmentální migrace). Jeden z nejvýznamnějších důvodů dnešní migrace jsou rostoucí rozdíly mezi bohatými a chudými zeměmi.

Na základě **kritéria příčiny** rozdělujeme **migraci dobrovolnou**, kdy migrace je rozhodnutí vědomé a dobrovolné volby opustit dané území. Např. pracovní či studijní migrace, migrace za účelem sjednocení rodin apod. A **migraci nedobrovolnou**, kdy se jedná o nedobrovolné rozhodnutí, kdy někdo má moc a sílu donutit druhého migrovat, např. vyhoštění ze země. Do nedobrovolné migrace spadá i tzv. vynucená migrace, která může nastat v důsledku nejruznějších nepříznivých environmentálních ohrožení, např. evakuaci (vyklizení za účelem ochrany). Z časového hlediska členíme **migraci na stálou a občasnou**. Na základě lokalizace může být migrace **mezistátní (mezinárodní)**, v tomto případě dochází k migraci mezi jednotlivými státy a **vnitrostátní (vnitřní)**, když dochází k migraci uvnitř státu.

Pod migraci se řadí velké množství různorodých pohybů, proto se objevuje snaha o její podrobnější rozčlenění, tedy **typologii migrace**. Jako **obecné členění migrace** se **považuje klasifikace do těchto 4 typů**: stálá (trvalá) migrace, pracovní migrace, přesuny uprchlíků, ilegální (nedokumentovaná) migrace. (King, 2008)

Členění podle administrativně-legálního statutu v hostitelské zemi

Je velmi podobné obecné typologii, ale skupiny jsou přesněji vymezeny. Dle tohoto kritéria rozlišujeme tyto skupiny: **Legálně přijatí imigranti**, od kterých je očekáváno trvalé usazení (osídlení). Jsou přijímáni podle vládních imigračních programů. Zahrnují i přijetí rodinných příslušníků podle plánu na opětovné spojování rodin. **Legálně přijatí dočasní imigranti** - tato skupina zahrnuje tzv. sezonní migranty a nesezonní migranty, kteří jsou vázaní k určitému kontraktu (např. stavební dělníci, zemědělství) a po jeho splnění se musí vrátit zpět domů. Jedná se často o případy polokvalifikovaných nebo

nekvalifikovaných pracovníků; doba jejich pobytu je většinou okolo 2 let. **Dočasní legální imigranti s vyšší kvalifikací**, kdy se jedná o mezifiremní převody pracovníků, studijní stáže a podobné kategorie. Tito migranti mají vysokou kvalifikaci, jsou to většinou zaměstnanci mezinárodních podniků, kteří předpokládají krátkodobé zaměstnání nebo studium v jiné zemi. **Ilegální (nedokumentovaní, tajní) imigranti**, jejichž vstup nebo setrvání v imigrační zemi není schváleno vládou.

4.4 Migrace v kontextu Globálního rozvojového vzdělávání

V kontextu globálního rozvojového vzdělávání můžeme přemýšlet o společenské pozici *cizince versus imigranta*, např. **v rovině pocitů imigranta**.

Asi každý z nás pozná ten pocit, když je ve svém bytě, probudíte se v noci a např. putujete do ledničky, abyste něco dobrého snědl nebo jdete do koupelny atd. I když je černočerná tma, nemusí člověk ani rozsvěcet. Celým bytem klidně projde poslepu, tak si na něj už zvykl.

Jaká je to však změna, když se přestěhuje do bytu nového? Najednou zjistí, že se nemůže po bytě pohybovat tak rychle, že pořád do něčeho naráží, že se marně snaží nahmatat vypínač na místě, kde byl ve starém bytě. Teprve tehdy si uvědomí, jak byl na svůj starý byt zvyklý - na jeho prostor, na to, kde ho co čeká. Teprve tehdy, když se ze svého původního bytu odstěhuje. Podobně je tomu s orientací člověka ve společnosti. Teprve, když opustí svou rodnou zemi a dostane se do cizího prostředí, začne vnímat rozdíly mezi rodným a novým prostředím. Co člověku přišlo kdysi přirozené, v novém prostředí nemusí platit, také zde člověk naráží na mnoho nových skutečností - stejně jako v novém bytě. (Inkluzivní škola, 2013)

K tomu, aby se člověk v novém prostředí mohl stát zase dospělým, tak se musí naučit především rozumět novému prostředí. Naučit se jazyk a obejít se bez různých interkulturních zprostředkovatelů, kteří mohou velmi zkreslovat komunikaci mezi ním a majoritním prostředím a někdy člověka dostávat i do pozice méněcenného či závislého.

Cizinec jako dítě

Migrací překonávají lidé více než vzdálenost od bytu starého do bytu nového, tedy nejen vzdálenost geografickou, ale také kulturní a socializační, jako by museli být znovu od počátku vychovávaní podle návyků nové hostitelské společnosti.

Proto se nám cizinci někdy mohou jevit jako děti (žvatlají, šišljají, chovají se směšně, nevědí, kde a jak si zařídit základní věci). Když člověk přijede do prostředí cizí kultury jako turista, většinou není nucen vykonávat běžné činnosti, jako chodit na úřady, pracovat, komunikovat se svými sousedy apod. Lidé však opouštějí svou rodnou zemi na delší dobu, za lepšími finančními podmínkami, za vzděláním, za větším pocitem bezpečí, z důvodu záchrany vlastního života. Ocitají se potom (stejně jako ve svém novém bytě) v prostředí, na které nejsou připraveni, nemají s ním zkušenosti a nevědí, co musí udělat pro dosažení svých cílů. (Inkluzivní škola, 2013) V různých kulturách existují různé způsoby řešení daných situací. Člověk se však někdy může cítit bezbranný nebo dokonce ohrožený.

Shrnutí:

Tolerance a chápání odlišností patří mezi velmi důležité cíle GRV. Jak je s těmito cíli pracováno ve výuce, ale i v rámci neformálního vzdělávání, je klíčové pro vytváření a reprodukci stereotypů. Většina pedagogů GRV se soustředí zejména na to, aby se žáci a studenti dozvěděli o **existenci názorové různosti** v kontextu dalších témat s aktuální migrací a byli jí otevření, a to v duchu hesla „Každý má svůj

názor a má na něj právo“. Pedagogové, kteří do výuky začleňují tato aktuální globální témata, tím nejen rozšiřují znalosti žáků, ale především **působí na jejich hodnoty, postoje, a tím i jednání**. Je nezbytné vytvářet také aktivity, jejichž cílem je **stimulovat diskuzi mezi žáky a přitom zjišťovat jejich postoje**.

Na konci roku 2015 bylo podle OSN celosvětově v pohybu nejvíc osob od konce 2. světové války. Své domovy muselo nuceně opustit celkem 65,3 milionu lidí. Za rok se počet uprchlíků nebo žadatelů o azyl zvýšil o pět milionů. Více než polovina z nich pochází ze tří zemí: Afghánistánu, Sýrie a Somálska a polovinu z celého čísla představují děti. Nejvíc uprchlíků přijalo Německo, následují Spojené státy a Švédsko (UNHCRb, 2016). Situace, kdy v důsledku válek, pronásledování a v touze po lepším životě přichází více osob ze třetích zemí, je však vnímána částí veřejností jako kritická. I proto je hlavním tématem GRV migrace v kontextu pokládání základních otázek a hledání odpovědí.

GLOBÁLNE PROBLÉMY A ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCA

Jozef Šuvada

Globálne rozvojové vzdelávanie (GRV) je vzdelávací prístup, ktorý vedie k hlbšiemu porozumeniu rôznorodosti a nerovnosti vo svete, príčin ich existencie a možnostiam riešenia problémov s nimi spojených. Podnecuje všetkých zainteresovaných bez ohľadu na vek ku skúmaniu otázok, akou je napr. chudoba, a ich prepojenia s každodenným životom. Narúšaním stereotypov a podporou nezávislého samostatného myslenia sa snaží globálne rozvojové vzdelávanie pomôcť rozvíjať aj praktické zručnosti a prispieť k pozitívnym zmenám v lokálnom aj globálnom rozsahu.

Globálne vzdelávanie je vzdelávanie, ktoré otvára myseľ a oči ľudí voči komplexnejšej realite sveta a prebúdzá potrebu prispieť k väčšej spravodlivosti, rovnosti a ľudským právam pre všetkých.

Globálne vzdelávanie sa v pedagogickom zmysle snaží reagovať na výzvy globalizácie a vzrastajúcu komplexnosť dnešného sveta.

Globálne vzdelanie:

- umožňuje, aby ľudia pochopili väzby medzi vlastnými životmi a životmi ľudí v iných častiach sveta;
- zvyšuje pochopenie ekonomických, kultúrnych, politických a environmentálnych vplyvov, ktoré ovplyvňujú naše životy;
- rozvíja zručnosti, postoje a hodnoty, ktoré umožňujú ľuďom spolupracovať na zmene a prevziať kontrolu nad vlastným životom;
- vedie k dosiahnutiu spravodlivého a udržateľného sveta, v ktorom sú moc a zdroje rovnomernejšie rozdelené.

5.1 Medzinárodné východiská v oblasti globálneho vzdelávania

V uplynulých rokoch bolo schválených niekoľko významných medzinárodných a európskych dokumentov, ktoré deklarovali význam globálneho vzdelávania a potrebu zvyšovania povedomia verejnosti o širšom kontexte rozvojovej spolupráce („rozvojové vzdelávanie“ ako súčasť globálneho vzdelávania).

Organizácia Spojených národov (OSN) – venovala podpore vzdelávania a osvetu vedúcej k zodpovednosti za náš svet osobitnú kapitolu programového dokumentu *Agenda 21*, schváleného na konferencii v Rio de Janeiro v roku 1992. Zásadným dokumentom, určujúcim ďalšie smerovanie medzinárodnej rozvojovej spolupráce, sa stala *Miléniová deklarácia* (2000), v rámci ktorej boli za účasti 189 štátov prijaté Miléniové rozvojové ciele OSN (Millenial Development Goals – MDG) s cieľom zníženia chudoby a odstránenia hlavných problémov rozvojového sveta. Zvyšovanie povedomia o MDG sa stalo významnou súčasťou agendy globálneho vzdelávania. Organizácia UNESCO vyhlásila roky 2005 – 2014 za

Dekádu UNESCO pre vzdelávanie k udržateľnému rozvoju (OECDa, 2010).

Európska únia (EÚ) – v roku 2005 vydala Rada Európskej únie, zástupcovia vlád členských krajín EÚ (vrátane SR), Európska komisia a Európsky parlament spoločné vyhlásenie o rozvoji, tzv. *Európsky konsenzus o rozvoji*, ktorý nastolil hlavné výzvy potrebné pre podporu znižovania chudoby vo svete a podpory trvalo udržateľného rozvoja (OECDb, 2010). Menované inštitúcie sa zaviazali podporiť zvyšovanie povedomia obyvateľov o rozvojových krajinách s podporou rozvojového vzdelávania ako nástroja týchto cieľov.

Spoločný dokument bol tiež základom pre budúcu tvorbu Európskej stratégie rozvojového vzdelávania. Dodatok k dokumentu, venovaný rozvojovému vzdelávaniu, bol prijatý v roku 2007 pod názvom *Európsky konsenzus o rozvoji: príspevok k rozvojovému vzdelávaniu a zvyšovaniu informovanosti* (The European Consensus on Development, 2007). V dokumente boli zadefinované hlavné ciele týkajúce sa rozvojového vzdelávania a stratégie na ich dosiahnutie. Jedným z hlavných stanovených cieľov je zvýšenie kritického povedomia verejnosti o príčinách a následkoch a o odstraňovaní globálnej chudoby.

Rada Európy – dôležitým európskym dokumentom, ktorý sa zaoberá globálnym vzdelávaním, je dokument *Maastrichtská deklarácia globálneho vzdelávania*. Dokument bol prijatý a schválený v roku 2002 (Rusnák a kol., 2002).

Podpísaní delegáti kongresu sa v deklarácii zaviazali podporovať globálne vzdelávanie v rôznych štátoch Európy najmä v záujme podporovania prijatých cieľov (MDG) a trvalo udržateľného rozvoja sveta. V deklarácii boli zdôraznené dôležité aspekty vzdelávania, medzi ktoré patrí napríklad kritické myslenie, smerujúce k formovaniu demokraticky zmýšľajúceho občana so zmyslom pre väčšiu spravodlivosť a dodržiavanie ľudských práv (UN-OHRLLS, 2016). Zástupcovia národných vlád sa zaviazali k spolupráci medzi rôznymi rezortmi, ako sú ministerstvá zahraničných vecí, obchodu, životného prostredia, a zároveň k spolupráci „Severu s Juhom“. Maastrichtská deklarácia pracuje s definíciou globálneho vzdelávania, ktorú zverejnilo North South Centre Council of Europe (NSC). Definícia vytvorená v rámci NSC hovorí o viacerých dimenziách, ktoré pod globálne vzdelávanie patria: „*Globálne vzdelávanie je vzdelávanie, ktoré otvára myseľ a oči ľudí voči komplexnejšej realite sveta, a prebúdza potrebu prispieť k väčšej spravodlivosti, rovnosti a ľudským právam pre všetkých. Globálne vzdelávanie zahŕňa rozvojové vzdelávanie, vzdelávanie o ľudských právach, o udržateľnom rozvoji, o mieri a prevencii konfliktov, interkultúrne a multikultúrne vzdelávanie, smerujúce ku globálnym dimenziám vzdelávania k občianstvu*“ (The Maastricht Global Education Declaration, 2002).

V rámci Európy pôsobí celý rad medzinárodných inštitúcií, ktoré sa venujú globálnemu vzdelávaniu a zároveň sa snažia spolupracovať s Európskou komisiou a Radou Európy a v rôznych partnerských zoskupeniach v prospech globálneho vzdelávania.

North-South Centre (NSC) vzniklo pri Rade Európy v roku 1989 s cieľom poskytnúť rámec pre európsku spoluprácu, ktorá má zvyšovať povedomie verejnosti o globálnej závislosti, podporovať solidaritu, rešpekt ľudských práv, demokracie a vlády zákona (UNDP, 1994). Členmi je 22 štátov, z toho 10 z Európskej únie. V súčasnej dobe pracuje NSC na zavedení európskej normy pre globálne vzdelávanie prostredníctvom Výboru ministrov EÚ. S finančnou podporou NSC sa v máji 2010 na Slovensku konal prvý *Národný seminár o globálnom vzdelávaní*, na ktorom sa stretli zástupcovia štátnych inštitúcií, pedagogických inštitúcií a mimovládnych organizácií a hodnotili súčasnú situáciu v oblasti globálneho rozvojového vzdelávania na Slovensku (UNDPa, 2011).

GENE – Global Education Network Europe je európska sieť, ktorá spája odborníkov z národných ministerstiev a národných rozvojových agentúr v záujme podpory koordinácie globálneho vzdelávania

v Európe. V súčasnom období GENE podporuje vypracovávanie štúdií o stave globálneho vzdelávania a národných stratégiách v jednotlivých krajinách a presadzuje myšlienky globálneho vzdelávania v Európskej komisii a v Európskom parlamente. Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu sa stala členom tejto siete (UNDP, 2012).

Do rozvojového vzdelávania sú aktívne zapojené aj mnohé európske mimovládne organizácie.

Strešná organizácia pre európske mimovládne organizácie je *CONCORD* v Bruseli, ktorá v rámci programu **Development Education Exchange in Europe Project (DEEEP)** vytvára pre európske mimovládne organizácie medzinárodnú platformu, slúžiacu na výmenu skúseností a prípravu stratégií na podporu rozvojového vzdelávania v Európe. Členom Concordu je aj slovenská Platforma mimovládnych rozvojových organizácií (The World Bank News, 2016).

Východiská pre globálne vzdelávanie na Slovensku

Vo viacerých krajinách Európy tvorí GRV neoddeliteľnú súčasť kurikula základných a stredných škôl a je podporované ministerstvami školstva a rôznymi vzdelávacími inštitúciami. Systematická práca mimovládnych organizácií (pozri Platforma MVRO, dostupné na <http://www.mvro.sk/>) na Slovensku podnietila snahu MŠ SR, MZV SR a metodických centier SR o integráciu GRV do edukačného procesu ako prierezovej témy v školských osnovách a v ostatných sektoroch formálneho i neformálneho vzdelávania.

Globálne vzdelávanie v rámci vzdelávania na vysokých školách

Realizácia vzdelávacích aktivít v oblasti rozvojovej problematiky na vysokých školách bola od roku 2005 iniciovaná prevažne mimovládnym sektorom a v niekoľkých prípadoch vzdelávacími inštitúciami (Zajac, 2006). V súčasnosti existuje výučba predmetov povinného alebo voliteľného charakteru, ktorá má vzťah ku globálnej a rozvojovej tematike na týchto vysokých školách: Trnavská univerzita v Trnave (Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce), Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzita Komenského v Bratislave (Fakulta sociálnych a ekonomických vied a Pedagogická fakulta), Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov), Paneurópska vysoká škola (Fakulta ekonómie a podnikania), Ekonomická univerzita v Bratislave (Fakulta medzinárodných vzťahov), **Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety (VŠ ZaSP sv. Alžbety) v Bratislave, n. o.**

(Fakulta misijnej práce a tropického zdravotníctva a Tropic team). Prednášajúcimi na týchto predmetoch boli vo väčšine prípadov externisti z praxe. Z tohto dôvodu sa kládol dôraz na praktické zameranie výučby, interaktívne vzdelávanie a v niektorých prípadoch až neformálne vzdelávacie metódy (Zajac, 2008). Trnavská univerzita v Trnave je prvou z univerzít, ktorá začala od januára 2011 realizovať dvojročný projekt v spolupráci s partnermi z Holandska a Rakúska, výsledkom ktorého bude vznik študijného programu Rozvojové štúdiá na Katedre rozvojových štúdií a tropického zdravotníctva. VŠ ZaSP sv. Alžbety patrí v stredoeurópskom regióne svojou víziou k lídrom nielen v poskytovaní samotného vzdelávania, ale aj v aktívnej realizácii humanitárnych a rozvojových projektov a vzdelávaniu na týchto projektoch. Napĺňa tak základné poslanie rozvojového vzdelávania, aby bolo prepojené na prax a malo priamy či nepriamy dopad na kvalitu života (napr. prostredníctvom zdravotníckych a sociálnych projektov) regiónu, v ktorom tieto aktivity vykonáva (viac na www.vssvalzbety.sk). V súvislosti so sieťovaním a budovaním kapacít sa zrealizovali 3 medzinárodné vedecké konferencie, ktoré poskytli priestor pre odborný výmenu názorov medzi akademikmi, zástupcami mimovládneho sektora a MZV SR v oblasti rozvojovej problematiky a 2 konferencie pod záštitou prof. MUDr. Vladimíra Krčméryho, DrSc., zriaďova-

teľa VŠ ZaSP sv. Alžbety a Tropického tímu. Posledná konferencia medzinárodného rozmeru s názvom IMCO (International multidisciplinary conference), ktorej sa zúčastnili delegáti zo 4 kontinentov a na ktorej boli prezentované rozvojové a humanitárne témy, sa uskutočnila v Bratislave dňa 18. 5. 2016.

5.2 Globálne rozvojové partnerstvo

Globálne rozvojové partnerstvo po roku 2000 je postavené na princípoch, ktoré boli definované ako tzv. Miléniové rozvojové ciele (MDG). V septembri **2000** sa v centrále Organizácie Spojených národov (OSN) v New Yorku uskutočnil **Miléniový samit** – najväčšie zhromaždenie svetových veľmocí v histórii ľudstva, na ktorom sa zúčastnili zástupcovia **187 členských štátov OSN**, Švajčiarsko a Vatikán. Predmetom zhromaždenia bola aj spoločná budúcnosť. Zvýšený stupeň globalizácie, ktorá sľubovala rýchlejšiu rast, vyššie životné podmienky a nové príležitosti, prepájali krajiny viac než kedykoľvek predtým. Na druhej strane vystávali rozdiely v osudoch obyvateľov mnohých krajín. Tak, ako mali niektoré štáty sľubnú perspektívu prosperity, mnohé z krajín, sužované biednymi podmienkami, bludným kruhom chudoby, konfliktami a zničeným životným prostredím, naopak nevideli pred sebou žiadnu budúcnosť.

Miléniové rozvojové ciele vychádzajú z **Miléniovej deklarácie**, ktorá bola podpísaná v septembri roku 2000 na Miléniovom samite. Jej podpis je výsledkom boja proti chudobe. Deklaráciu signovali členské štáty OSN. Spoločne sa až 189 krajín vrátane Slovenskej republiky zaviazalo venovať pozornosť odstraňovaniu chudoby a udržateľnému rozvoju a podporovať dosiahnutie Miléniových rozvojových cieľov. Tieto krajiny sa v zmysle nasledovného citátu z Miléniovej deklarácie odhodlali „*vytvoriť prostredie – ako na národnej, tak i na medzinárodnej úrovni –, ktoré prispieva k rozvoju a odstraňovaniu chudoby.*“ (<http://www.un.org/documents>)

Miléniové rozvojové ciele si kládli za **záväzok znížiť chudobu na svete do roku 2015 o polovicu**. Tieto ciele predstavovali všeobecne akceptovaný **rámec pre meranie pokroku vo svete** a pozornosť sveta upriamovali na dosiahnutie významného zlepšenia kvality života ľudí – tak pre tzv. rozvojové, ako aj pre tzv. rozvinuté krajiny. Tvorilo ich 8 cieľov (pozri tabuľku nižšie), 18 zámerov, 53 indikátorov v boji proti najvýraznejším a najkritickejším problémom trápiacich súčasné rozvojové štáty, ktoré sú navzájom prepojené. Na dosiahnutie komplexných výsledkov nestačí bojovať proti cieľom individuálne, ale v širšom meradle. Pri odstránení jedného problému v rámci jedného cieľa nemusí dôjsť k dostatočnému synergickému efektu, a preto je nevyhnutné mať na zreteli celok.

- **Cieľ 1:** Odstrániť extrémnu chudobu a hlad
- **Cieľ 2:** Dosiahnuť základné vzdelanie pre všetkých obyvateľov
- **Cieľ 3:** Presadzovať rovnosť pohlaví a posilniť úlohu žien v spoločnosti
- **Cieľ 4:** Znížiť detskú úmrtnosť
- **Cieľ 5:** Zlepšiť zdravie matiek
- **Cieľ 6:** Bojovať s HIV/AIDS, maláriou a ďalšími chorobami
- **Cieľ 7:** Zaisťovať udržateľný stav životného prostredia
- **Cieľ 8:** Budovať svetové partnerstvo pre rozvoj

Pre každý cieľ boli stanovené konkrétne indikátory, čím sa umožnilo vyhodnotenie úspešnosti ich plnenia po období piatich rokov od ich vyhlásenia v roku 2000.

MDG predstavujú primárne problémy rozvojového sveta, ktoré bránia zabezpečeniu základných životných potrieb. V denno-dennej práci v teréne (krajín chudobného Juhu) sme opakovane poukázali na fakt, že aj keď pre mnohých ľudí v rozvinutých krajinách predstavujú absolútnu samozrejmú životného štandardu, ich praktická aplikácia a implementácia v regiónoch, ktoré si to najviac vyžadujú, patrí k zložitému procesu, ktorého konečným cieľom je redukcia globálnej chudoby. Aj keď v niektorých oblastiach sú MDG úspešné, v subsaharskej Afrike, ktorá patrí k spomínaným regiónom, sa ich nedarí dostatočne ich naplňať.

Avšak aj naďalej zostáva otvorená otázka, ako ďalej. Ako možno lepšie uvádzať dané ciele do praxe a byť úspešnejšími v boji proti chudobe, takej typickej pre dnešný svet?

Trinásť rokov po historickom samite sa konalo ďalšie významné hodnotiace podujatie. Delegáti krajín sveta sa 25. septembra 2013 stretli na osobitnom podujatí OSN k Miléniovým rozvojovým cieľom. Príprava koncepcie rozvojovej agendy po roku 2015 prebieha už niekoľko rokov na dvoch hlavných úrovniach. Na jednej strane ide o proces prípravy udržateľných rozvojových cieľov, ku ktorým nabádala konferencia OSN k trvalo udržateľnému rozvoju Rio +20 v roku 2012. Od marca 2013 ho vedie Otvorená pracovná skupina pre udržateľné rozvojové ciele. Skupina je otvorená rôznym aktérom, vrátane predstaviteľov občianskej spoločnosti. Paralelne s týmto procesom prebieha intenzívna príprava priamo pod kuratelou generálneho tajomníka OSN Pan Ki-muna. Ten dostal na Miléniovom samite v roku 2010 mandát na vytvorenie tzv. Panelu na vysokej úrovni, zloženého z významných osobností (High-Level Panel of Eminent Persons). Jeho členov požiadal o vytvorenie „*smelej, no uskutočniteľnej*“ vízie budúcnosti po MDG. Na žiadosť členských krajín tak vznikol konzultačný orgán, zahŕňajúci okrem odborníkov v systéme OSN aj relevantných aktérov z občianskej spoločnosti, súkromného sektora či výskumu. Špeciálny dôraz sa kladol na vytvorenie cieľov stanovených špecificky pre konkrétne krajiny či na presadenie zmienky o siedmom princípe z deklarácie z Ria 1992 o „*spoločnej, no rôznej zodpovednosti*“.

Všetky tieto vstupy boli zahrnuté do definitívnej koncepcie procesu definovania globálnych rozvojových cieľov po roku 2015, v tzv. **Agende 2030**.

5.3 Agenda 2030: Udržateľné rozvojové ciele v rokoch 2015 – 2030

Na rozdiel od predchádzajúcej miléniovej agendy sa nová agenda **po roku 2015**, tzv. **Udržateľné rozvojové ciele** (Sustainable Developmental Goals – SDG), aktívne nezameriava len na skupiny rozvojových regiónov, ale rozširuje implementáciu konkrétnych krokov aj na územie rozvinutých krajín, resp. krajín globálneho „Severu“. Nezostáva teda iba na úrovni OSN, ale od jednotlivých členských krajín vyžaduje, aby pripravili svoj národný akčný plán ich implementácie. Ďalším novým prvkom je zahrnutie bezpečnosti a aktivít na podporu mieru priamo do agendy rozvoja (napr. prostredníctvom aktivít mimovládnych organizácií, ako je peacebuilding, EPLO – European Peacebuilding Liaison Office). Pozrime sa bližšie na 17 cieľov, ktoré obsahujú udržateľnú rozvojovú agendu (The 2030 Agenda for Sustainable Development):



Obrázok č. 1

Zdroj: portál MZV SR

1. **Ukončiť chudobu všade a vo všetkých jej formách** – do roku 2030 skončiť so všetkými formami extrémnej chudoby. V súčasnosti viac ako 800 miliónov ľudí žije v extrémnej chudobe.
2. **Ukončiť hlad, dosiahnuť potravinovú bezpečnosť a lepšiu výživu a podporovať trvalo udržateľné poľnohospodárstvo** – hoci sa za posledných 20 rokov podarilo znížiť hlad o 50%, stále ním trpí 1 z 9 ľudí na svete.
3. **Zabezpečiť zdravý život a podporovať blahobyt pre všetkých a v každom veku** – veľkou výzvou je zníženie detskej úmrtnosti do 5. roku veku (okolo 6 miliónov detí/rok). Ďalšou oblasťou je zníženie úmrtnosti mladých dospelých v subsaharskej Afrike na HIV a AIDS a v iných krajinách na úrazy a preventabilné úmrtia.
4. **Zabezpečiť inkluzívne, spravodlivé a kvalitné vzdelávanie a podporovať celoživotné vzdelávacie príležitosti pre všetkých** – po roku 2000 sa podarilo za 13 rokov zvýšiť základnú školskú dochádzku v rozvojových krajinách na úroveň 91%, avšak chudoba, hlad i ozbrojené konflikty stále výrazne znevýhodňujú vo vzdelávaní detí z chudobných domácností (približne 4x viac v porovnaní s deťmi z bohatších domácností). Pri tomto celi nejde iba o zvýšenie pokrytia a dostupnosti ku vzdelaniu v týchto krajinách, ale aj o zabezpečenie kvality vzdelávania v krajinách globálneho Severu, ale aj chudobného Juhu.
5. **Dosiahnuť rodovú rovnosť a posilniť postavenie všetkých žien a dievčat** – hoci sa v tejto oblasti vykonali viaceré zlepšenia, ako napr. posilnenie základnej školskej dochádzky dievčat či čiastočné zvýšenie plátov žien (pri odlišných platoch v porovnaní s mužmi v pracovných kolektívoch), ešte stále je tu mnoho úloh, ktoré spadajú do tohto cieľa.
6. **Zabezpečiť dostupnosť a trvalo udržateľný manažment vody a sanitárnych opatrení pre všetkých** – do roku 2030 by mala byť dostupná pitná voda pre všetkých, čo je pri súčasnej 40% nedostupnosti výzvou. Ak by sa zachovali súčasné trendy zásobovania, v roku 2050 bude každý 4. človek trpieť nedostatkom vody.

- 7. Zabezpečiť dostupnosť zodpovednej, trvalo udržateľnej a modernej energie pre všetkých** – je nevyhnutné nájsť súlad v uspokojení potrieb ľudí po energii a zachovaním životného prostredia, preferovaná je solárna a veterná energia.
- 8. Podporovať trvalý, inkluzívny a trvalo udržateľný ekonomický rast, plnú a produktívnu zamestnanosť a riadnu prácu pre všetkých** – dôležitou súčasťou ekonomického rastu by mali byť aj dôstojné pracovné podmienky pre ľudí, ktoré im a ich rodinám zabezpečia primerané životné podmienky. V r. 2015 bolo celosvetovo viac ako 200 miliónov ľudí v strednej vrstve bez práce. Podobne je dôležité zamerať sa na elimináciu nútenej práce, obchodovania s ľuďmi a otroctva, ktoré bránia napĺňaniu tohto cieľa.
- 9. Vybudovať pevnú infraštruktúru, podporovať inkluzívnu a trvalo udržateľnú industrializáciu a posilniť inovácie** – technologický pokrok a inovácie by mali zohrať podpornú rolu k udržateľnému rozvoju a pomôcť zdieľať benefity, výdobytky techniky, výskumu a inovácií medzi štátmi a regiónmi.
- 10. Znížiť rozdiely v rámci krajín a medzi nimi** – vhodné regulácie finančných trhov ako aj regulácia tzv. bezpečnej migrácie
- 11. Premeniť mestá a ľudské obydliá na inkluzívne, bezpečné, odolné a trvalo udržateľné** – v súčasnosti asi 50% obyvateľstva žije v mestách, pri dodržaní súčasných trendov by v nich mali v roku 2050 žiť už 2/3 populácie, z tohto dôvodu je nevyhnutné vytvoriť dobré podmienky pre bývanie, verejnú dopravu, vytvorenie zelených plôch, ako aj zlepšiť situáciu v tzv. slumoch.
- 12. Zabezpečiť trvalo udržateľnú spotrebu a výrobné schémy** – ide o zodpovedné užívanie výrobkov.
- 13. Podniknúť bezodkladné opatrenia na boj proti klimatickým zmenám a ich dôsledkom** – v súčasnosti prebieha široká diskusia na medzinárodných a medzivládnych fórach.
- 14. Zachovať a trvalo udržateľne využívať oceány, moria a zdroje mora na trvalo udržateľný rozvoj** – viac ako 3 miliardy ľudí sú závislé od morskej a pobrežnej diverzity. Oceány sú schopné absorbovať asi 30% produkcie CO₂, avšak jeho koncentrácia sa zvyšuje a je potrebné znížiť jeho produkciu.
- 15. Chrániť, obnovovať a podporovať trvalo udržateľné využívanie pozemných ekosystémov, trvalo udržateľne riadiť lesné hospodárstvo, bojovať proti premene krajiny na púšť a zastaviť spätnú degradáciu krajiny a stratu biodiverzity** – súvisí s predchádzajúcim bodom a s koncepciou cieľov pre udržateľnosť bezpečného životného prostredia pre človeka.
- 16. Podporovať mierovú inkluzívnu spoločnosť v prospech trvalo udržateľného rozvoja** – poskytnúť prístup k spravodlivosti pre všetkých a budovať efektívne, transparentné a inkluzívne inštitúcie na všetkých úrovniach – rozvoj môže nastať iba v mierových podmienkach. Vlády a spoločnosti by mali podporovať prijímanie opatrení vedúcich k znížovaniu násilia, prijímať riešenia a rozhodnutia, ktoré posilnia zníženie ilegálneho obchodovania so zbraňami výkonom spravodlivosti a dodržiavaním ľudských práv a slobôd.
- 17. Posilniť prostriedky implementácie a revitalizácie globálneho partnerstva pre trvalo udržateľný rozvoj** – nový plán rozvojovej agentúry prijalo 193 štátov, čo z neho vytvorilo globálny dokument, ktorý však vyžaduje zodpovedný prístup a implementáciu všetkých signatárov tohto dokumentu Udržateľných rozvojových cieľov (SDG, 2015).

Agenda 2030 – nová priorita medzinárodného spoločenstva a jej plnenie

Pre rozvojovú agendu medzinárodného spoločenstva bol rok 2015 prelomový. V **júli 2015** bol na konferencii OSN v Addis Abebe schválený dokument o financovaní rozvoja – **Addis Ababa Action Agenda (AAAA)**, počas septembrového samitu členské krajiny OSN schválili dokument definujúci novú rozvojovú agendu – Agenda 2030 – a v decembri bola v Paríži na konferencii OSN o zmene klímy (COP21) schválená nová klimatická dohoda.

Dokument „*Premena nášho sveta: Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj*“ je doposiaľ najkomplexnejším súborom priorít pre dosiahnutie cieľa udržateľného rozvoja. Filozoficky vychádza z Miléniových rozvojových cieľov (MDG) z r. 2000, ktoré boli vôbec prvou spoločnou víziou, prvým široko akceptovaným rámcom pre globálny rozvoj a tvorbu rozvojovej politiky. Miléniové rozvojové ciele (celkovo 8, o.i. odstrániť extrémnu chudobu a hlad, dosiahnuť základné vzdelanie pre všetky deti, presadiť rodovú rovnosť a posilniť postavenie žien, znížiť detskú úmrtnosť, bojovať proti HIV/AIDS, malárii a ďalším chorobám) sa však nepodarilo naplniť v plnom rozsahu (Vigoritová, 2010).

Základný **rozdiel medzi novou Agendou 2030 a Miléniovým rozvojovými cieľmi** je v tom, že kým miléniové ciele boli predovšetkým o rozvojovej pomoci rozvinutých krajín pre krajiny rozvojové, plnenie cieľov novej agendy trvalo udržateľného rozvoja sa predpokladá vo všetkých, teda aj v rozvinutých krajinách. Popri odstraňovaní extrémnej chudoby a hladu vo svete a vytváraní dôstojných podmienok pre život, v snahe „nenechať nikoho bokom“ je ich podstatou prepojenie ekonomického rozvoja, sociálnej inklúzie a environmentálnej udržateľnosti s otázkami demokratických inštitúcií, dobrého vládnutia či úcty k ľudským právam. Vo dôsledkoch preto nejde iba o plán rozvojovej spolupráce, ale o plán štrukturálnej politickej, ekonomickej a sociálnej transformácie jednotlivých krajín v reakcii na hrozby, ktorým dnes ľudstvo čelí. V rámci cieľa 17 má každá rozvinutá krajina navyše na rozvojovú spoluprácu vyčleniť 0,7% HND a koherenciou politik prispiť k dosahovaniu cieľov udržateľného rozvoja aj celosvetovo (Iľštok, 2012; Benč, 2005).

Prvý rok implementácie a monitorovania cieľov udržateľného rozvoja bude rok 2017. Dovtedy je potrebné nastaviť domáce podmienky, parametre na štatistické vyhodnocovanie, ale taktiež začať so strategickým plánovaním zdrojov do roku 2030. Rovnako bude nevyhnutné nájsť optimálny mechanizmus monitoringu a kontroly, ktorý zamedzí duplicitám a odstráni doterajšiu nedôslednosť (Fontainová, 2007). Implementácia cieľov udržateľného rozvoja (SDG - **Sustainable Development Goals**) bude mať priame finančné a rozpočtové implikácie na národnej i nadnárodnej úrovni.

Prečo Slovensko pomáha rozvojovým krajinám

Rozvojovú spoluprácu SR treba vnímať ako príspevok Slovenska k prosperujúcejšiemu, stabilnejšiemu a bezpečnejšiemu svetu. Chudoba, terorizmus, obchodovanie s narkotikami, nelegálna migrácia, klimatické zmeny a pod. nie sú len problémami rozvojových krajín, ale v súčasnom globálnom svete aj našimi problémami. Spoluprácou s rozvojovým svetom tak nepriamo pomáhame aj Slovensku. Rozvojová pomoc je účinným nástrojom našej zahraničnej politiky a v neposlednej rade si tým plníme povinnosti a záväzky vyplývajúce z členstva v EÚ, OSN a OECD. Okrem toho vďaka členstvu v EÚ má Slovensko prostredníctvom multilaterálnych príspevkov do EuropeAid (ale tiež do ďalších organizácií formujúcich globálne politiky) možnosť ovplyvniť medzinárodnú rozvojovú agendu plnoprávnym hlasom členstva, kompenzujúcim geopolitickú váhu danú veľkosťou našej krajiny (Collier, 2009).

5.4 Ciele rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky

Slovensko ponúka rozvojovú spoluprácu partnerským krajinám so zámerom prispieť k trvalo udržateľnému rozvoju najmä prostredníctvom znižovania chudoby, posilňovania demokracie a dobrej správy vecí verejných. Staví na svojej historickej skúsenosti a špecifickom príbehu krajiny, ktorá prešla náročným a úspešným procesom transformácie.

Základné ciele

- rozvoj ľudského potenciálu partnerských krajín najmä prostredníctvom podpory vzdelávania a zamestnanosti;
- podpora demokracie a dobrej správy vecí verejných vrátane dialógu občianskej spoločnosti a štátnych inštitúcií.

Pri **napĺňaní vízie a cieľov** sa SR opiera o:

- svoje transformačné skúsenosti z budovania inštitúcií samostatného štátu, rozvoja trhovej ekonomiky a napĺňania princípov demokracie;
- úspešnú integráciu do medzinárodných organizácií a zoskupení;
- nedávnu skúsenosť prijímateľa pomoci (Bolečeková a kol. 2010).

V nadväznosti na aktivity a dokumenty prijaté na svetovej a európskej úrovni bola v roku 2001 **vládou SR** a následne v roku 2002 Národnou radou SR prijatá Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja. Prijatím národnej stratégie sa vytvoril dôležitý vecný predpoklad dôsledného splnenia medzinárodných záväzkov SR v oblasti aktivít smerujúcich k trvalo udržateľnému rozvoju. Vzhľadom na potrebu minimalizovania medzery medzi rozvojovou spoluprácou a humanitárnou pomocou, ako aj s ohľadom na riešenie príčin a dôsledkov migračnej krízy bude žiadúce rozprúdiť aj diskusiu o výsledkoch globálneho humanitárneho samitu v Istanbule (23. – 24. 5. 2016). V druhom štvrtroku 2016 sa očakáva zverejnenie správy EK k prepojeniu rozvoja a núteného presídlenia, od čoho sa budú odvíjať ďalšie kroky (závery Rady, akčný plán).

V roku 2015 dosiahla SR dôležitý posun pri skvalitňovaní strategického rámca rozvojovej spolupráce. Vyvrcholením tohto úsilia bolo prijatie nového zákona **č. 392/2015 Z.z. o rozvojovej spolupráci** a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý Národná rada Slovenskej republiky schválila 18. 11. 2015. Nová legislatíva priniesla konsolidáciu právneho rámca a aj rozšírenie počtu modalít, od čoho očakávame zlepšenie spolupráce tak na medzinárodnej úrovni, ako aj s partnerskými organizáciami v cieľových krajinách. SR v roku 2015 pokračovala v napĺňaní cieľov rozvojovej spolupráce v zmysle cieľov Strednodobej stratégie rozvojovej spolupráce SR na roky 2014 – 2018.

Teritoriálne priority slovenskej oficiálnej rozvojovej pomoci

Na roky 2014 – 2018 je stanovených **10 teritoriálnych priorít** ODA SR. V dvoch nosných programoch SlovakAid – Program rozvojových intervencií a Program odovzdávania transformačných skúseností – bude SR spolupracovať s partnerskými krajinami nasledovne:

Programové krajiny: Afganistan, Keňa, Moldavsko

Projektové krajiny: Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzínsko, Kosovo, Ukrajina

Krajina s mimoriadnymi humanitárnymi a rozvojovými potrebami: Južný Sudán

Podarilo sa skvalitniť proces vyhodnocovania projektov rozvojovej spolupráce SR, program vysielania dobrovoľníkov a expertov a taktiež poskytovanie našich transformačných skúseností. Aktivity boli usku- točnené v programových (Afganistan, Moldavsko a Keňa) a projektových krajinách SlovakAid (Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzínsko, Kosovo a Ukrajina), pričom v prípade krajín Východného partnerstva a západného Balkánu išlo v prvom rade o podporu reforiem, v Keni o oblasť zdravotníctva a sociálno-ekonomického rozvoja. Dominantou aktivitou v priebehu 2. polroka 2015 bola humanitárna pomoc migrantom prichádzajúcim do Európy predovšetkým z vojnou zmietanej Sýrie. Migračná kríza, okrem jej nesporne primárneho ľudského rozmeru, sa výrazne dotkla aj mechanizmu poskytovania hu- manitárnej pomoci. Na jednej strane viedla k vytvoreniu efektívne fungujúceho vládno-mimovládneho partnerstva, na strane druhej však odhalila jeho slabé miesta, kde hlavným je absencia priebežného do- plňania použiteľných materiálnych zásob. Kľúčovou agendou pre humanitárnu pomoc bude aj v roku 2016 migračná kríza, ktorá si vyžiada zvýšenie úsilia tak doma, ako aj priamo v dotknutých teritóriách. Formálnym krokom v tomto smere je zaradenie Sýrie a susedných krajín Blízkeho a Stredného východu do zoznamu teritoriálnych priorít SlovakAid z dôvodu ich mimoriadnych humanitárnych a rozvojo- vých potrieb. Uvedený návrh vychádza zo základnej tézy materiálu Návrh ďalšieho postupu Slovenskej republiky na riešenie migračnej krízy (uznesenie vlády č. 498/2015), ktorý vláda Slovenskej republiky prerokovala a schválila dňa 2. 9. 2015. Od roku 2016 sa bude rozvojová spolupráca SR riadiť novým Zá- konom o rozvojovej spolupráci a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Nová legislatíva konsoliduje právnu úpravu v tejto oblasti a prinesie aj rozšírenie nástrojov bilaterálnej pomoci (zadávanie zákazky, odpustenie dlhov, darovanie hnutelného majetku štátu a podpora zvýhodneného vývozného úveru).

Sektorové priority rozvojovej spolupráce SR

Vo všeobecnosti bude rozvojová spolupráca SR orientovaná na nasledovných sedem oblastí:

- **vzdelávanie** – odborné vzdelávanie so zameraním na vstup na trh práce a vlastné podniká- nie, vzdelávanie učiteľov, vybavenie školských zariadení;
- **zdravotníctvo** – základná zdravotná starostlivosť, výživové programy, vzdelávanie a osвета obyvateľstva v oblasti prevencie a zdravotnej starostlivosti, vzdelávanie zdravotníckeho per- sonálu;
- **dobrá správa vecí verejných a budovanie občianskej spoločnosti** – riadenie verejných financií, reforma verejného sektora, podpora právneho štátu a účasti občianskej spoločnosti na demokratických procesoch, reforma bezpečnostného sektora, aktivity civilných expertov v medzinárodnom krízovom manažmente;
- **poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo** – zavádzanie nových techník a postupov, spra- covanie poľnohospodárskych produktov so zameraním na ich marketing a predaj, potravi- nová bezpečnosť, ochrana pôdy;
- **voda a sanitácia** – zásobovanie pitnou vodou, vodné a odpadové hospodárstvo;
- **energetika** – so zameraním na energetickú bezpečnosť a alternatívne zdroje;
- **podpora tvorby trhového prostredia** a malého a stredného podnikania.

Štruktúra riadenia rozvojovej spolupráce SR

Na tvorbe a implementácii slovenskej rozvojovej pomoci sa podieľa viacero vnútroštátnych subjektov:

- Koordinátorom slovenskej rozvojovej pomoci je Ministerstvo zahraničných vecí a európ- skych záležitostí Slovenskej republiky, **odbor rozvojovej a humanitárnej pomoci** sekcie

medzinárodných organizácií, rozvojovej a humanitárnej pomoci.

- Základným nástrojom ministerstva pre koordináciu slovenskej rozvojovej pomoci je **Koordinálny výbor pre rozvojovú spoluprácu Slovenskej republiky**. Koordinálny výbor je poradným orgánom ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Členmi sú zástupcovia ústredných orgánov štátnej správy a iní partneri podieľajúci sa na rozvojovej spolupráci SR.
- Implementačnou organizáciou hlavnej časti bilaterálnej slovenskej rozvojovej pomoci je **Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu**. SAMRS bola zriadená ministerstvom zákonom č. 617/2007 Z.z., ktorý zároveň upravuje postavenie a pôsobnosť agentúry. Prostredníctvom špecializovaných programov alebo grantových kôl dáva SAMRS možnosť národným subjektom realizovať projekty v cieľových krajinách.
- Na vyhodnotenie predložených projektov rozvojovej pomoci bola riadená **Projektová komisia slovenskej rozvojovej pomoci**.
- Riadiaci výbor CETIR (Centrum na odovzdávanie skúseností z integrácie a reforiem) riadi a implementuje program MZVaEZ SR určený na odovzdávanie slovenských transformačných a integračných skúseností partnerským krajinám prostredníctvom kontaktného bodu v rámci rozvojovej agentúry SAMRS.
- Na rozvojovej spolupráci SR sa podieľajú aj iné vládne subjekty, napr. Ministerstvo vnútra SR a Migračný úrad MV SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvo financií SR, Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, Úrad jadrového dozoru SR, ktoré sa zapájajú do poskytovania oficiálnej bilaterálnej aj multilaterálnej rozvojovej pomoci. Mimovládne organizácie, súkromný sektor alebo akademické inštitúcie sa podieľajú na implementácii oficiálnych aktivít SR alebo vyvíjajú svoje vlastné aktivity v rozvojových krajinách.

Programy a nástroje bilaterálnej rozvojovej spolupráce SR

Rozvojovú spoluprácu SR v rokoch 2014 – 2018 tvorí osem nosných programov:

- **Program rozvojových intervencií** – je kľúčovým programom bilaterálnej spolupráce SR. Je implementovaný v troch programových krajinách SlovakAid – v Afganistane, Keni a Moldavsku; ako aj v Južnom Sudáne, Sýrii a susedných krajinách Blízkeho a Stredného východu (v krajinách s mimoriadnymi humanitárnymi a rozvojovými potrebami). V prípade Sýrie a susedných krajín Blízkeho a Stredného východu budú plánované aktivity (prednostne vzdelávanie detí) realizované najmä v štátoch s vysokým počtom utečencov zo Sýrie. Stratégiu rozvojovej spolupráce SR s Afganistanom na roky 2014 – 2018 (CSP) schválilo vedenie MZVaEZ SR 29. mája 2014 vzhľadom na pretrvávajúcu dlhodobu nepriaznivú bezpečnostnú situáciu v krajine
- **Program humanitárnej pomoci** – poskytovanie humanitárnej pomoci sa riadi istými špecifikami, ktoré sú dané potrebou pružne a promptne reagovať na aktuálne požiadavky krajín postihnutých humanitárnymi krízami. Na finančnú humanitárnu pomoc prostredníctvom MZVaEZ SR je na rok 2016 vyčlenených 600 000 €. V tejto čiastke nie je zahrnutá humanitárna pomoc pre Ukrajinu (vyčlenená samostatná rozpočtová položka v rámci spolupráce s Ukrajinou). V roku 2016 podľa nového Zákona o rozvojovej spolupráci a o zmene a doplnení iných zákonov a noriem na poskytovanie humanitárnej pomoci môžu byť využívané aj iné nástroje, v prvom rade humanitárne dotácie a zadanie zákazky, čo podľa očakávaní MZVaEZ

SR môže prispieť nielen k rozšíreniu počtu subjektov zapojených do poskytovania humanitárnej pomoci, ale aj k zvýšeniu dynamiky procesu jej poskytovania (MZVaEZ, 2016).

- **Program vysielania rozvojových pracovníkov a civilných expertov do rozvojových krajín** – tento program slúži od roku 2012 na podporu rozvojových aktivít SlovakAid v prioritných krajinách, podporu aktivít medzinárodných organizácií a inštitúcií v krízových oblastiach, budovanie personálnych kapacít v oblasti rozvojovej spolupráce SR, ako aj na zvyšovanie verejnej informovanosti o rozvojovej spolupráci SR. V roku 2016 bude MZVaEZ SR klásť ešte väčší dôraz na kvalitnú prípravu dobrovoľníkov, ktorá je predpokladom znižovania bezpečnostných rizík pre ich pôsobenie v partnerských krajinách.
- **Program rozvojového vzdelávania a verejnej informovanosti v SR**
- **Program budovania kapacít**
- **Program vládnych štipendií**
- **Program odovzdávania transformačných skúseností**
- **Program podnikateľských partnerstiev**

Multilaterálna rozvojová pomoc

SR sa podieľa na rozvojových aktivitách medzinárodného spoločenstva aj prostredníctvom EÚ a medzinárodných organizácií a inštitúcií. Multilaterálna rozvojová pomoc je chápaná aj ako nástroj podpory tých rozvojových krajín a sektorov, v ktorých nie je pre SR efektívne pôsobiť na bilaterálnej báze. Pomoc formou multilaterálnych príspevkov tvorí každoročne približne 75 % celkového objemu slovenskej ODA. Prioritou SR v oblasti multilaterálnej rozvojovej pomoci je zvýšiť účasť slovenských subjektov na programoch a projektoch EÚ, OSN, OECD, skupiny Svetovej banky a Európskej investičnej banky. Zámerom SR je pokračovať v aktívnom zapájaní sa do rozhodovacích procesov v rámci EÚ, multilaterálnych organizácií a inštitúcií, do ktorých SR prispieva, a premietiť tak slovenské postoje, hodnoty a zahraničnopolitické a rozvojové priority do konkrétnych aktivít v rámci EÚ, medzinárodných organizácií a inštitúcií.

Humanitárna pomoc SR

Humanitárna pomoc je definovaná ako **prejav solidarity s ľuďmi v núdzi**, ktorého podstatou je pomoc, podpora, záchrana životov, ľudskej dôstojnosti a zmierňovanie utrpenia ľudí v prípade prírodných katastrof, kríz spôsobených človekom, stavu hladu a podvýživy alebo v porovnateľných núdzových situáciách, ako aj preventívne a pohotovostné programy, najmä v obzvlášť rizikových oblastiach.

Základným dokumentom na poskytovanie humanitárnej pomoci je Mechanizmus poskytovania slovenskej humanitárnej pomoci do zahraničia, ktorý bol schválený 12. 4. 2006 vládou Slovenskej republiky. **Slovensko poskytuje humanitárnu pomoc v súlade so základnými princípmi humanitárnej pomoci EÚ a takisto v súlade s iniciatívou Princíp dobrého humanitárneho darcovstva (GHD – Good Humanitarian Donorship).** Humanitárna pomoc je poskytovaná formou finančných príspevkov a materiálnej pomoci. Materiálnu humanitárnu pomoc poskytuje Sekcia integrovaného záchranného systému a civilnej ochrany Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Na úrovni EÚ poskytuje humanitárnu pomoc sekcia Európskej komisie pre humanitárnu pomoc a civilnú ochranu (ECHO – European Humanitarian Aid and Civil Protection), ktorá podporuje projekty zamerané na prevenciu a pomoc v ohrozených oblastiach. Slovensko pri poskytovaní finančnej humanitárnej pomoci využíva medzinárodné humanitárne organizácie OSN, ako napr. Medzinárodný výbor Červeného kríža (ICRC), Detský fond UNICEF, Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR), Medzinárodnú

organizáciu pre migráciu (IOM) a ďalšie. Najväčším svetovým poskytovateľom potravinovej pomoci je Svetový potravinový program (WFP), technicky podporovaný Organizáciou pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO), Rozvojový program OSN (UNDP) a ďalšie, do ktorých Slovensko každoročne prispieva.

Meranie rozvoja

Rôzne názory na rozvoj sa premietajú aj do spôsobov, akým sa ho snažíme popísať a zmerať. Keďže globálne mierky rozvoja často vznikajú v inštitúciách ovládaných filozofiou a mocou krajín Severu, nedá sa vyhnúť podozreniu, že výsledok merania závisí od toho, kto uskutočňuje merania a aký očakáva výsledok: „*Globálny Sever meria rozvoj tak, ako ho vníma, západný svet. Chudobnejším krajinám globálneho Juhu tak vnucuje svoj model rozvoja, ktorý je pomýlený, trvalo neudržateľný, ale je prakticky implementovaný v rozvinutom svete.*“ (Dudáš, 2007) Prejavom ekonomického a modernistického názoru na rozvoj je aj veličina hrubý národný príjem na obyvateľa (GNI p. c.), ktorú používa Svetová banka a vlády mnohých krajín na celom svete. Podľa GNI p. c. sa krajiny rozdeľujú do kategórií podľa rozvoja (krajiny s nízkym, nižším stredným, vyšším stredným a vysokým príjmom). Avšak tieto veličiny nič nevypovedajú o tom, aká je kvalita života ľudí v daných krajinách, neopisujú blaho ich spoločností (UNDP, 2012).

Prejavom snahy zohľadniť kvalitu života v makroukazovateľoch bolo vytvorenie indexu ľudského rozvoja (Human Development Index – HDI, vid' v časti *Chudoba*) používaného UNDP od 80. rokov minulého storočia. Tvoria ho tri dimenzie: dlhý a zdravý život, vedomosti, dôstojná životná úroveň. HDI síce obsahuje aj istý sociálny rozmer, avšak neodhaľuje regionálne rozdiely v rámci krajiny, ani rozdiely medzi jednotlivými vrstvami spoločnosti (UNDP, 2011; 2013). Podobne ako v rebríčkoch Svetovej banky, aj v správach UNDP najlepšie skórujú krajiny globálneho Severu, hoci v tabuľkách môžeme nájsť rozdiely v umiestnení jednotlivých krajín (napr. Vietnam či Laos patria do kategórie krajín s nízkym príjmom, podľa indexu ľudského rozvoja sú však stredne rozvinuté) (The World Bank News, 2016).

5.5 Konflikt v rozvojovej a humanitárnej pomoci

Konflikt nerozlučne patrí k rozvoju. Jednak preto, že veľa z krajín, ktoré dnes nazývame „rozvojové“ či „rozvíjajúce sa“, označujeme zároveň termínom „post-konfliktné“. Znamená to, že krajiny prekonalí nejaký závažný politický, väčšinou ozbrojený konflikt alebo sériu konfliktov, sprevádzanú stratami na životoch, rozpadom infraštruktúry, sociálnej štruktúry či kultúrnych rámcov spoločností. Práve obnova inštitúcií a sociálnych väzieb je mnohokrát tou najťažšou časťou rozvoja týchto spoločností. Predpokladá, že „post-“ však ani zďaleka neznamená, že v týchto spoločnostiach už nie sú konflikty, práve naopak. Druhým dôvodom, prečo treba pri rozvojovej problematike hovoriť o konflikte, je fakt, že rozvojoví pracovníci prirodzene existujú v konfliktnom prostredí. Konflikt komunit, klanov, sociálnych skupín či obyčajné konflikty medzi spolupracovníkmi, to je každodenná realita práce v teréne i v kanceláriách rozvojových agentúr. Tretí dôvod, prečo sa zaoberať konfliktom, je najzaujímavejší, ako píše Zuzana Fialová (2008, 2012). Keď sa spýtate ľudí, zrejme v akejkolvek krajine, čo sa im vynorí v mysli, keď sa povie slovo „konflikt“, na začiatku dostanete veľmi podobné odpovede. Ako prvé asociácie budú nasledovať „násilie“, „vojna“, „boj“, ale aj napríklad „neprijemnosti“, „strata“ či „hádky“. Ak sa ale ďalej pýtate, čo ešte sa spája s konfliktom, postupne sa začínajú vynárať aj „zmena“, „diskusia“, „posun vpred“ a možno, keď sa pýtate dostatočne dlho, nájde sa aj asociácia „rozvoj“. Je bežné, že intuitívne vnímame konflikt negatívne (Melander, 2007). U ľudí z post-konfliktných krajín je toto vnímanie veľmi hlboko zakorenené. Avšak pri reflexii vlastných skúseností prichádzame na to, že konflikt môže mať rovnako pozitívne, ako aj negatívne dôsledky či sprievodné javy. Konflikt je neutrálny, pozitívne či negatívne môže byť

jeho manažovanie (Jančovič a kol. 2012). Samo poznanie, že konflikt môže byť v niečom aj pozitívny, je veľkým posunom vpred v komunitách, ktoré majú za sebou desaťročia násilia, a preto sa zvyčajne akéhokoľvek, aj toho najbanálnejšieho konfliktu boja a nevedia si s ním poradiť. Ak hovoríme o konflikte v rozvojovom kontexte, zaujíma nás sociálny konflikt, teda konflikt medzi osobami (nepatria sem vnútorné psychologické konflikty).

Definícia konfliktu

V spoločenských vedách existujú desiatky definícií konfliktu. Pre praktické účely rozvojovej práce pomáha vytvoriť si vlastnú definíciu. Môže byť akákoľvek, ale mala by obsahovať tri elementy:

- a. **Strany konfliktu:** niekedy nazývané aj aktérmi konfliktu. Môžu to byť osoby, ale aj skupiny, rodiny, klany, inštitúcie či ich jednotlivé oddelenia, štáty, etnické skupiny a pod. V sociálnom konflikte musia byť najmenej dve strany, avšak zvyčajne ich v priebehu konfliktu pribudne a je ich viac. Často máme do činenia so stranami, ktoré sú na prvý pohľad skryté, nevystupujú otvorene či nahlas. Kvalitná analýza konfliktu by mala odhaliť práve tieto, niekedy nenápadné strany či aktérov konfliktu.
- b. **Zájmy:** konflikt vzniká na záujmoch, ktoré sú nezlučiteľné, protichodné či navzájom si konkurujúce. Strany konfliktu sa líšia od iných stakeholderov či aktérov práve tým, že v konflikte vystupuje ich priamy záujem. Záujem pritom definujeme ako uvedomelú potrebu strany, ktorú chce realizovať. Potrebu môže byť napríklad vzdelanie, ale až keď si napr. skupina presídlencov uvedomí, že bez vzdelania nemajú šancu sa zamestnať a chcú ho získať, stáva sa vzdelanie ich záujmom. Potrebu môže byť sebarealizácia či pocit spolupatričnosti, ale aj sebadôvera či ohodnotenie inými. Aj to sú záujmy, pre ktoré vznikajú konflikty.
- c. **Dosiahnutie naplnenia potrieb/záujmov** je nemožné bez súčinnosti alebo aspoň neprekážania druhej strany či iných strán konfliktu. Niekde je táto závislosť uvádzaná ako protichodnosť, rozpor alebo konkurencia. Ide o to, že jedna strana je závislá od druhej pri realizácii svojich záujmov, minimálne v tej miere, že tá musí prestať prekážať. Záujem aktivistov za ľudské práva je sloboda od mučenia. Štát sa teda musí vzdať praktík mučenia a ponižujúceho zaobchádzania, inak tento záujem nebude realizovaný.

Ostatné komponenty definície môžu obsahovať časové či priestorové ohraničenie, emócie sprevádzajúce konflikt, jeho dynamiku či iné dôležité okolnosti a prejavy.

Spoločenské úrovne konfliktov:

- a. *vnútorný* (v rámci jednej osoby),
- b. *interpersonálny* (medzi jednotlivcami či malými skupinkami ľudí) – konflikt, s ktorým rozvojom pracovníci dochádzajú najčastejšie do bezprostredného kontaktu a ktorý ovplyvňuje ich prácu,
- c. *vnútroskupinový* (konflikt v rámci jednej skupiny, či už ide o náboženskú skupinu, klan, etnickú skupinu alebo sociálnu skupinu – napr. utečenci v tábore), často sa prekrýva s interpersonálnymi konfliktami,
- d. *konflikt medzi skupinami* (široko organizované spoločenské skupiny), napr. cirkvi, náboženské sekty, národnostné alebo etnické skupiny,
- e. *medzinárodné, medzištátne konflikty*.

Dôležitú rolu v tom, ako nazeráme na konflikt, aj ako s ním zaobchádzame, zohráva kultúra.

Riešenia konfliktov môžeme rozdeliť do dvoch kategórií:

a. Autoritatívne spôsoby, teda spôsoby, kde sa strany spolu nepodieľajú na hľadaní riešenia:

- *Presadenie sa silou*: fyzické či psychické násilie, donútenie druhej strany podriaďiť sa, prispôbiť, prijať riešenie dobré pre jednu stranu.
- *Rozhodnutie autoritou*: autorita, ktorú obe strany rešpektujú, rozhoduje výlučne podľa svojho uváženia.
- *Arbitráž*: arbiter rozhoduje po zvážení argumentov oboch strán, podľa zákona.
- *Súd*: sudca rozhoduje na základe argumentov zástupcov (advokátov, právnikov, obhajcov) oboch strán, rozhoduje podľa zákona.

b. Alternatívne spôsoby, teda spôsoby, kde sa strany samy podieľajú na hľadaní riešenia

- *Facilitácia*: facilitátor usmerňuje diskusiu, stráži proces, nevstupuje aktívne do hľadania riešenia.
- *Mediácia*: mediátor ako sprostredkovateľ pomáha stranám uvedomiť si svoje záujmy a následne vyjednať dohodu dobrú pre obe strany.
- *Zmierovanie*: zmierovač pomáha hľadať vzájomné porozumenie, rešpekt, obnovenie medziľudských vzťahov, aby strany mohli dospieť k dohode.
- *Vyjednávanie*: hľadanie riešenia prostredníctvom priamej komunikácie strán.

Rozvojoví aktéri v cieľových krajinách zvyknú pracovať v jednom z troch módo, ktoré odzrkadľujú ich vzťah ku konfliktu:

- a. Práca obchádzajúca konflikt (working around conflict)**: sústredenie sa na dôsledky, nie na príčiny problémov, keď si rozvojoví pracovníci robia svoju prácu v domnení, že s miestnymi konfliktami nemajú a nechcú mať nič spoločné, že zachovávajú neutralitu, a to je správne. Vo väčšine prípadov však sama naša prítomnosť ovplyvňuje priebeh konfliktov či vyvoláva nové (napr. o to, kto bude beneficiantom našich projektov). Preto je veľmi krátkozraké miestne konflikty ignorovať a dištancovať sa od nich.
- b. Práca v konflikte (working in conflict)**: v tomto móde pracuje väčšina aktérov, ktorí riešia bežné rozvojové problémy. Nemajú ambíciu riešiť miestne konflikty, ale sú si ich vedomí, majú ich zmapované, vedia, ako môžu ovplyvniť ich prácu, a naopak, ako ich práca môže ovplyvniť konflikty. Vedia tiež, že určité rozvojové stratégie môžu pomáhať uvoľneniu napätia v konfliktoch (napr. spoločné učenie sa či cezhraničná spolupráca mládeže národností, ktoré sú dlhodobo v konflikte, ako Arménsko – Azerbejdžan, Izrael – Palestína a pod.)
- c. Práca na konflikte (working on conflict)**: ide už o priamu mierovú prácu, teda snahu riešiť či zmysluplne manažovať konflikty, pomáhať v ich riešení.

Konflikt znamená (aj) rozvoj a je súčasťou rozvoja. Preto je dobré vedieť ho analyzovať a pracovať s ním. V rozvojovom kontexte treba pamätať na kultúrnu citlivosť pri mapovaní konfliktu, ako aj pri pokusoch o jeho manažovanie.

Do Not Harm je **metodikou, ktorá pomáha (re)dizajnovávať a realizovať rozvojové a humanitárne programy tak, aby sa vyhli neželaným negatívnym vplyvom na konflikt a naopak, podporili to, čo konflikt pomáha riešiť**. Toto všetko bez nárokov na vysokú odbornosť v oblasti riešenia konfliktov. Základným východiskom metodiky je uvedomenie si, že v prostredí, do ktorého vstupuje rozvojový alebo humanitárny program, existujú kapacity pre mier a mierové riešenie konfliktu (M. B. Andersonová ich nazýva spájajúce faktory – z angl. *connectors*). Na druhej strane však existuje aj potenciál pre vojnu,

zdroje napätia a rozdeľujúce faktory (z angl. *dividers*). Ak vieme identifikovať, čo strany konfliktu spája a čo prehĺbuje rozdelenie medzi nimi, môžeme uvažovať nad tým, ako rozvojový program ovplyvňuje tieto rozdeľujúce a spájajúce faktory. **Želateľné, samozrejme, je, aby program využíval a posilňoval spájajúce faktory a zároveň oslaboval to, čo strany rozdeľuje.** S týmto vedomím treba program dizajnovat' a počas implementácie monitorovať a upravovať.

Samotný vplyv rozvojového programu na konflikt pôsobí dvomi základnými spôsobmi:

1. Cez presuny zdrojov (z angl. *Resource Transfers*):

- vplyvom na trh (napr. oslabovanie spôsobu obživy miestnych pestovateľov vytvorením konkurencie cez poskytovanie potravinovej pomoci dovezenej zo zahraničia);
- krádežami alebo presmerovaním (napr. materiál určený na humanitárnu pomoc kradnú ozbrojená skupina, predávajú ho a financujú svoje vyzbrojenie);
- distribučnými vplyvmi (napr. pomoc je poskytovaná prednostne jednej zo strán konfliktu);
- legitimizáciou (napr. komunikácia a získanie súhlasu a ochrany od vodcu miestnej ozbrojenej skupiny na presun zdrojov organizácia môže legitimizovať jeho postavenie);
- substitučnými efektmi (napr. zabezpečením niektorých služieb a tovarov cez humanitárny program sa uvoľnia iné miestne zdroje na vedenie vojny).

2. Cez implicitné etické posolstvá (z ang. *Implicit Ethical Messages*) podľa Jančoviča (2014):

- používaním zbraní a moci, napr. nevhodným využitím ozbrojencov v rámci bezpečnostných opatrení. Implicitné posolstvo: „My môžeme používať zbrane na našu ochranu. Naše ciele sú dobré, zbrane podporujú správnu vec.“ Dilema: každá z miestnych strán konfliktu môže tvrdiť to isté a ospravedlňovať takto svoje ozbrojovanie sa.
- robením rozdielov medzi miestnym a zahraničným personálom vo vážnych veciach, napr. tým, že evakuačné plány existujú len pre zahraničných zamestnancov, vozidlá či materiál, ale nie pre miestnych pracovníkov. Implicitné posolstvo: „Svet je už raz taký, je tu nerovnosť. Hodnota života rôznych ľudí je rozdielna.“
- beztrastnosťou pracovníkov, ich postavením „nad pravidlá“, napr. tým, že rozvojoví pracovníci využívajú časť zdrojov určených na pomoc pre svoje potešenie, záľuby. Implicitné posolstvo: „Ak máte kontrolu nad zverenými zdrojmi, môžete ich používať na svoje osobné účely a uspokojenie.“
- nedôverou, nerešpektovaním sa a súťažou medzi agentúrami. Implicitné posolstvo: „Nie je potrebné spolupracovať s ľuďmi, ktorí sa nám nepáčia, nepotrebujeme sa rešpektovať navzájom.“
- prejavovaním bezmocnosti jednotlivca (voči systému, vedeniu, donorum), napr. neochotou projektového manažéra zabojovať za zmenu projektu tak, aby boli prostriedky využité zmysluplnejšie s odôvodnením, že „to je mimo neho, rozhodujú o tom iní“. Implicitné posolstvo: „Nič nemôžem urobiť pre to, aby boli veci lepšie. Vina je mimo mňa. Nemusím niešť zodpovednosť, je tu niekto nado mnou.“
- bojaktivitou, podozrievaním, tenziou v komunikácii pracovníkov. Implicitné posolstvo: „Ja tu mám moc, nie vy.“ alebo „Vy miestni ste tvrdohlaví a nedôveryhodní, viem, že rozumiete len tvrdej reči, ste zlí.“
- jednostrannou publicitou, napr. demonizáciou jednej strany konfliktu cez zobrazovanie obeť len z jednej strany konfliktu. Implicitné posolstvo: „Vieme, kto je vinný.“

Terorizmus

V súčasnosti je možné terorizmus charakterizovať ako globálny jav, ktorý nie je obmedzený na konkrétnu oblasť či krajinu, ale môže zasiahnuť ktorúkoľvek krajinu na svete. Medzníkom v tomto vývoji sa stal 11. september 2001. Od tohto dátumu sa na globálnej úrovni diskutuje o príčinách terorizmu a o spôsoboch, ako mu čeliť. Samotné vymedzenie pojmu terorizmus prešlo určitým vývojom. V období pred druhou svetovou vojnou bol terorizmus vnímaný ako „zvláštna metóda ozbrojeného boja“. Neskôr nasledovali nespočetné pokusy o jeho vymedzenie. Pôvod slova „terorizmus“ možno nájsť v latinských slovách „*terror*“ (čo znamená *naháňať strach, desiť, zstrašovať*) či „*terroris*“ (*teroristi*). Etymologické vysvetlenie je možné určiť ľahko, s konkrétnym vymedzením je to náročnejšie. Walter Laqueur (1978) definuje terorizmus ako použitie násilia, resp. hrozbu násilím s úmyslom dosiahnuť politické ciele. Samotné teroristické metódy pritom nemusia byť doménou „šialencov“. Terorizmus a jeho metódy môžu byť výsledkom veľmi racionálnej kalkulácie. Jan Eichler (2007) uvádza niekoľko bodov základnej charakteristiky terorizmu. Ako základnú črtu terorizmu uvádza jeho nepriamu stratégiu. Na rozdiel od klasickej vojny sa teroristické skupiny vyhýbajú priamemu a čelnému súboju, napádajú zákerne a nečakane. Tak dosahujú aj pri malom počte a relatívne nízkych nákladoch ničivé účinky s obrovskými psychologickými dopadmi na verejnosť. Hlavnými nástrojmi terorizmu sú podľa Eichlera násilie a strach. Teroristické činy a praktiky vedú k deštrukcii ľudských práv a slobôd bez ohľadu na to, v akej forme sa uskutočňujú. Terorizmus tiež priamo ovplyvňuje a ohrozuje teritoriálnu integritu a bezpečnosť štátov a má destabilizujúci vplyv na vlády dotknutých krajín. Neexistuje právo, ktoré by nebolo vystavené účinkom terorizmu. Terorizmu chýba akákoľvek legitimita, keďže nerešpektuje žiadne pravidlá a nemá zábrany voči žiadnym ľudským či morálnym aspektom. Aktéri terorizmu majú viacero príčin a motivácií – či už je to náboženský fundamentalizmus, ekonomické deprivácie alebo politická situácia v danej krajine. Je preto dôležité analyzovať konkrétnych aktérov a ich konkrétne motivácie. Hoci má terorizmus množstvo rôznych aspektov, jeho korene možno nájsť v psychológii človeka. Pri analýze terorizmu je teda veľmi dôležité skúmať aj psychologické aspekty motivácie jednotlivcov a ich inklinácie k terorizmu.

5.6 Vybrané sociálne problémy v globálnom kontexte

Chudoba a jej koncepty

V r. 1984 Rada Európskych spoločenstiev definovala chudobu nasledovne:

„Chudobní sú tí ľudia, domácnosti a skupiny osôb, ktorí disponujú takým malým objemom materiálnych, kultúrnych a sociálnych prostriedkov, že sú vylúčení zo spôsobu života, ktorý je v členskej krajine, v ktorej žijú, prijateľný ako minimálny.“

Zároveň bola stanovená hranica chudoby ako polovica priemerného príjmu v danej krajine.

Podľa odhadov Svetovej banky žilo v roku 2008 na svete 1,29 miliardy ľudí v extrémnej chudobe. Pre porovnanie, v roku 1981 to bolo 1,94 miliardy (UNICEF, 2001). V správe Svetovej banky sa konštatuje, že v rokoch 2005 až 2008 kleslo percento ľudí žijúcich z menej ako 1,25 USD na deň v každom z regiónov rozvojového sveta, a to po prvýkrát, odkedy Svetová banka výskyt chudoby začala monitorovať (The World Bank News, 29. 2. 2012). Chudoba predstavuje mnohonásobné porušenie ľudských práv. Odstránenie chudoby na svete, alebo aspoň podstatné zníženie jej výskytu, je jednou z najväčších globálnych výziev, ktorým v súčasnosti medzinárodné spoločenstvo čelí (Dedeová, 2010). Zníženie počtu

Ľudí žijúcich v extrémnej chudobe na polovicu oproti ich počtu v roku 1990 je aj prvým z Miléniových rozvojových cieľov, prijatých na Miléniovom samite Organizácie Spojených národov v septembri roku 2000, ktorých splnenie si členské štáty stanovili do roku 2015. Ich pozornosť je však zameraná na rôzne aspekty chudoby a ich analýzy tohto fenoménu sa môžu dosť líšiť.

Hranica chudoby 1,25 USD na osobu a deň, stanovená Svetovou bankou, patrí na medzinárodnej úrovni k najpoužívanejším. Metodológia Svetovej banky je založená na spotrebe a príjme, upravených o infláciu a rozdiely v kúpnej sile medzi krajinami. Pôvodne bola hranica extrémnej chudoby stanovená na 1 USD/ osobu/deň. Z dôvodu nárastu cien však bola v roku 2005 revidovaná tak, aby lepšie zodpovedala životným nákladom v rozvojových krajinách.

Osobu môžeme považovať za chudobnú, ak jej príjem nepostačuje na zabezpečenie základných životných potrieb. Ale chudoba je komplexný, mnohorozmerný jav a neexistuje pre ňu jediná všeobecne platná definícia. Aj účastníci Svetového samitu o sociálnom rozvoji, ktorý sa konal v roku 1995 v Kodani, sa zhodli na tom, že chudoba je multidimenzionálny fenomén, ktorý sa prejavuje rôznym spôsobom: zahŕňa chýbajúci príjem a produktívne zdroje na zabezpečenie stabilného živobytia, hlad a podvýživu, zlý zdravotný stav, obmedzený alebo chýbajúci prístup ku vzdelaniu a iným základným službám, zvýšenú chorobnosť alebo úmrtnosť spôsobenú chorobami, bezdomovectvo a neprimerané bývanie, škodlivé životné prostredie a spoločenskú diskrimináciu a vylúčenie (Hipš, 2006). Chudoba je tiež charakteristická nedostatkom účasti na prijímaní rozhodnutí a na občianskom, spoločenskom a kultúrnom živote. Absolútna chudoba je podľa záverov samitu stav charakterizovaný vážnym nedostatkom v uspokojovaní základných ľudských potrieb vrátane jedla, zdravotne vyhovujúcej pitnej vody, hygienických zariadení, zdravia, bývania, vzdelania a informácií. Avšak účastníci poukázali i na to, že chudoba nezávisí len od výšky príjmu, ale aj od prístupu k sociálnemu zabezpečeniu (Program of Action, Chapter II). Ak sa chudoba definuje ako nedostatok zdrojov umožňujúcich dobrú kvalitu života, treba zvážiť aj také rozmery, ako sú možnosť disponovať voľným časom, osobná bezpečnosť, ochrana proti verejnému a domácejmu násiliu, ochrana proti prírodným katastrofám a rovnosť pohlaví. Chudoba je v rôznych svetových regiónoch zastúpená odlišnou mierou – tak, ako je možné konštatovať „westernizáciu“ blahobytu, evidentná je „afrikanizácia“ chudoby. Priepasť medzi najchudobnejšími krajinami a zvyškom sveta sa prehľbuje. Súčasná polarizácia sveta býva označovaná ako „schudobňovanie chudobných a bohatnutie bohatých“ (Jančovič a kol, 2012; Lysý, 2007). No chudoba je prítomná vo všetkých štátoch – nielen v rozvojových krajinách, ale „aj uprostred bohatstva vo vyspelých krajinách“. Aj v bohatých krajinách sú chudobní pracovníci s nízkymi mzdami, alebo môžu byť ľudia chudobní v dôsledku straty zamestnania ako výsledku hospodárskej recesie či z dôvodu, že prepadli cez podporový systém rodiny, sociálnych inštitúcií a záchranných sietí. Chudoba sa môže vyskytnúť náhle – ako následok nešťastia alebo konfliktu (Melander, 2007). Životná úroveň obyvateľov sa teda líši medzi štátmi navzájom, ale aj v rámci štátov. Nesmieme opomenúť zmieniť sa aj o tom, že aj v rámci jedného štátu, dokonca jednej komunity, môžu byť niektoré skupiny osôb znevýhodňované a ohrozené chudobou vo väčšej miere ako iné – sú to predovšetkým ženy, deti, staršie osoby, ľudia so zdravotným postihnutím, pôvodní obyvatelia, utečenci či tzv. vnútorne presídlené osoby (z ang. internally displaced persons – IDP).

Pre chudobu ako sociálny jav je typická jej ďalšia vnútorná štruktúrovanosť, a síce:

- a. sociálne minimum** je stav, keď príjem umožňuje, aby si jedinec (rodina) mohol z neho vykryť všetky svoje bežné potreby v rámci nákladov na regeneráciu pracovnej sily či udržanie potrebnej pracovnej kvalifikácie. Sociálne minimum sa zvykne vymedzovať ako 75% z priemerného platu daného národného hospodárstva.
- b. existenčné minimum** je stav, keď príjem umožňuje, aby si jedinec (rodina) mohol z neho vykryť všetky svoje základné potreby. Existenčné minimum je vlastne oficiálna hranica chudoby, čiže už spomínaných 50% priemerného príjmu danej krajiny.
- c. bieda** je situácia, ktorá nedovoľuje jednotlivcovi, domácnosti alebo celej sociálnej vrstve uspokojovať svoje potreby, ktoré sú v danej spoločnosti akceptované ako základné ľudské potreby. Pojmom bieda používame na označenie extrémnejších foriem chudoby;

pričom tento pojem obsahuje celú škálu rozdielnych sociálnych situácií:

- a. situáciu, pre ktorú je charakteristická bezprostredná hrozba smrti hladom,
- b. zvýšené riziko ohrozenia určitými chorobami (TBC, syfilis, HIV, malária a pod.)
- c. neschopnosť participovať na službách a zdrojov bežne dostupných v spoločnosti ap.

Bieda na rozdiel od chudoby pôsobí marginalizáciu jedincov, sociálnu degradáciu až sociálnu izoláciu, čím sa znižujú šance na jej prekonanie (Šuvada a kol., 2016).

Koncepty chudoby

Rôzne definície chudoby vyplývajú z rozličných konceptov a prístupov k danej problematike.

Neexistuje jednoznačná definícia chudoby ani jasne vymedzené indikátory a metódy merania chudoby. Je rozdiel, či hovoríme o chudobe krajín prvého alebo tretieho sveta, a existujú rozdiely v tzv. objektívnej chudobe a jej subjektívnom vnímaní. Vo väčšine dostupnej literatúry sa však stretávame s rozdelením konceptov na:

- starú alebo novú chudobu;
- viditeľnú alebo skrytú chudobu;
- absolútnu alebo relatívnu chudobu;
- priamu alebo nepriamu chudobu;
- preskriptívnu alebo konsenzuálnu chudobu;
- objektívnu alebo subjektívnu chudobu.

Stará chudoba sa označuje aj ako demografická alebo horizontálna chudoba a jej existencia nie je závislá od trhu práce. Touto chudobu sú ohrozené sociálne kategórie charakterizované: a) vekom, b) životným a rodinným cyklom, c) neschopnosťou pracovať. Z týchto príčin vzniknutá chudoba môže byť stavom či spôsobom trvalej existencie, ale tiež len existenčným zážitkom určitej etapy životného cyklu, či len krátkodobou životnou epizódou u jednotlivca (rodiny). Do tejto chudoby môže skĺznuť množstvo rodín napríklad pri kúpe bytu či pri jeho zariadení, založení rodiny, narodení dieťaťa.

Nová chudoba sa označuje aj ako vertikálna chudoba a je spojená s pozíciou jedinca i celých sociálnych kategórií na trhu práce. Ako o novej sa o nej hovorí preto, že pred industrializáciou spoločnosti neexistovala z dôvodov: a) neexistencie platenej práce, b) neexistencie ohrozenia stratou platenej práce, c) neexistencie trhu práce v dnešnom slova zmysle. Táto podoba chudoby môže vzniknúť u nezamestnaných, v neúplných rodinách, u osôb s nízkymi príjmami a osôb dlhodobejšie znevýhodňovaných na trhu práce.

Viditeľná chudoba je badateľná navonok podľa vonkajších znakov ako oblečenie, výživa, choroby, závislosti, bývanie, pracovná aktivita. Jej najviditeľnejší znak predstavuje bezdomovstvo. Je to chudoba, ktorá je štatisticky evidovaná.

Skrytá chudoba nie je zahrnutá v pozornosti spoločnosti, lebo nie je zahrnutá v oficiálnych štatistikách. Ide totiž o chudobných, ktorí neuplatňujú svoje nároky na dávky sociálnej pomoci ani na sociálne služby.

Koncepty absolútnej chudoby sú spájané s absolútnym nedostatkom prostriedkov na uspokojovanie základných životných potrieb. Tento koncept chápe chudobu ako priame ohrozenie života a je orientovaný na existenčné minimum a fyzické prežitie jedinca. Je založený na predstave o minimálnej životnej úrovni a je spájaný so základným fyziologickým prežitím. Absolútna chudoba je otázkou akútnej deprivácie, hladu, predčasného úmrtia a utrpenia. V praxi môže byť ťažké merať ju konzistentným spôsobom. V zásade sa môže merať vo vzťahu k základným potrebám, ktoré musí jednotlivec uspokojiť, aby prežil v modernej spoločnosti. Podľa metodiky Svetovej banky sa za človeka žijúceho v extrémnej absolútnej chudobe považuje ten človek, ktorý má menej ako 1,25 USD na deň. V niektorých krajinách sa definuje absolútna chudoba na základe kalkulácii minimálneho príjmu kalórií a proteínov, ktoré sú nutné pre prežitie jednotlivca. Snaha o definovanie absolútnej chudoby v objektívnej rovine je veľmi zložitá. Je totiž vo veľkej miere zaťažená hodnotovými súdmi, preferenciami a prvkami komparácie.

Relatívne koncepty chudoby sú založené na porovnávaní životnej situácie chudobných so spoločensky akceptovateľnými štandardami konkrétnej spoločnosti. Pojem relatívna chudoba nie je teda znakom chudobnej spoločnosti, ale ukazovateľom existujúcich nerovností v danej spoločnosti. Základné potreby sú v celej populácii uspokojované, ale časť tejto populácie nedisponuje zdrojmi, ktoré sú obvyklé v danej spoločnosti, a žije pod hranicou stanoveného štandardu. Hranica chudoby je v tomto prípade odvodená od príjmov alebo výdavkov domácností v danej spoločnosti. V európskom kontexte je podľa tohto konceptu určená hranica rizika chudoby ako 60% mediánu ekvivalentného príjmu v prepočte.

Priame koncepty sú založené na meraní chudoby až po transformácii príjmu do spotreby. Predovšetkým ide o kúpnu silu peňazí. Teda samotné sledovanie príjmov sa považuje za nedostatočné, pretože v ňom nie je zahrnuté hospodárenie s konkrétnymi prostriedkami.

Nepriame koncepty sa zaoberajú naopak hodnotením disponibilného príjmu, či už jednotlivca alebo domácnosti. V tomto prípade sa meria príjem pred samotnou spotrebou. Indikátorom je spotreba vyjadrená v peniazoch.

Preskriptívne koncepty sú založené na charakteristikách expertných odhadov. Sú definované pomocou rôznych spotrebných košov, životného minima a minimálnych príjmov, pomocou ktorých vymedzujú hranicu chudoby (Šuvada, 2015).

Konsenzuálne koncepty spočívajú na konsenze spoločnosti o tom, koho je možné považovať za chudobného a koho nie. Je vecou dohody spoločnosti v zastúpení nejakej politickej moci (napríklad parlamentu). Tá určuje, čo je možné považovať za nevyhnutné pre ľudskú existenciu. Vyskytuje sa napríklad vo forme:

- odhadu primeraného životného minima spoločnosti,
- vyjadrenia verejnosti, akú úroveň podpôr je ochotná akceptovať/financovať,
- zoznamu položiek, ktoré sú nevyhnutné pre život.

Objektívne koncepty chudoby vychádzajú z analýzy sociálno-ekonomických aspektov spoločnosti. Sú odrazom spoločenského konsenzu o určení chudoby nezávisle od názoru tých, ktorí sú za

chudobných považovaní. Hranica chudoby je určená zvonku (štátom, inými sociálnymi inštitúciami) na základe sociálnej a politickej zhody o tom, koho je možné považovať za chudobného. Na základe tohto konceptu sú vytvorené indikátory odvíjajúce sa od výšky príjmu, ktoré sú uznané ako legitímne hranice chudoby.

Subjektívne koncepty sú založené na reflexii vlastnej životnej situácie a skúsenosti (Šuvada a kol., 2016).

Každý jedinec vníma chudobu odlišne, niektorí sa môžu považovať za chudobných, aj keď podľa objektívnych kritérií to tak nemusí byť. **V praxi** sa na vymedzenie chudoby zväčša nepoužívajú dané koncepty v ich „čistej“ forme (Pauhofová, 2008). V mnohých prípadoch sa prekrývajú, dopĺňajú, či naopak, vyvracajú. Identifikovanie chudoby, jej rozsahu a identifikácia chudobných ľudí v populácii je permanentným procesom hľadania politickej a sociálnej zhody, ktorá sa odvíja od konkrétnej spoločnosti, od jej celkovej životnej úrovne, možností, hodnotovej orientácie a ideologického ukotvenia (O'Loughlin, 2007).

Hlavnými príčinami chudoby vo svete sú:

1. **globalizácia** – v základnej forme sa chápe ako medzinárodná deľba práce a z nej vyplývajúci medzinárodný obchod. Avšak rast hospodárstva by mal byť prepojený so sociálnym a ekologickým rozvojom. Ekonomická výkonnosť je podmienkou sociálnej spravodlivosti. Ľudský dôstojný globálny vývoj musí byť zameraný na spoločné dobro celého ľudstva a na životné šance budúcich generácií.
2. **pôsobenie trhu** – pôsobí v rámci určitého právneho a politického poriadku, ktorý vytvárajú ľudia. Trhové hospodárstvo umožňuje jednotlivcovi, aby mohol využiť práva a slobody, ktoré mu poskytuje ústava. Ak do trhového hospodárstva zámerne a cieľavedome integrujeme aj sociálny prvok, môže vzniknúť veľmi vydarená forma organizovania hospodárstva (UNDP, 2011).

Metódy merania chudoby

Meranie rozsahu chudoby je komplikovaný proces, pri ktorom musíme zohľadňovať, že neexistuje ideálny indikátor ani miera na určenie chudoby. Za najschodnejšie riešenie sa preto považuje kombinácia ako objektívnych ukazovateľov, tak subjektívnych výpovedí a kombinácia mier, vzťahujúcich sa ku konkrétnym situáciám. Riešením je pristupovať k poznávaniu problému z viacerých uhlov a merať chudobu súčasne viacerými spôsobmi. Štáty si stanovujú vlastné národné indikátory chudoby, ktoré slúžia na presnejšie zmapovanie špecifických oblastí, z ktorých možno objektívne zisťovať mieru chudoby. Ak chceme merať regionálne rozdiely pomocou ukazovateľov chudoby, treba chudobu jednoznačne vymedziť a definovať a potom určiť spôsoby jej merania. Definovanie a následné meranie chudoby je vzhľadom na multidimenzionálnosť tohto sociálneho javu veľmi zložitá a problematická. Často býva výsledkom sociálneho konsenzu alebo politickej vôle vládnucej vrstvy. „Existuje veľké množstvo definícií chudoby, ale vyčerpávajúca, systematická teória sa ešte nevytvorila. V niektorých krajinách sa vyvinulo viacero pohľadov a poznámok na príčiny a dôsledky chudoby, ale nie sú integrované do základnej teoretickej sústavy“ (Nádvorník, 2004). Aby sme mohli merať chudobu, musíme vybrať jej hranicu. Nikdy sa nemeria chudoba ako taká, vždy sa meria len jej určitý koncept. Je preto dôležité rozhodnúť, ktorý koncept chudoby a ktorú konkrétnu mieru chudoby v rámci určitého konceptu chceme merať. Od roku 1997 zaviedli experti OSN zisťovanie úrovne ľudského rozvoja pomocou **indexu ľudského**

rozvoja (HDI – Human Development Index). Toto hodnotenie stavia na skutočnosti, že chudobným nie je len ten, kto má nízky príjem, ale zohľadňuje aj šance na prežitie a na vzdelanie (UNDP, 2013).

Tento **index ľudského rozvoja sa skladá z troch čiastkových ukazovateľov:**

1. dĺžka života, meraná očakávanou dĺžkou pri narodení,
2. dosiahnuté vzdelanie, merané kombináciou miery gramotnosti (2/3 váhy) a kombinovanej miery zápisu na základné, stredné a vysoké školy (1/3 váhy),
3. životná úroveň, meraná reálnym HDP na obyvateľa v USD, prepočítaná cez paritu kúpnej sily.

Index určuje minimálnu a maximálnu hodnotu pre každý ukazovateľ. Výsledná hodnota indexu sa pohybuje od 0 do 1. Pre potreby zostavenia indexu boli pre jednotlivé ukazovatele stanovené pevné minimálne a maximálne hodnoty:

- očakávaná dĺžka života pri narodení : minimum 25 rokov, maximum 85 rokov
- miera gramotnosti dospelého obyvateľstva 0% a 100%
- reálny HDP na obyvateľa v USD 100 USD a 40 000 USD

Problém chudoby nemožno chápať len úzko ako problém biedy, ale v širšom chápaní ako problém nerovnosti a nedostupnosti sociálnych statkov (zamestnanie, vzdelanie, bývanie, zdravotná starostlivosť a vôbec zaistenie možnosti podieľať sa na živote spoločnosti) (Jančovič a kol., 2012).

Deprivácia – je nepriaznivý psychický stav, ktorý vzniká, keď človek nemôže uspokojovať svoje potreby. Existuje index relatívnej deprivácie. Je zostavený z určitých položiek, ktoré charakterizujú určitý nedostatok (napr. chýba denne jedno teplé jedlo, v byte nie je WC, rodina si nemôže dovoliť pobyt na dovolenke mimo bydliska, ale škála ukazovateľov je okrem toho podstatne širšia). Najznámejší je tzv.

Townsendov index, má okolo 65 položiek.

Townsend rozlišuje tri rôzne formy *relatívnej deprivácie*:

1. deprivácia z nedostatočnej výživy, ošatenia a ďalších potrieb, ktoré sú v danej spoločnosti obvyklé,
2. deprivácia z poklesu pod obvyklú životnú úroveň,
3. deprivácia z poklesu pod to, čo by bolo úrovňou väčšiny pri lepšej redistribúcii prostriedkov (Návojský, 2008; Program of Action, 2015).

Hranica chudoby je určená porovnávaním deprivácie meranej pomocou indexu a príjmom vyjadreným ako násobok veľkosti nároku na sociálnu podporu.

Bez ohľadu na jednotlivé teoretické prúdy v boji s chudobou je vždy potrebné ju chápať ako celospoločenský problém, ktorý je riešiteľný len na báze spoluzodpovednosti a osobnej participácie jednotlivca na jej riešení a pomoci zo strany štátu. Základným predpokladom pre jej riešenie je dobrovoľné rešpektovanie princípu solidarity, individuálny prístup k riešeniu chudoby, rešpektovanie princípu pomoci (Šuvada a kol. 2016).

Pomáhanie je systémovým prístupom k riešeniu individuálnej chudoby tak, aby výsledkom bolo odstránenie príčin vzniku problémovej situácie. Súčasťou tohto systémového prístupu je tiež dlhodobá zameraná práca s ľudským potenciálom tak, aby potreba pracovať, byť sebestačným, prevýšila výhody prechodnej finančnej pomoci spoločnosti. Aby pomáhanie, realizované akoukoľvek formou, teda aj finančnou dávkou, mohlo splniť svoj výchovný aspekt, musí byť realizované na báze individuálneho prístupu ku klientovi. A práve táto požiadavka sa ukazuje ako najväčší problém pri nastavovaní výšky

finančných dávok pri riešení chudoby, keďže tieto sú z praktických dôvodov zákonnou formou stanovené ako fixné sumy.

Obchodovanie s ľuďmi

Obchodovanie s ľuďmi je pomerne novým fenoménom. Jeho rozvoj je spojený so špecifickou migračnou situáciou po uvoľnení režimu na hraniciach európskych štátov začiatkom 90. rokov 20. storočia. Práve v tomto období sa predovšetkým ženy z východnej a juhovýchodnej Európy stali žiadaným „tovarom“ na západoeurópskom trhu. Tento jav zasiahol Slovenskú republiku, ktorá sa v priebehu 90. rokov stala zdrojovou krajinou. Dôvodom bol najmä prechod na trhový systém ekonomiky, rastúci dopyt po lacnej pracovnej sile a tzv. sexbiznis. Jednou z hlavných príčin OSĽ je využívanie zlej ekonomickej situácie obyvateľstva v zdrojových krajinách. V súčasnosti patrí obchodovanie s ľuďmi na popredné miesta v organizovanom zločine na medzinárodnej úrovni. Najzávažnejším faktorom tejto trestnej činnosti je vo vzťahu k obetiam popieranie akýchkoľvek ľudských práv a slobôd. Táto definícia Palermského protokolu v sebe zahŕňa tri základné prvky, ktoré mechanizmus obchodovania s ľuďmi charakterizujú ako:

- **konanie:** verbovanie, preprava, odovzdanie, prechovávanie alebo prevzatie ľudí;
- **prostriedky:** hrozba alebo použitie násillia, iné formy donucovania, únos, podvod, lesť, zneužitie právomoci, zraniteľného postavenia;
- **účel:** prostitúcia alebo iná forma sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, odoberania orgánov (Obchodovanie s ľuďmi z pohľadu legislatívy, 2011, www.minv.sk).

Definície obchodovania s ľuďmi platné na území SR vychádzajú priamo z **Palermského protokolu** z r. 2000 a Dohovoru Rady Európy z r. 2005. Avšak na Slovensku je obchodovanie s ľuďmi vymedzené aj podľa aktuálneho Trestného zákona č.300/2005 Z. z., podľa § 179, a to takto: „*Kto s použitím podvodného konania, lsti, obmedzovania osobnej slobody, násillia, hrozby násillia, hrozby inej ťažkej ujmy alebo iných foriem donucovania, prijatia alebo poskytnutia peňažného plnenia či iných výhod na dosiahnutie súhlasu osoby, na ktorú je iná osoba odkázaná, alebo zneužitia svojho postavenia alebo zneužitia bezbrannosti alebo inak zraniteľného postavenia, zláka, prepraví, prechováva, odovzdá alebo prevezme iného, hoci aj s jeho súhlasom, na účel jeho prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie, nútenej práce či nútenej služby, otroctva alebo praktík podobných otroctvu, nevoľníctva, odoberania orgánov, tkanív či bunky alebo iných foriem vykorisťovania, potrestá sa odňatím slobody na štyri roky až desať rokov.*“ (Arađau, 2005; Fehér, 2004; Šuvada a kol. 2016)

Formy obchodovania s ľuďmi – pod formami OSĽ rozumieme účely, za ktorými sú ľudia obchodovaní. Základným účelom OSĽ je vykorisťovanie, ale toto vykorisťovanie môže mať rôzne podoby. Jednotlivé formy OSĽ sa rozlišujú podľa spôsobu ďalšieho využívania takto obchodovaných osôb, pritom môže ísť o sexuálne využívanie a vykorisťovanie týchto osôb, využívanie ich pracovnej sily alebo odber ľudských orgánov a tkanív. Podľa druhu vykorisťovania tak rozoznávame tieto základné formy/účely obchodovania s ľuďmi. Môžeme ich rozdeliť do 4 skupín:

1. obchodovanie s ľuďmi na sexuálne vykorisťovanie,
2. obchodovanie s ľuďmi na ekonomické vykorisťovanie,
3. obchodovanie s ľuďmi na nelegálnu adopciu,
4. obchodovanie s ľuďmi na nelegálne obchodovanie s ľudskými orgánmi.

Okrem vyššie popísaných foriem je ešte nutné spomenúť aj obchodovanie na účel vynútenej služby v armáde (detskí vojaci) (Raslavská, 2009; Petrasová, 2007).

Podľa každoročnej správy amerického ministerstva zahraničných vecí (tzv. TIP Report – Trafficking in Person Report) sa cez medzinárodné hranice obchoduje s 800 tisíc ľuďmi ročne. **Správa z r. 2015 odhaduje, že asi 80 % obetí obchodovania tvoria ženy a dievčatá a až 50 % obetí je maloletých.** S väčšinou obetí sa obchoduje za účelom sexuálneho **zneužívania v prostitúcii, pornografii** a podobne, no zvyšujú sa aj počty obetí zneužívaných na nelegálnu prácu v priemysle, poľnohospodárstve, domácnostiach a podobne.

Novodobé otroctvo

Milióny ľudí sú aj v dnešnej dobe vystavené takým podmienkam zaobchádzania, ktoré sú v príkrom rozpore so základnými ľudskými právami. Sú **predávaní a kupovaní ako tovar, nútení k prostitúcii, zotročovaní v práci a podrobení rôznym formám vykorisťovania.**

Obchodovanie s ľuďmi predstavuje **závažný fenomén**, ktorý zasahuje krajiny po celom svete. Boj proti tomuto fenoménu je neľahký aj vzhľadom na to, že sa **neustále objavujú nové spôsoby jeho páchania.** Podobne ako mnohé iné nelegálne činnosti, aj obchodovanie s ľuďmi organizujú najmä rozsiahle, hierarchicky štruktúrované **zločinecké skupiny.**

Obchodníci s ľuďmi prekračujú hranice suverénnych štátov vďaka najmodernejším technickým a komunikačným systémom, ale napomáha tomu aj oslabenie štátov spôsobené hospodárskymi či inými krízami (Pauhofová, 2007).

Popri obchodovaní s drogami a nelegálnom obchode so zbraňami sa z obchodu s ľuďmi stal jeden z troch najvýnosnejších a zároveň aj najrýchlejšie sa rozvíjajúcich druhov organizovanej trestnej činnosti. Vo všeobecnosti sa odhaduje, že **počty odhalených prípadov nahlásených oficiálne jednotlivými krajinami tvoria len špičku ľadovca** (Šuvada a kol., 2016).

Okrem strachu obetí, často aj v dôsledku nedostatku dôkazov usvedčujúcich obchodníkov s ľuďmi, k latencii tejto trestnej činnosti taktiež významne prispieva rozdielnosť v metodológii zberu údajov a dokonca rozdiely i v samotnej definícii obchodovania s ľuďmi v jednotlivých krajinách. Je zrejmé, že bez masívnej reakcie orgánov činných v trestnom konaní zostane obchodovanie s ľuďmi pre páchatelov naďalej nízkorizikovou činnosťou s vysokými ziskami. Ide pritom o **vážne porušovanie ľudských práv** – zneužívaním osôb na vlastné obohacovanie proti ich vôli s využívaním rôznych mechanizmov a praktík narušajúcich integritu obetí. **Nezriedka sú obeť obchodovania s ľuďmi týmito následkami poznačené na celý život!** Jedným z najpoužívanějších zdrojov informácií je **každoročná správa americkej vlády o obchodovaní s ľuďmi** (Trafficking in Persons Report).

Obchodovanie s deťmi

Obchodovanie s deťmi predstavuje obzvlášť závažnú formu obchodovania s ľuďmi, ktorá v poslednom období narastá. Keďže sú jeho obeťami deti, tento trestný čin sa odlišne trestne postihuje a aj ochranné systémy, ktoré sa vzťahujú na maloletých, sú iné než tie, ktoré sa vzťahujú na dospelých. Detské obeť obchodovania často pochádzajú z prostredia, v ktorom ich zanedbávali alebo rôznym spôsobom zneužívali. Tieto faktory ovplyvňujú ich duševný vývoj a majú dlhodobý vplyv na ich sebadôveru, sebaúctu a schopnosť budovať napíňajúce a bezpečné vzťahy (Reinalda, 2009). Empirické skúsenosti organizácií, ktoré poskytujú pomoc obetiam obchodovania, ukazujú, že významný počet detských obetí pochádza z nestabilného domáceho prostredia, z rodín s jedným rodičom, detských

domovov, utečeneckých centier alebo z ulice, kde sa ocitli po úteku z domu. V niektorých prípadoch s deťmi obchodujú dokonca najbližší členovia rodiny. Počas obchodovania sú deti neustále vystavené zničujúcemu fyzickému a psychickému prostrediu, ktoré je rizikové pre ich budúci vývoj. Neustále ich zastrašujú, žijú v nebezpečenstve, čelia chronickému zneužívaniu, stresu a častému sexuálnemu násiliu. Poznanie situácie, ktorú deti prežili vo svojich domovoch, je nevyhnutné pre správne určenie a plánovanie potrieb v rámci pomoci, integrácie a reintegrácie.

Deti sa do situácie obetí obchodovania dostávajú ľahšie. Okrem rôznych „push“ faktorov, ktoré sme už uviedli, je dôvodom ich nedostatok skúseností a dôvera voči dospelým – predovšetkým príbuzným a ľuďom v pozíciách autority. Profily obetí obchodovania s deťmi často zahŕňajú rodiny trpiace zmenou ekonomickej situácie, sociálnou ujmu, konfliktami, chudobou, nefunkčné rodiny s nízkou úrovňou vzdelania, migrujúce rodiny s nedostatkom príležitostí a túžbou po lepšom živote. Ďalšou rizikovou skupinou sú etnické menšiny, ktoré sú zraniteľnejšie voči obchodovaniu v dôsledku častej spoločenskej diskriminácie a marginalizácie, znemožňujúcej prístup ku vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti a zamestnaniu.

Deti ako obeť môžu mať okrem intenzívnych **traumatických zážitkov**, ako sú: a) oddelenie od milovaných osôb alebo podporujúceho okolia, b) fyzické, psychické a/alebo sexuálne zneužívanie či hrozba zneužitia, c) vydieranie ublížením milovaným osobám v prípade nedostatočnej spolupráce, d) fyzické zadržiavanie/väznenie v uzavretom priestore, e) doprava bez vedomia cieľa cesty a f) prítomnosť pri násilných činoch a sexuálnej činnosti, aj významné **následky traumy**, ako sú: zužovanie pozornosti, disociácia, potlačenie až po tzv. posttraumatickú stresovú poruchu (PTSD). PTSD nastáva vtedy, keď obeť prejde sledom traumatických udalostí, ktoré sú natoľko extrémne, že nie je schopná pochopiť, čo sa deje, alebo akceptovať, že danými udalosťami prešla. Vo väčšine situácií tento stav nastáva po prežití extrémneho násilia, ktoré je mimo ľudských hodnôt obeť do takej miery, že si to nedokáže racionalizovať a môže dokonca úplne poprieť, že sa to stalo práve jej. PTSD ovplyvňuje pamäť mnohými spôsobmi. U jednotlivcov trpiacich PTSD sa prejavuje opätovné prežívanie traumatických zážitkov cez vracajúce sa obrazy, vizuálne alebo pocitové halucinácie a živé spomienky. Deti často trpia nočnými morami, môžu počuť hlasy, trpia prílišným rozrušením a sú extrémne citlivé. Niekedy sú neochotné a v skutočnosti často aj neschopné opísať, čo sa vlastne stalo. PTSD vedie k nenávratnému poklesu v kapacite prednej časti mozgu a následne k poruchám krátkodobej pamäti. Stres u detí môže často spôsobiť hyperaktívne správanie, poruchy pozornosti alebo ťažkosti s učením. Je dôležité, aby si pracovníci zaoberajúci sa obeťmi obchodovania s deťmi uvedomili a uznali možný dopad procesu na detské obeť obchodovania. Neochota spolupracovať, zjavné nepriateľstvo, narušená schopnosť spomenúť si detailne na udalosti, chyby alebo vymýšľanie pri opisoch udalostí sa pravdepodobne veľmi často vyskytujú ako následok traumy a je nevyhnutné ich akceptovať. Zatiaľ čo fyzické zranenia sú ľahko viditeľné, psychické ujmy sú skryté. Pre psychosociálne zdravie traumatizovanej obeť je preto nevyhnutné zabezpečiť okamžitú fyzickú bezpečnosť a prístup k špecializovanej pomoci.

5.7 Vybrané zdravotnícke problémy v krajinách s nízkym a stredným príjmom

Zdravotnú starostlivosť a prístup jednotlivých skupín obyvateľstva v rozvojových aj rozvinutých krajinách ovplyvňuje mnoho faktorov. Medzi tieto faktory môžeme zaradiť systém zdravotníctva v krajine, kultúrne faktory, sociálno-ekonomický status, vzdelanie, kultúrne faktory, náboženstvo, ale aj veľa ďalších. Mnohé krajiny sveta majú zdravotnú starostlivosť pre všetkých občanov, čo však neznamená, že je rovnako dostupná všetkým, keďže veľkú úlohu tu zohráva aj dostupnosť spojená s ďalšími faktormi.

Prístup k zdravotnej starostlivosti mnohí autori považujú za hlavný faktor ovplyvňujúci zdravie a zdravotnú starostlivosť v rozvojových krajinách.

Jedným zo závažných faktorov je dostupnosť zdravotnej starostlivosti, a to najmä vo vidieckej populácii, kde často veľká vzdialenosť a nemožnosť cestovať do zdravotníckeho zariadenia ovplyvňuje zdravotný stav populácie. V týchto prípadoch je veľmi dôležité, aby boli zabezpečené návštevy všeobecného lekára, a pokiaľ je to možné aj špecialistov, priamo uprostred tejto populácie. Okrem zabezpečenia lekárov priamo obyvateľstvu je žiadúca osвета o potrebe návštevy zdravotníckeho zariadenia a predchádzania ochoreniam, kde hrajú nenahraditeľnú úlohu lokálni partneri, ale aj rozvojoví pracovníci. Kombinácia hore uvedených faktorov negatívne vplýva na výkon zdravotnej politiky a programov. Taktiež, ako už bolo spomínané, tieto faktory vplývajú aj na dostupnosť zdravotnej starostlivosti a udržateľnosť služieb. Okrem dostupnosti služieb je problémom jej distribúcia, keďže zdravotné stredisko by malo byť v okruhu 5 km, čo sa nezhoduje s realitou. Veľká vzdialenosť sa stáva príčinou oneskorenej zdravotnej starostlivosti. Častým problémom pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je rozpor s náboženským presvedčením obyvateľov, ale aj poskytovateľov zdravotnej starostlivosti (potraty, antikoncepcia, plánované rodičovstvo). Často má väčšiu autoritu miestny liečiteľ než zdravotník. Sociálne prostredie, priatelia, rodina a komunita sú ďalším faktorom, ktorý vplýva na zdravie jednotlivca a celej komunity. Sociálne prostredie môže zdravotný stav ovplyvniť ako v pozitívnom, tak v negatívnom zmysle. So sociálnym prostredím sa viaže problematika kultúry a zvykov, ktoré ovplyvňujú aj postoje a prístup k zdravotnej starostlivosti. Tradície a kultúra sa v rozvojových krajinách často stávajú príčinou, prečo obyvatelia odmietajú adekvátnu zdravotnú starostlivosť.

Tento problém je najmarkantnejší pri gynekologickej a pôrodníckej problematike, ale tiež pri antikoncepcii a starostlivosti o dieťa. Novorodenecká mortalita (cca 2,8 miliónov) predstavuje skoro polovicu úmrtí detí do 5. roku života (5,8 miliónov/rok). Infekcie matky (syphilis, HIV, streptokokus, hepatitída, malária a ďalšie) spolu so zlým stavom výživy sú zodpovedné za materskú a detskú chorobnosť a úmrtnosť. Podľa odhadov v roku 2008 zomrelo 342 tisíc matiek, z toho 281 tisíc HIV negatívnych (Cattell, 2001; Carbonnier, 2010; Braitwaite, 2008). Svetová zdravotnícka organizácia pri hodnotení indikátorov kvality pôrodníckej starostlivosti v rôznych krajinách za kľúčové pokladá dostupnosť a geografickú distribúciu zdravotníckych zariadení. Počíta s minimom 5 zdravotníckych zariadení na 500 tisíc obyvateľov. Jedno zo zariadení musí poskytovať komplexnú starostlivosť. Úroveň zdravotnej starostlivosti a prístup k nej je ovplyvnený tiež stavom zamestnanosti a ekonomiky krajiny. V rozvojových krajinách je častou komplikáciou zdravotnej starostlivosti aj financovanie zdravotníctva a zdravotnej starostlivosti.

Starostlivosť o tehotnú matku a dieťa

Ako uvádza prof. Bartkovjak, gynekológ a pôrodník, rozvojový pracovník a člen Tropic teamu, počas tehotenstva nastávajú v organizme ženy mnohé zmeny. V určitých prípadoch môžu tieto zmeny spôsobiť aj zhoršenie zdravotného stavu gravidnej ženy, plodu alebo zapríčiniť potrat či predčasný pôrod.

Cieľom preventívnej starostlivosti o tehotnú ženu je čo najskôr rozpoznať vznikajúce nepravidelnosti:

- u plodu – zisťujú sa nepravidelnosti jeho vnútromaternicového vývoja,
- u matky – zisťujú sa nepravidelnosti v samotnom priebehu gravidity.

Hlavným cieľom prenatálnej starostlivosti sú:

- zaistenie bezpečného pôrodu pre matku a dieťa,
- poučenie o zdravých návykoch,

- poučenie tehotnej ženy, ako sa má starať o seba,
- poskytnutie fyzickej starostlivosti,
- edukácia matky a otca k zodpovednému rodičovstvu.

Preventívna starostlivosť v gravidite zahŕňa v rámci starostlivosti o ženu a plod nasledujúce činnosti: zistenie anamnézy, stanovenie termínu pôrodu, prenatalná diagnostika, palpačné vyšetrenia, ultrazvukové vyšetrenia, predpôrodná kardiografia, poradenská činnosť, príprava na pôrod. Školenie pracovníkov pre prácu s ultrazvukom je jednoduchým a účinným nástrojom pri diagnostike mnohých ochorení nielen v starostlivosti o ženy. Kardiotokografia (CTG) v rozvojových krajinách bežne nie je dostupná ako vyšetrovacia metóda.

Podvýživa

Termín **podvýživa** charakterizuje závažný zdravotný stav spôsobený nedostatočnou výživou. Svetová zdravotnícka organizácia definuje podvýživu ako „bunkovú nerovnováhu medzi dodávkou energie a živín a požiadavkami organizmu na jeho rast, udržanie metabolizmu a špecifických funkcií“. Vo všeobecnosti možno povedať, že ľudia trpiaci podvýživou prijímajú nedostatočné množstvo výživných látok, vitamínov a minerálov, ktoré sú nevyhnutné na udržanie základných fyziologických funkcií a dobrého zdravia. Ak sa podvýživa včas a efektívne nelieči, môže viesť k vážnym ochoreniam a nakoniec aj k úmrtiu. Nedostatočným príjmom potravy trpí denne 850 miliónov ľudí žijúcich v krajinách s nízkymi príjmami, čo je viac ako 10 % celosvetovej populácie. Mnoho z nich trpí ochoreniami z nedostatku vitamínov, napr. skorbutom pri nedostatočnom príjme vitamínu C alebo chorobou beri-beri pri nedostatku thiaminu, vitamínu B1. Denne zomrie 16 tisíc detí na podvýživu alebo ochorenia súvisiace s nedostatočnou výživou, čo znamená, že každých 5 sekúnd zomrie jedno dieťa na následky nedostatočnej výživy (Jančovič a kol, 2012). Z tohto hľadiska je podvýživa najčastejšou príčinou úmrtí na celom svete. Na nárast podvýživy v celosvetovom meradle vplyvajú aj zmeny životného prostredia. Tento vplyv je multifaktoriálny. Nedostatočne udržiavané životné prostredie môže spôsobiť nárast parazitových ochorení a infekcií prenášaných komármi, ale zároveň sa spolupodieľa na nedostatku minerálov a stopových prvkov v pôde. Preľudnenosť, typická pre niektoré oblasti krajín s nízkymi príjmami, môže byť príčinou zníženej produkcie potravín, čo vedie k nedostatočnému príjmu potravy a zároveň aj k príjmu potravy nedostatočnej kvality a nízkej výživovej hodnoty.

Súčasnú medicínske authority, ako aj prof. Ondrušová, dlhoročný rozvojový pediater, hovoria o dvoch formách podvýživy – primárnej a sekundárnej:

Primárna podvýživa je stav, keď inak zdravý človek nekonzumuje dostatočné množstvo potravy a špecifických výživných látok potrebných na udržanie dobrého zdravotného stavu. Môže ísť o nedostatočný prísnos potravy vo všeobecnosti, čo vedie k strate bielkovín, vitamínov a minerálov. Táto forma sa nazýva **marasmus**. V druhom prípade ide o izolovaný nedostatočný prísnos bielkovín. To znamená, že človek prijíma dostatočné množstvo potravy, ale potrava nemá vhodné zloženie, chýbajú v nej bielkoviny. Táto druhá forma primárnej podvýživy sa volá **kwashiorkor**.

Sekundárna podvýživa je stav spojený s iným závažným ochorením alebo poranením. Sekundárnou podvýživou sú postihnutí ľudia a deti s ochorením obličiek, pečene, štítnej žľazy a podžalúdkovej žľazy, u ktorých základné ochorenie spôsobuje neschopnosť organizmu absorbovať dostatočné množstvo výživných látok.

HIV a AIDS

V súčasnosti mnohé výskumy zaoberajúce sa biologickým, klinickým, sociálno-ekonomickým a psychologickým štúdiom infekcie HIV nevyvrátiteľne dokazujú naliehavosť vplyvu tohto komplexného ochorenia na ľudskú populáciu. Zistenia posledných rokov nám pomáhajú lepšie porozumieť ochoreniu HIV, od popísania rizikových faktorov vedúcich k prenosu cez vývoj a progresiu ochorenia až po poznanie nových možností zasiahnutia nádejnými liečivami na rôznych úrovniach životného cyklu vírusu v ľudskom organizme. Od roku 1981 je známy pôvodca infekcie HIV. Ide o lymfotropný retrovírus, ktorý bol nazvaný HIV (*angl. Human Immunodeficiency Virus*). Prenos HIV-1 sa uskutočňuje pohlavnou cestou, infikovanou krvou, alebo tzv. *vertikálnym prenosom* z matky na dieťa. Priam dramatická zmena v progresii infekcie HIV pri použití vysokoaktívnej antivírusovej liečby (z angl. *Highly Active Antiretroviral Therapy – HAART*) nastolila potrebu lepšieho porozumenia vplyvu na jedincov žijúcich s infekciou HIV, ako aj na sledovanie dlhodobého efektu a vedľajších účinkov týchto liečiv v rôznych vekových skupinách.

Podľa WHO (Svetová zdravotnícka organizácia) žije vo svete v súčasnosti viac než 3,5 milióna detí mladších než 15 rokov, ktoré sú postihnuté infekciou HIV. Väčšina z nich ju získala v perinatálnom období. Denne pribúda okolo 1 200 nových prípadov HIV infekcií u detí do 15 rokov a ďalších 40 % predstavujú mladí ľudia vo veku od 15 do 24 rokov. Pretože mnohí z rodičov sú v štádiu AIDS, odhaduje sa, že asi 15 miliónov detí z týchto postihnutých rodín sa stane sirotami do štvrtého roku života. HIV infekcia u detí postupuje oveľa rýchlejšie ako u dospelých a neliečené deti zomierajú v prvých dvoch rokoch života.

Pri budovaní rozvojových projektov je nevyhnutné mať základné informácie tak o tradíciách, spoločenských konvenciách a právnych predpisoch krajiny, v ktorej sa chystáme založiť projekt alebo spolupracovať na poli rozvojovej spolupráci s partnermi, ako aj o infekciách a ochoreniach a ich väzbách na sociálne a ďalšie aspekty spoločenského života jednotlivcov. Podporná liečba sa skladá nielen z medikamentózne (napr. vitamíny) a inej podpornej liečby, akou je výživa (pravidelné hodnotenie výživového stavu pacienta, dopĺňanie chýbajúcich výživných faktorov a u detí veľmi odporúčané dojčenie materským mliekom), ale patrí sem aj ozdravenie prostredia, v ktorom sa postihnutý jedinec/rodina nachádza. Ide najmä o rodinné či partnerské zázemie, zníženie stigmatizácie v spoločnosti, na pracovisku, v škole či zabezpečenie dostupnosti k nediskriminovanej zdravotnej, psychologickej, sociálnej a duchovnej starostlivosti.

Súčasná špecifika rozvojovej pomoci v oblasti boja proti HIV/AIDS

Vzdelávanie v efektívnej rozvojovej pomoci v oblasti boja proti HIV/AIDS sa zameriava na viaceré konkrétne aktivity, ktoré majú byť nosnými piliermi našej práce počas nasledujúcich rokov na všetkých zdravotnícko-sociálnych rozvojových projektoch. Toto môže podporením lokálnych a regionálnych iniciatív, ktoré sú pre udržateľnosť akýchkoľvek HIV projektov esenciálne, pomôcť aj národným programom.

- 1. Zmeniť prístup v PMTCT (prenosu HIV infekcie z postihnutej matky na dieťa) a k dojčeniu** – so zmenou zamerania od pokrytia a dostupnosti ARV profylaxie k zdraviu matiek a HIV-negatívnych exponovaných prežívajúcich detí, ktoré sú dojčené pri súčasnom užívaní sirupovej formy ART pre dieťa, ak nie je matka na celoživotnej liečbe.
- 2. Rozpoznať HIV-infikovaných novorodencov, deti a mladých** ľudí čo najskôr a zabezpečiť neodkladnú dostupnosť ART pre tých, ktorí sú vhodní na začatie liečby.

3. ***Napraviť nízke povedomie a nedostatok primeraných vedomostí o HIV*** vo všeobecnej populácii, medzi pacientami, rizikovými klientami, ako aj profesionálmi v rozvojovej spolupráci.
4. ***Zvýšiť dostupnosť zdravotnej starostlivosti, vzdelania a sociálnej podpory medzi deťmi a adolescentmi žijúcimi na okraji spoločnosti.***
5. ***Poskytnúť ekonomickú podporu pre chudobné a zraniteľné ženy, deti a adolescentov.***
6. ***Predchádzať sociálnej patológii*** na HIV-infikovaných a exponovaných jedincoch.

Na záver možno zhrnúť, že pojednanie o zdravotníckych problémoch v globálnom prístupe presahuje rámec predkladaného skriptu, a to najmä pre svoju komplexnosť, multimodalitu a potrebu multidisciplinárneho prístupu ku analýze rizík, ktoré súvisia s kultúrou, tradíciou, náboženstvom, stavom miestnej ekonomiky a gramotnosti, ale aj s dostupnosťou zdravotnej starostlivosti (preventívnej, primárnej, špecializovanej), následného diagnostického procesu a sledovania v liečbe a po liečbe akútneho či chronického ochorenia. Verejné zdravotníctvo, zlepšenie hodnotnej výživy, dostupnosť preventívnych opatrení vrátane plošného očkovania a skríningových vyšetrení spolu s rastom poznania všeobecnej populácie, ako aj profesionálov z viacerých oblastí participujúcich na holistickom prístupe ku liečbe človeka, sa ukazuje byť esenciálnym pre pokrok a zvýšenie kvality života a úrovne zdravotnej starostlivosti v rôznych krajinách a regiónoch sveta.

HUMANITÁRNA POMOC

Eva Grey

Vzťah medzi humanitárnou pomocou a rozvojovou pomocou

Humanitárna pomoc sa poskytuje bezodkladne oblastiam zasiahnutým humanitárnou krízou alebo katastrofou.

Rozvojová pomoc predstavuje pomoc zraniteľným alebo rozvojovým komunitám, ktorej cieľom je dlhodobé zlepšenie ich podmienok a udržateľný rozvoj. Deliaci čiara medzi humanitárnou a rozvojovou pomocou nie je ostrá, veľmi často predstavuje plynulý prechod. Rozvojová pomoc sa poskytuje i oblastiam, v ktorých sa nevyskytla aktuálna kríza alebo katastrofa. Veľmi často však rozvojová pomoc priamo nadväzuje na humanitárnu pomoc. V deleniach fáz pomoci pri humanitárnej katastrofe môže predstavovať rehabilitácia, rekonštrukcia a prevencia vlastne prechod k rozvojovej pomoci.

Iba zriedkavo sa stretáme s javom, keď po humanitárnej pomoci nenastupuje pomoc rozvojová. Sú to skôr výnimočné prípady katastrof (zemetrasenie, povodeň) v rozvinutých krajinách, ktoré po rýchlej humanitárnej intervencii zvonka (zameraná na pomoc pri hľadaní a vyslobodzovaní osôb, urgentná zdravotná starostlivosť) dokážu ďalšiu situáciu zvládnuť vlastnými silami.

6.1 Humanitárne krízy a katastrofy

Humanitárna katastrofa je udalosť s tragickými následkami, veľká a náhla pohroma, kalamita, veľké nešťastie. Ide o udalosť, ktorá vzniká náhle a spôsobuje:

- veľké materiálne škody,
- postihnutie zdravia,
- straty na ľudských životoch,
- vyvoláva chaos,
- narušuje ekologickú, hygienicko-epidemiologickú situáciu,
- narušuje ekonomiku,
- má negatívne sociálne dopady,
- môže viesť k politickej destabilizácii krajiny/regiónu.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje **katastrofu** ako situáciu, pri ktorej dochádza k nepredvídateľným, závažným a okamžitým ohrozeniam zdravia. **Katastrofa** je jav, pri ktorom pôsobením prírody alebo človeka dôjde k **narušeniu alebo úplnému rozvratu normálneho života**.

Obyčajne ide o **problém takého rozsahu, že ho nedokáže zvládnuť samotný štát**, ale potrebuje pri tom *medzinárodnú pomoc*.

Humanitárna kríza je definovaná ako dlhšie obdobie nepriaznivej situácie. Často je pokračovaním humanitárnej katastrofy. Niekedy môže byť katastrofa dôsledkom eskalácie humanitárnej krízy (FME-IADDC, 2009).

6.1.1 Príčiny a typy katastrof

Katastrofy môžu byť:

- a. **Klasické** – vznikajú *náhle, často neočakávane*, mávajú rýchly priebeh, napr.: zemetrasenia, tsunami, požiare, dopravné nešťastia, teroristické akcie.
- b. **Prahové** – keď udalosti pomaly naberajúce na intenzite *po prestúpení určitého prahu* vyvolávajú zmeny, ktoré ohrozujú zdravie a život veľkého počtu obyvateľstva, napr. neustále vzrastajúce sucho, ktoré vedie k nedostatku potravín a následne k hladomoru, alebo zvyšujúce sa napätie medzi politickými frakciami eskaluje do ozbrojeného konfliktu.

Klasické katastrofy nemožno predvídať a pripraviť sa na ne. Prahové katastrofy predchádzajú určité varovné signály, ktoré možno monitorovať. Preto je niekedy možné vhodnými opatreniami zastaviť alebo zmierniť vývoj situácie, a tiež je možné sa na katastrofu pripraviť.

Existuje viacero klasifikácií katastrof podľa ich vyvolávajúceho činiteľa. Všeobecná klasifikácia, ktorú uvádza The International Disaster Database, rozlišuje prírodné a technologické katastrofy (General Classification, 2016). Na základe iných rozdelení si k tejto klasifikácii dovoľujeme pridať i ozbrojené konflikty a sociálno-politické katastrofy, ako aj katastrofy v dôsledku kombinácie ľudskej aktivity a prírodných podmienok.

Katastrofy podľa vyvolávajúceho činiteľa (agens) môžu byť:

- a. **prírodné** – katastrofy vyvolané prírodnými živlami,
- b. **antropogénne** – katastrofy vyvolané človekom,
- c. **kombinované** – katastrofy, ktoré vznikajú kombináciou prírodných a ľudských faktorov (Zibulewsky, 2001).

Katastrofy sa detailnejšie delia na:

- a. **prírodné** (voda, oheň, zem, vzduch, živočíchy) (General Classification, 2016)
 1. *Geofyzikálne* (geologické nebezpečenstvo) – nebezpečenstvo sa pri nich viaže na pevnú zem:
 - zemetrasenia,
 - tsunami (prílivová vlna v dôsledku tektonického zlomu/zosuvu pôdy v oceáne/mori),
 - zosuny pôdy,
 - sopečná činnosť (pyroklastický prúd, lávový prúd, popol, Lahar).
 2. *Meteorologické* – katastrofy spôsobené extrémnym počasím a atmosférickými podmienkami, ktoré trvajú minúty až dni:
 - extrémne teploty (horúčavy, mrazy),
 - hmla,
 - búrky (lejak, ľadovec, tornádo, blesk, víchor, piesočná búrka, tropická búrka, fujavica).
 3. *Hydrologické* – spôsobené výskytom, pohybom a distribúciou povrchovej a podzemnej vody; slanej alebo sladkej:
 - povodne,
 - zosuvy (zosuvy pôdy, lavíny, kamenné lavíny),
 - ničivé vlny.
 4. *Klimatologické* – spôsobené dlhodobými atmosférickými procesmi, trvajúcimi jednu sezónu až niekoľko desaťročí:
 - nadmerné horúčavy, suchá,

- vyliatie ľadovcového jazera,
 - ničivé požiare.
5. *Biologické* – spôsobené vplyvom živých organizmov a toxických látok, ktoré produkujú:
- epidémie chorôb (vírusové, baktériálne, parazitické, hubové, príónové),
 - zamorenie hmyzom (kobyľky),
 - zvieracie nehody.
6. *Mimozemské* – spôsobené asteroidmi, meteoritmi a kométami, ich priblížením sa alebo dopadom na Zem; alebo zmenami v medziplanetárnych podmienkach, ktoré ovplyvňujú magnetosféru, ionosféru a termosféru Zeme:
- zrážka,
 - vesmírne počasie (energetické častice, geomagnetická búrka, rázová vlna).

b. Antropogénne katastrofy

1. *Technologické:*

- priemyselné katastrofy (niekedy sa nazývajú i havárie) – únik jedovatých látok, únik plynov, výbuchy, požiare, radiácia, zrútenie,
- poruchy na vodných stavbách,
- dopravné nešťastia – na pozemných komunikáciách, havárie lietadiel, zrážky vlakov, potopenie lodí (General Classification, 2016).

2. *Vojnové a ozbrojené konflikty*

3. *Sociálno-politicko-ekonomické katastrofy:*

- v dôsledku totalitných a diktátorských režimov, ako aj korupcie dochádza k závažnej ekonomickej, zdravotnej a sociálnej kríze s dopadom na veľkú časť obyvateľstva: hladomor, epidémie chorôb (TBC, AIDS).

c. Kombinované katastrofy

Nerešpektovaním zákonov prírody, zlyhaním ľudskeho faktoru, prehnanou industrializáciou, výrubom lesov a znečistením životného prostredia sa čoraz viac príčinou katastrof stáva človek – kombinácia antropogénnej a prírodnej katastrofy (ovplyvnenie počasia ľudským zásahom). Typickým príkladom je masívny výrub lesov s následnou deforestáciou (napr. na Haiti), ktorý vedie k zníženému vyparovaniu vody a redukcii lokálnych zrážok. Následné sucho vedie k slabej úrode, ktorá sa prejavuje chronickou podvýživou a môže vyústiť až do hladomoru.

Dôsledky jedného typu katastrofy môžu viesť k ďalšej katastrofe (FMEIADDC, 2009), najmä ak záchranné akcie nie sú rýchle a účinné. Napríklad pri zemetrasení (geofyzikálna katastrofa) sú prvotné škody na životoch, zdraví i materiálne škody spôsobené pádom a prepadosť budov a objektov, zosuvmi pôdy. S nimi sú spojené aj požiare zo zdrojov, ktoré sa vymkli kontrole (domácnosti, továrne, horľaviny).

V provizórnych ubytovacích stanových táboroch sa pri nedostatočnom zásobovaní pitnou vodou a nedoriešených sanitárnych opatreniach (chýbajúce WC, nesprávne nakladanie s fekáliami) môžu šíriť infekcie, až vznikne napríklad epidémia cholery (biologická katastrofa).

6.1.2 Všeobecné črty katastrof

1. *Nepredvídateľnosť* mechanizmu, miesta, času katastrofy,
2. *veľké množstvo obetí*,
3. *veľké materiálne škody*,
4. *nesúladi medzi možnosťami a nárokmi* potrebnými na záchranu životov a zdravia postihnutých,
5. *nesúladi medzi rozsahom škôd tesne po vzniku katastrofy a prostriedkami* na ich likvidáciu, *ktoré sú k dispozícii* a ktorými je možno *ihneď* disponovať,
6. zásadná neschopnosť postihnutých spoločností zvládnuť obrovskú mieru mortality (úmrtí) a morbidity (chorobnosť), poškodenie základných budov (zdravotníckych zariadení, protipožiarnych zariadení a spojov), infraštruktúry (vodovod, plyn, elektrina, zásobovanie potravinami a pitnou vodou),
7. *potreba rýchlej medzinárodnej pomoci*.

6.1.3 Klasifikácia intenzity katastrof

Klasifikácie sú rôzne. Jeannet (1985) katastrofy rozdeľuje podľa počtu hospitalizovaných a obetí na:

- | | |
|------------|---|
| 1. Mierne | 25 – 50 hospitalizovaných pacientov a 100 obetí |
| 2. Stredné | 50 – 250 hospitalizovaných pacientov a 500 obetí |
| 3. Veľké | viac ako 250 hospitalizovaných pacientov a viac ako 500 obetí,
ich počet môže dosiahnuť niekoľko tisíc až desaťtisíc |
| 4. Vojnové | desaťtisíc až milióny ranených a obetí |

Avšak katastrofu neurčuje len absolútny počet ranených a obetí, ale aj typ katastrofy, ďalšie škody (materiálne) a následky, ako aj súlad, resp. **nesúladi medzi potrebou pomoci a prostriedkami**, ktoré sú aktuálne k dispozícii na odstránenie následkov katastrofy.

Pri riešení miernych a stredných katastrof si často vystačíme s lokálne dostupnými prostriedkami. Pri niektorých stredných a veľkých je potrebná pomoc zo vzdialenejších regiónov. Pri veľkých a najmä vojnových katastrofách krajina nedokáže zvládnuť situáciu sama a potrebuje medzinárodnú pomoc.

Kritériá zaradenia do medzinárodnej databázy katastrof

Na to, aby katastrofa bola zaradená do medzinárodnej databázy katastrof, musí spĺňať nasledujúce kritériá:

- desať (10) alebo viac mŕtvych,
- sto (100) alebo viac ľudí postihnutých katastrofou,
- vyhlásenie stavu núdze,
- žiadosť o medzinárodnú pomoc (EMDAT, 2016).

6.2 REALIZÁCIA HUMANITÁRNEJ POMOCI

6.2.1 Plán humanitárnej pomoci

- vypracovávajú si veľké organizácie humanitárnej pomoci pre vlastnú potrebu,
- opierajú sa o analýzu situácie, ktorú vypracováva ich vlastný prieskumný tím alebo tím inej spolupracujúcej organizácie,
- počas plnenia naplánovaných úloh sa robí priebežné hodnotenie situácie a plánujú sa prípadné ďalšie kroky pomoci,
- jedným z výstupov je aj koordinácia pomoci medzi viacerými organizáciami.

Plán humanitárnej pomoci obsahuje nasledovné časti:

1. Čo sa stalo (obyčajne ako správa z médií)
2. Analýza situácie – vypracovaná prieskumným tímom – podrobnejší popis situácie:
 - Rozsah katastrofy (veľkosť postihnutého územia a miera postihnutia, počet obetí)
 - Zdravotnícka situácia: - počet zranených a typy poranení
 - stav a kapacita zdravotníckych zariadení v okolí katastrofy
 - možnosti transportu zranených
 - Rozsah škôd na bývaní a infraštruktúre
 - Potreby a možnosti zásobovania potravinami a vodou
 - Meteorologická a klimatická situácia
 - Riziká šírenia epidémií
3. Plán pomoci – konkrétny odhad aktuálnej potreby:
 - liekov a zdravotníckeho materiálu (druh, množstvo),
 - postavenia poľných nemocníc a ošetrovní (koľko, kde, kapacita) – materiál na stavbu,
 - poskytnutia transportných prostriedkov, zabezpečenie paliva a prístavacej plochy (lietadiel),
 - ťažkej techniky na vyslobodzovanie osôb a opravu elektrického vedenia a vodovodného potrubia (typy strojov, doprava na miesto určenia),
 - výstavby prechodného ubytovania pre postihnutých – tábory: lokality, kapacita, štruktúra, vybavenie (prikrývky),
 - množstva potravín a vody – doprava na miesto a spôsob distribúcie,
 - protiepidemické opatrenia.

6.2.2 Fázy likvidácie následkov katastrof

V súvislosti s reakciou na katastrofu a riešením jej následkov sa stretávame s viacerými deleniami jednotlivých fáz. Niektoré zdôrazňujú časový aspekt, iné zdôrazňujú ciele, ktoré sa pokúšajú dosiahnuť. Preto sa zdá, že sa rozdelenia nezhodujú. Pri rozdelení podľa cieľov jednotlivých fáz je potrebné si uvedomiť, že niektoré sa môžu prelínať a prebiehať aj dlhšiu dobu paralelne. Tak už počas poskytovania humanitárnej pomoci (fáza 2) robíme i prevenciu (fáza 5), a to samotným vhodným a dostatočným poskytovaním pomoci.

Fázy pomoci

1. Akútna pomoc pri katastrofe
2. Humanitárna pomoc
3. Rehabilitácia
4. Rekonštrukcia
5. Prevencia

1. Akútna pomoc pri katastrofe sa poskytuje okamžite alebo veľmi krátko po vzniku katastrofy, keď sú potrebné mimoriadne zásahy na identifikáciu a lokalizáciu osôb, ktoré prežili, a na zabezpečenie základnej dodávky vody, jedla, prístrešia a zdravotnej starostlivosti. Týka sa obvyčajne prvých hodín a dní po katastrofe. Jej súčasťou je vyhľadávanie a záchrana ľudí, urgentná zdravotná starostlivosť, dodávka pitnej vody, jedla a poskytnutie provizórneho prístrešia. Často je sprevádzaná technickými zásahmi, ktoré sa opierajú o technické vybavenie: lietadlá na hasenie požiarov, pumpy na prečerpávanie vody pri povodniach, vyslobodzovacie nástroje pri zemetraseniach, provizórne telekomunikačné zariadenia na obnovenie spojenia, nástroje na dekontamináciu. Mimoriadne dôležitá je pri nej koordinácia činnosti medzinárodných tímov, v ktorých sú experti (záchranári, lekári, forenzní patológovia, psychológovia a ďalší).

2. Humanitárna pomoc

Jej cieľom je zachraňovať životy, zmierňovať utrpenie a chrániť ľudskú dôstojnosť osôb postihnutých humanitárnou krízou alebo katastrofou. Jej trvanie sa týka týždňov až 6 mesiacov od vzniku katastrofy. Zameriava sa na zabezpečenie pitnej vody, jedla, prístrešia, zdravotného vybavenia a zdravotnej starostlivosti, ako aj špeciálnej ochrany ľudí bez domova a utečencov. Už počas jej poskytovania sa začína fáza rehabilitácie.

3. Rehabilitácia

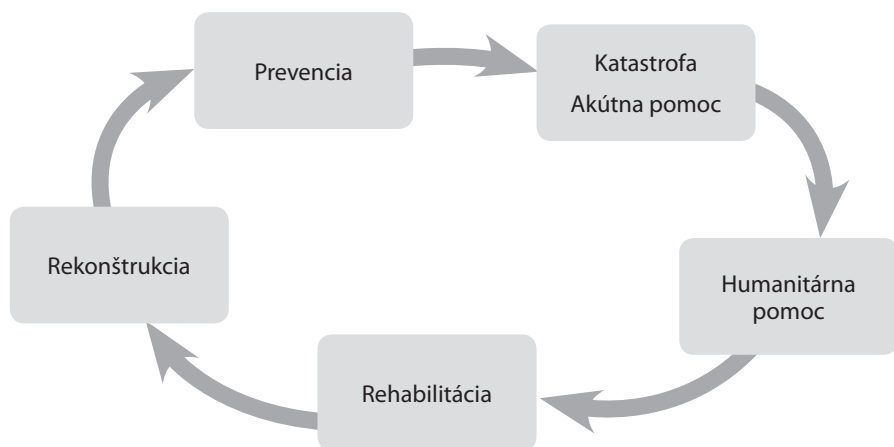
Jej cieľom je postupná obnova normálneho života v postihnutej oblasti a zároveň adaptácia spoločnosti na zmeny, ktoré katastrofa spôsobila.

4. Rekonštrukcia

Jej ambíciou je obnova permanentného bývania a infraštruktúry tak, aby sa mohli postupne konvertovať alebo rozobrať dočasné ubytovacie priestory (stanové tábory, poľné nemocnice, poľné kuchyne a výdajne jedla a pod.) a aby sa život ľudí mohol vrátiť do situácie pred katastrofou.

5. Prevencia

Prevenciu môžeme rozdeliť na tri kategórie. Primárna prevencia sa snaží o zabránenie preventabilnej krízy alebo katastrofy. Sekundárna prevencia predstavuje pripravenosť na krízu tak, aby sa dala rýchlo a dobre zvládť. Terciárna prevencia predstavuje také zásahy počas už prebiehajúcej katastrofy, ktoré znižujú jej negatívne dopady a zabraňujú sekundárnym krízam (FMEIADDC, 2009).



Obrázok č. 2. Vzájomné vzťahy medzi fázami likvidácie následkov katastrofy

Tabuľka č. 1. Hlavné úlohy pri akútnej (fáza 1 a 2) a humanitárnej (fáza 3) pomoci

FÁZA	TRVANIE	CHARAKTERISTIKA	HLAVNÉ ÚLOHY
Prvá	minúty, prvá hodina(y)	• nie je jasný rozsah katastrofy • nedostatočné organizovanie záchranných prác, • vykonávajú ich len laici	• prieskum rozsahu katastrofy • obnovenie spojenia • objasnenie zdravotníckej situácie • laická prvá pomoc zraneným • prevencia paniky
Druhá	Niekoľko hodín, prvý deň (dni)	• príchod síl zvonka • postupné obnovenie organizácie • začiatok riadenej súčinnosti medzi zložkami (rezortmi), ktoré sa podieľajú na likvidačných prácach: - technickými - poriadkovými - protipožiarnymi - komunálnymi (voda, plyn, elektrina) - zásobovacími	• organizácia a riadenie prác • vyslobodzovanie spod trosiek • kvalifikovaná prvá pomoc • triedenie ranených • organizovaný odsun ranených do územných nemocníc • evakuácia obyvateľstva • uzavretie oblasti • zabezpečenie zásobovania – voda, potraviny, zdravotnícky materiál, šatstvo • odstránenie následkov zničenia technickej infraštruktúry • predchádzanie ďalšiemu poškodeniu a nebezpečenstvu epidémií
Tretia	Niekoľko dní, týždňov až mesiacov	• dokončenie organizovanej a riadenej pomoci • začiatok nápravy, rekonštrukcie	• rekonštrukcie budov, • obnovenie infraštruktúry • špecializovaná zdravotná starostlivosť, rehabilitácia • prechod na normálnu organizáciu života • poistné vybavovanie • plán dlhodobej pomoci postihnutým • stabilizácia všeobecnej zdravotníckej a hygienicko-epidemiologickej situácie

6.2.3 Typy humanitárnej pomoci

Typy humanitárnej pomoci závisia od konkrétnej humanitárnej situácie a potrieb, ktorej z nej vyplývajú. K najčastejšie využívaným patria:

- a. **Záchranárska pomoc:** zapojenie sa do záchranárskych operácií, vyslanie záchranárskeho tímu, poskytnutie technického vybavenia pre záchranárske práce. Typickým príkladom je vyslanie tímu a techniky na vyhľadávanie a vyslobodzovanie osôb zavalených pri zemetrasení. Súčasťou tímov bývajú aj záchranárske psy s psovodmi.

Takáto pomoc sa poskytuje krajinám postihnutým silným zemetrasením bez ohľadu na ich rozvinutosť, keďže potreba konkrétnej pomoci presahuje možnosti krajiny. Číže krajina môže mať vlastné výborne vybavené záchranárske tímy, ale nemá ich dosť pre zvládnutie katastrofy.

- b. **Materiálna pomoc:** predstavuje rýchle poskytnutie potravín, potrebného materiálu, techniky alebo iných produktov, ktoré boli vyšpecifikované príjemcom pomoci, humanitárnymi organizáciami alebo na základe vlastných analýz.

Potravinová pomoc a zabezpečenie výživy: je zvlášť kritické v oblastiach s veľkou mierou latentnej podvýživy. V prípade katastrofy a nedostatočného prísunu potravy hrozia obyvateľom stavy závažnej podvýživy, ktoré sú rizikovým faktorom zdravotných problémov: zníženia imunity, nedostatku vitamínov a samotného hladovania. Preto sa zásobovaniu vhodnými potravinami musí venovať zvýšená pozornosť.

Zásobovanie pitnou vodou je nevyhnutné pre zachovanie života a zároveň je prevenciou ochorení. V prvej fáze to môže byť dovoz balenej vody, neskôr vody z cisterien.

- c. **Zabezpečenie prístrešia** sa týka obyvateľov, ktorí o svoje bývanie prišli pri zemetraseniach, záplavách, požiaroch, výbuchoch sopiek, továrni a ozbrojených konfliktoch. Poskytnutie strechy nad hlavou je akútnou výzvou. Chráni ľudí pred nepriaznivými vplyvmi počasia, dáva im pocit bezpečia, súkromia, ochraňuje ich ľudskú dôstojnosť. Veľkou pomocou pri akútnej situácii je poskytnutie stanov (napr. vojenských), ak to lokálna situácia umožňuje.

Na stavbu provizórnych prístreškov sa často používajú materiály, ktoré sú k dispozícii. Hoci sa predpokladá, že prístrešie bude len dočasné, príliš často sme svedkami toho, že sa dočasné bývanie stáva dlhodobým, prípadne sa prestavuje na dlhodobé na tom istom mieste. Na toto je potrebné pamätať pri dizajne tábora a podľa možností i výbere stavebných materiálov.

- d. **Obnova infraštruktúry** sa síce viac týka neskorších fáz humanitárnej pomoci, ale základné obnovenie telekomunikácií, rýchle spojzdenie niektorých ciest a podobne predstavujú predpoklad pre koordináciu a zabezpečenie iných foriem pomoci (dovoz potravín, liekov, zdravotníckych pracovníkov). Zabezpečenie (aspoň provizórnej) sanitácie v obytných miestach a táboroch je tiež jednou z priorit.

- e. **Zdravotná pomoc:** akútna zdravotná starostlivosť sa poskytuje vyslaným zdravotníckym tímom zloženým z profesionálov, ktorí vedia akčne reagovať v náročnej situácii.

Postihnutej oblasti sa poskytujú lieky a zdravotnícky materiál. Stavajú sa poľné nemocnice, aplikujú preventívne opatrenia pred vznikom a šírením chorôb, vrátane očkovania, ak je namieste. K dôležitým preventívnym opatreniam patrí zabezpečenie pitnej vody a vybudovanie hygienických a sanitárnych zariadení s bezpečným nakladaním s fekáliami. Nedostatočné zvládnutie tejto úlohy predstavuje vážne riziko šírenia až epidémií hnačkových ochorení. V malarických oblastiach patrí k prevencii i distribúcia sietí proti moskytom.

- f. **Poradenská a expertná pomoc:** zahŕňa vyslanie špecialistov a odborníkov, poskytnutie infor-

mácií smerujúcich k zamedzeniu strát na ľudských životoch alebo k obmedzeniu materiálnych škôd. Odborníci pomáhajú špecifikovať priority v rámci akútnej pomoci a zapájajú sa do prípravy následných rekonštrukčných a preventívnych programov.

- g. Finančná pomoc:** subjekty, ktoré nemajú možnosť priamo sa podieľať na humanitárnej pomoci vyslaním svojich tímov alebo dopravou materiálu, môžu poskytnúť finančné prostriedky humanitárnym organizáciám alebo priamo príslušným orgánom postihnutej krajiny. Robia tak po konzultácii s humanitárnymi organizáciami a expertmi, ktorí sú na mieste, alebo na základe odporúčania zastupiteľských úradov.

Vhodne distribuovaná finančná pomoc môže byť využitá napríklad na nákup potravín z oblastí v blízkosti katastrofy, čo môže byť efektívnejšie ako dovoz vriec s potravinami zo vzdialených krajín (The European Consensus) a zároveň to podporuje lokálnu ekonomiku.

- h. Pomoc utečencom/presídlencom** sa týka utečencov z oblastí ozbrojených a vojnových konfliktov, ale aj vnútorne presídlených v rámci vlastnej krajiny z dôvodu konfliktov, povodní, zemetrasení. Pomoc humanitárnych pracovníkov zahŕňa správu utečeneckých táborov, distribúciu potravín, materiálnej pomoci a zdravotnú starostlivosť.

Dôležité je psychologické poradenstvo ľuďom, ktorí stratili svojich blízkych alebo nevedia, čo sa s nimi stalo, prišli o svoj domov a majetok, stratili prácu a sociálne kontakty. Zároveň sa im poskytuje sociálna rehabilitácia, vzdelávanie (vrátane jazykových kurzov), pracovné programy a najmä deťom programy pre voľný čas. Tu už humanitárna pomoc prechádza cez fázu rehabilitácie do rozvojovej pomoci.

6.3 Princípy humanitárnej pomoci

Základné princípy humanitárnej pomoci sú:

- humanita,
- neutralita,
- nestrannosť,
- rešpektovanie nezávislosti

(The European Consensus) (FMEIADDC, 2009).

Princíp **humanity** znamená záchranu životov a zmierňovanie utrpenia všetkých ľudí. Zvláštna pozornosť sa venuje najzraniteľnejším populáciám. Je potrebné pri tom rešpektovať a chrániť ľudskú dôstojnosť všetkých obetí.

Neutralita znamená, že humanitárna pomoc nemôže zvýhodňovať jednu stranu ozbrojeného alebo iného konfliktu.

Nestrannosť hovorí o tom, že humanitárna pomoc sa poskytuje čisto na základe potreby, bez diskriminácie (na základe veku, pohlavia, etnickej príslušnosti, náboženskej príslušnosti, atď.) vnútri a medzi postihnutými skupinami/populáciami.

Rešpektovanie nezávislosti značí autonómiu humanitárnej pomoci od politických, ekonomických, vojenských a iných záujmov. Jej jedinou úlohou zostáva ochrana obetí humanitárnej krízy pred utrpením.

Poskytovatelia humanitárnej pomoci

K hlavným poskytovateľom humanitárnej pomoci patrí OSN, Červený kríž a Červený polmesiac. Ďalej sú to medzinárodné a štátne agentúry, ako aj množstvo charitatívnych mimovládnych organizácií.

OSN (The United Nations) a jej agentúry:

- **Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA)**,
- World Food Program (WFP),
- The World Health Organization (WHO),
- U.N. Children's Fund (UNICEF),
- U.N. High Commissioner for Refugees (UNHCR),
- U.N. Development Program (UNDP).

OCHA koordinuje prácu medzinárodných organizácií, MVO, vrátane:

International Committee of the Red Cross (ICRC)

International Organization for Migration (IOM).

V Európskej únii zabezpečuje humanitárnu pomoc a ochranu ľudských práv **The European Commission's Humanitarian Aid and Civil Protection Department** (ECHO). **ECHO** sídli v Bruseli a má pobočky v rôznych oblastiach sveta, takže môže pružne reagovať na humanitárne krízy vo svete. Je výrazom solidarity obyvateľov EÚ s ľuďmi, ktorí sa ocitli v kríze.

V **USA** rozhoduje o humanitárnej pomoci prezident a financovanie schvaľuje Kongres. Potom ju poskytujú agentúry:

- **U.S. Agency for International Development's (USAID's) Office of Foreign Disaster Assistance (OFDA)** cez účet International Disaster and Famine Assistance (IDA);
- U.S. Department of Agriculture poskytuje potravinovú pomoc v kapitole Food for Peace Act;
- The State Department's Bureau of Population, Refugees, and Migration (PRM) cez The Migration and Refugee Assistance (MRA)
- U.S. Emergency Refugee and Migration Assistance Fund (ERMA);
- The Department of Defense, Overseas Humanitarian and Disaster and Civic Aid (OHDACA) (Margesson, 2015).

ETICKÉ ASPEKTY HUMANITÁRNEJ A ROZVOJOVEJ POMOCI

Eva Grey

Pri poskytovaní pomoci ľuďom v krajinách, ktoré sa ocitli v náhlej kríze alebo dlhodobo zaostávajú v rozvoji, sa uvažuje najmä o altruistických pohnútkach a cieľoch poskytovateľov, či sú to tímy expertov z iných krajín alebo mimovládne organizácie, no najmä jednotlivci, ktorí prichádzajú do postihnutej krajiny. V poslednom čase sa viac otvárajú otázky, ktoré vnášajú pochybnosti do tohto modelu čistej „pomoci a dobra“. Súvisia najmä s novými údajmi, ktoré máme k dispozícii a ktoré vyhodnocujú efektivitu pomoci z hľadiska krátkodobého a tiež dlhodobého. A práve tu sa objavujú problémy. Viaceré programy totiž neprinášajú výraznejšie alebo dlhodobé zlepšenie života domácich obyvateľov. Naším cieľom nie je kritizovať poskytovateľov pomoci ani odrádzať podporovateľov a darcov, práve naopak. Chceme sa pozrieť na niektoré problémy a hľadať spôsoby, ako sa im vyhnúť alebo ich zmierňovať.

Pre prehľadnosť sa budeme zvlášť venovať pozitívnym a negatívnym dopadom poskytovania humanitárnej a rozvojovej pomoci z hľadiska:

Adresátov pomoci – cieľovej skupiny/krajiny

Poskytovateľov pomoci – pomáhajúcich

7.1 Pozitíva spojené s poskytovaním pomoci z hľadiska poskytovateľov.

Poskytovateľmi pomoci môžu byť v širšom zmysle inštitúcie/organizácie; v užšom zmysle jednotlivci, ktorí pracujú individuálne, ale častejšie ako súčasť organizácie. Ak ide o organizáciu, motívy pomoci môžu byť altruizmus, vnímanie sociálnej zodpovednosti, ale aj propagácia organizácie a budovanie pozitívneho obrazu o nej (imidž).

V nasledujúcich riadkoch sa zameriame na motiváciu jednotlivcov – poskytovateľov pomoci. Tej si môžu byť vedomí, no môže byť aj nevedomá. Obyčajne sa navzájom prelína viac motívov.

Medzi **pozitívne motívy a dôsledky** poskytovania pomoci patria:

- láska k blíznym – túžba pomáhať zlepšiť ich životy,
- pocit užitočnosti,
- nadobudnutie nových vedomostí, zručností,
- vyskúšanie si života v obmedzených podmienkach,
- duchovné sebazdokonaľovanie,
- zvedavosť – záujem poznávať nové miesta, ľudí, kultúru.

Láska k blíznym – túžba pomáhať zlepšiť ich životy

Väčšina pomáhajúcich sa vydáva na projekt práve s týmto motívom. Ochota darovať svoj čas a energiu tým najbiednejším je typická pre mladých ľudí s vysokými ideálmi. Je skvelé, že sa aj dnes nájde mnoho takých, ktorí si namiesto zháňania materiálnych statkov alebo užívania si pohodlia vyberajú nepohodlný život medzi biednymi.

Pri návrate z projektov vidíme týchto ľudí prežiaraných vnútornou krásou a dobrotou. Vnútorne dozrievajú rýchlejšie ako ich rovesníci.

Pocit užitočnosti

V dnešnej dobe má mnoho ľudí v rozvinutých krajinách pomerne pohodlný život. Mladí lekári a sociálni pracovníci po skončení štúdia však niekedy ťažko nachádzajú uplatnenie vo svojom odbore. Na projekte, kde je veľká potreba pomáhajúcich profesionálov, sa po zapracovaní pri naplnenom dni dostávajú pocit užitočnosti a zmysluplnosti.

Aj pre skúsených profesionálov, ktorí sú frustrovaní z prehnanej byrokracie, nefunkčnej organizácie a zlých vzťahov na pracovisku, môže byť práca na projekte pripomenutím, prečo si svoje povolanie vybrali.

Nadobudnutie nových vedomostí, zručností

Mladí, ktorí začnú prax v zdravotníctve, častokrát nie sú staršími kolegami pripúšťaní k zákrokom a robia len „pomocné práce“. Na začiatku praxe je to pochopiteľné, no ak takýto stav trvá dlho, profesne stagnujú, nenapredujú. Účasť na projekte vítajú, pretože im umožní využiť nadobudnuté vedomosti a zvlášť rozvíjať svoje zručnosti pod vedením zrelého kolegu z projektového tímu. Keď mu asistujú pri krokoch, môžu sa veľa naučiť.

Vyskúšanie si života v obmedzených podmienkach

Na Slovensku dnes žijeme oveľa pohodlnejšie ako ľudia pred necelými sto rokmi. Máme pohodlné bývanie, kedykoľvek chceme, môžeme si pustiť z kohútika studenú i teplú vodu, život nám uľahčuje práčka, chladnička a množstvo ďalších prístrojov, ktoré sa starajú aj o našu zábavu a relax. V obchode sa rozhodujeme, či kúpiť vodu z ľadovca alebo minerálnu, bez bubliniek, s bublinkami alebo jemne sytenú; vyberáme si z dvadsiatich druhov káv tú našu. Vydržať niekoľko mesiacov v obmedzených podmienkach môže byť osobnou výzvou. Až vtedy pochopíme, čo znamená žiť v nedostatku, a začneme si viac vážiť to, čo máme.

Duchovné sebazdokonaľovanie

Obmedzené možnosti zábavy, absencia televízie, kina, stretnutí s priateľmi môže človeku pomôcť v duchovnom raste. Keď napríklad na odlahlom mieste v rovníkovej Afrike rýchle deň vystrieda noc s ozajstnou tmou, otvára sa priestor pre knihu a vlastné myšlienky. Zrazu má človek čas na to, od čoho doma mnohé aktivity rozptyľovali. A môže vnútorne rásť po vzore púštnych otcov.

Zvedavosť – záujem poznávať nové miesta, ľudí, kultúru

Keď sme v predchádzajúcich vetách hovorili o príležitosti pomáhajúceho byť sám so sebou, nechceli sme tým povedať, že na projekte nie je možnosť byť v spoločnosti. Prvotnými spoločníkmi sú členovia tímu a partneri z domácej organizácie. Spoločná práca a spoločné bývanie dávajú priestor pre hlbšie spoznanie sa a vznik nového priateľstva, čo je v dospelom veku vzácne.

V stretnutiach s domácimi sa otvára nový svet s jeho históriou, kultúrou, náboženstvom, životnými prioritami. Tu možno objavovať niečo iné, rozdielne a snažiť sa tomu porozumieť. Je však možné nájsť i spriaznenú dušu a prekvapivé podobnosti. Aj nová krajina sa najlepšie spoznáva pomocou sprievodcov, ktorí sú tu doma. Turista, ktorý tu strávi pár dní, nenasaje atmosféru každodenných činností a ťažko zažije autentickú slávnosť. Pomáhajúci sa môže dostať k domácim oveľa bližšie a oveľa viac pochopiť a získať.

7.2 Negatíva spojené s poskytovaním pomoci z hľadiska poskytovateľov a ich prevencia

Popri nesporných výhodách a pozitívnej motivácii mnohých poskytovateľov sa môžeme stretnúť i s negatívami. Ak hovoríme o niektorých motívoch ako nevhodných, nijako tým nechceme odsudzovať ľudí, ktorí sú ich nositeľmi. Niektoré **nevhodné motívy** si ani sami neuvedomujú alebo nepripúšťajú. K takýmto patria:

- pýcha – pocit nadradenosti,
- útek od problémov doma,
- predstava, že v novom prostredí sa zbavia problémov, s ktorými si nevedeli dať rady doma,
- turistika a dobrodružstvo ako hlavný motív.

Okrem nevhodných motívov, môže mať poskytovanie pomoci i **negatívne dopady** na poskytovateľov:

- osamelosť,
- zdravotné problémy,
- syndróm vyhorenia,
- bezpečnostné problémy.

Niektoré vyššie popísané riziká a negatívne dopady sa vyskytujú častejšie, iné sú zriedkavé. Dobrým manažmentom môžeme ich výskyt výrazne zredukovať.

Každý človek sa môže istým spôsobom podieľať na rozvojovej pomoci. Nie každý, kto chce pomáhať, to môže robiť takým spôsobom, ktorý si sám predstavuje. Poslať pracovníka na projekt, zabezpečiť mu letenky, ubytovanie, stravu, atď. stojí vysielajúcu organizáciu nemalé finančné prostriedky. Preto má záujem, aby vyslaný človek bol čo najviac užitočný, aby to bol správny človek na správnom mieste. Nemôže si dovoliť vyslať osobu, ktorá sa nebude vedieť adaptovať na lokálne podmienky alebo sa nebude vedieť rýchlo zorientovať v práci, ktorá sa od nej očakáva. A už vôbec nie takého človeka, ktorý by spôsoboval ťažkosti, ohrozoval projekt alebo dobré meno organizácie.

Pri výbere pomáhajúceho musí vysielajúca organizácia posúdiť, či odborná kvalifikácia vysielaného zodpovedá očakávanej práci. Existujú pozície, ktoré vyžadujú veľkú odbornosť, ako napríklad diagnostika a liečba chorých, ktorú má robiť lekár.

Každý človek, ktorý sa púšťa do náročného nového projektu, by mal posúdiť svoje schopnosti a možnosti, zvážiť riziká a až potom sa rozhodnúť. V skutočnosti si však mnohí nováčikovia nevedia predstaviť realitu, do ktorej idú. Sú plní nadšenia a chuti pomáhať. Tí, ktorí už v minulosti boli na rozvojovom projekte, si nemusia uvedomiť odlišnosť lokality, do ktorej idú, klimatickú zmenu spojenú s iným ročným obdobím, odlišné technické vybavenie, ktoré je k dispozícii. Preto by prevencia rizík mala byť hlavnou úlohou vysielajúcej organizácie a jej skúsených manažérov. Táto sa týka: výberu pomáhajúcich, ich prípravy na projekt, zabezpečenia a organizácie činností na mieste, ako aj opatrení po návrate domov.

V nasledujúcich riadkoch podrobnejšie popíšeme možné negatíva a naznačíme zároveň možnosti ich prevencie. Uvedomujeme si, že mnohé problémy majú viacero príčin a jedna príčina sa môže podieľať na viacerých problémoch. Tiež, že preventívne opatrenia niektorých negatív sa navzájom prelínajú.

Navyše sa postupom prípravy projektu, výberu a zaškolenia členov tímu, ako aj priebehu a monitorovania po návrate z projektu bude venovať osobitná kapitola. Takže v tejto časti len načrtujeme niektoré opatrenia, ktoré chcú zabrániť etickým problémom a dilemám.

7.2.1 Nevhodné motívy poskytovateľov pomoci a ich prevencia

Pýcha

Pomáhanie má v človeku zanechávať dobré pocity, vnútorné uspokojenie. V niektorých ľuďoch však vyvoláva poskytovanie pomoci bez nároku na odmenu pocit nadradenosti. Adresáti pomoci prestávajú byť bližnými, ktorých miluje ako seba. Stávajú sa odkázanými na jeho pomoc. Tieto pocity sa zvýrazňujú, ak široko-ďaleko niet ľudí s podobnou výškou dosiahnutého vzdelania, či už v jeho odbore alebo inej oblasti.

Pocit, že pomáhajúci je záchranca – spasiteľ – hrdina, môže viesť k poceňovaniu hodnoty ostatných. Takíto ľudia si dokážu sami pred sebou obhájiť porušovanie pravidiel, nielen tých nezmyselných, ale aj rozumných morálnych noriem. Akoby boli nad zákonmi, ktoré sú dobré pre bežných ľudí, no pre nich platí výnimka. Prejavuje sa to aroganciou moci pri rozhodovaní, používaním iných na svoj prospech, čo však často sami nepripúšťajú. Takéto správanie pripomína vodcov siek. Hrozí, že budú prekračovať svoje právomoci, trúfnu si na zákroky, ktoré by mali prenechať kompetentnejším, a môžu poškodiť adresátov pomoci. V dôsledku ich správania môže zlyhať celý projekt a poškiniť sa meno vysielajúcej organizácie.

Mladý lekár, ktorý pracuje pod supervíziou skúseného, odchádza z projektu obohatený o nové vedomosti a združoeti. Existuje však častá chyba myslenia, že chudobným ľuďom pomôže akýkoľvek zdravotnícky zákrok, bez ohľadu na skúsenosti zdravotníka. Lekár s nedostatkom pokory sa môže púšťať do zákrokov, ktoré nedokáže zvládnuť. Akoby medicínska etika a právo na profesionálnu starostlivosť neplatili rovnako v rozvojových krajinách ako v domovskej krajine (Evert-Drain-Hall, 2014).

Prevenciou je rozumný výber ľudí na projekt s posúdením nielen ich odborných vedomostí a zručností, ale aj charakterových vlastností. Pokora chráni účastníkov pred prekročovaním svojich kompetencií a preceňovaním vlastných schopností. Umožňuje priznať si nedostatok alebo chybu, a vyhnúť sa tak poškodeniu (Evert-Drain-Hall, 2014).

Útek od problémov doma

Málokto nemá žiadne problémy a nikoho chorého/odkázaného na pomoc vo svojej rodine alebo bezprostrednom okolí. Niekedy sú však problémy také vážne, že by sa očakávalo ich prednostné riešenie. Odchod na misiu, kde sa bez pomáhajúceho nezaobídu, môže byť dostatočným odôvodnením pred sebou samým i pred ľuďmi, ktorí by od neho inak očakávali aktivitu doma. Problémom môže byť vážna choroba rodiča, stav po úraze súrodenca, s ktorými sa možno nevieme zmieriť. Pri problémoch v práci, neúspechu v škole môže byť pobyt v zahraničí dobrým riešením, ktoré dáva priestor na prehodnotenie cieľov a priorít, no môže byť aj negatívnym, ak ide o dlhodobé odsúvanie riešenia, ktoré môže záležitosti ešte zhoršiť. Napríklad, podľa zákona je prerušenie štúdia možné len na obmedzenú dobu a po jej prekročení v ňom nemožno ďalej pokračovať.

Vážnejšie môžu byť partnerské/manželské problémy, pri ktorých odlúčenie len zriedkavo pomôže. Pri dlhobách, súdnych sporoch môže dočasný únik od problémov situáciu vyhrotiť do závažných dôsledkov.

Prevenciou je pohovor s kandidátmi na projekt a cieleným zisťovaním otvorených i skrytých motívov pre odchod do zahraničia. Odhalenie skrytého motívu úniku môže preväpiti i samotného kandidáta. Pri rozhodovaní treba zvážiť možné dôsledky neprítomnosti v domovskej krajine.

Predstava, že v novom prostredí sa zbaví problémov, s ktorými si nevedel dať rady doma

Občas sa stane, že človek s vážnym problémom dúfa, že sa ho zbaví v novom prostredí ľahšie. Napríklad látkovo závislý verí, že nemožnosť zohnať návykovú látku mu pomôže v abstinencii. Človek, ktorý má problém kontrolovať svoje pitie, síce vie, že alkohol sa dá legálne alebo nelegálne získať prakticky všade, no dúfa, že mu pomôže oddelenie od kamarátov, s ktorými zvykol piť. Tento zriedkavý jav je daný podcenením možných abstinenčných príznakov, ako aj nepochopením faktu, že život v novom prostredí môže byť náročnejší a prinášať viac rizikových situácií, ktoré vedú k užívaniu drogy.

Niektorí ľudia s psychickými problémami alebo dokonca s psychiatrickými diagnózami dúfajú, že v prostredí ľudí, ktorí trpia nedostatočným naplnením základných potrieb, dokážu svoje vlastné problémy vnímať s nadhľadom a „vyliečiť sa“. Sú situácie, v ktorých toto môže fungovať, ale riziko, že sa stav ešte zhorší, tu stále je. Najmä v prípadoch, keď je pomáhajúci na misii sám alebo s ľuďmi, s ktorými si „nesadne“. V náročných momentoch zostáva bez sociálnej a psychickej podpory. Tie môžu byť spôsobené vyčerpaním z množstva práce, ale aj traumatickým zážitkom – ohrozovaním, prepadnutím, úrazom. Depresia alebo úzkostná porucha sa môžu zdekompenzovať tak, že si vyžadujú hospitalizáciu.

Napriek tomu, že pobyt v rozvojovej krajine môže dať človeku nový zmysel života, poslať na projekt človeka so známym psychickým alebo psychiatrickým problémom je veľkým hazardom. Pobyt na projekte by sa nemal zamieňať s odvykacou kúrou alebo liečením pre vysielaného. Tento sa namiesto pomocníka môže stať bremenom pre ostatných členov tímu. Opäť je dôležitý pohovor a správny výber pred odchodom na projekt.

Turistika a dobrodružstvo ako hlavný motív

Záujem spoznávať nové krajiny a nových ľudí je pozitívnym motívom pre rozvojovú pomoc. Bez neho by si pomáhajúci len ťažko zvykli na iné podnebie, cudziu stravu, životné podmienky a len obmedzene by sa dokázali priblížiť k domácim. Návšteva zaujímavých miest, turistika a šport sú dôležité v prevencii syndrómu vyhorenia pomáhajúcich. Relaxovať hrou na klavíri, ako to robil Albert Schweitzer, ktorý si dal klavír doviesť do Lambaréne, nie je pre každého.

Problémom je, ak turistika predstavuje hlavný motív a cieľ cesty. Bishop a Litch (2000) opisujú medicínsku turistiku ako „exotickú cestu do rozvojovej oblasti s krátkou príležitosťou praktizovať medicínu na miestnych obyvateľoch“.

Ani zmysel pre dobrodružstvo nemusí byť nevýhodou. Istá miera dobrodružnosti môže byť v niektorých situáciách nevyhnutná. Odvaha sa však má snúbiť s rozumnou mierou opatrnosti. Prílišné riskovanie môže ublížiť nielen konkrétnemu človeku, ale môže ohroziť i jeho spolupracovníkov a dokonca celý projekt. A to nielen v prípade nezmyselného podcenenia nebezpečenstva, ale aj v prípade neodhadnutia možných následkov „hrdinstva“.

7.2.2 Negatívne dopady na poskytovateľov pomoci a ich prevencia

Zapojenie sa do projektu rozvojovej pomoci je zvyčajne veľkým pozitívom pre rozvoj samotného jednotlivca a môže mu pozitívne zmeniť život. Jeho výsledkom je zvlášť nové usporiadanie hodnôt alebo afirmácia hodnotových priorít. Zmenšujú sa predsudky voči iným ľuďom, zreálňujú sa idealistické predstavy o exotických krajinách, rozvíjajú sa čnosti, realizuje činorodá láska.

No pri pobytoch v zahraničí hrozia aj niektoré riziká.

Osamelosť pomáhajúceho

Odchodom do cudzej krajiny s nedostatočnou infraštruktúrou sa prerušuje nielen priamy kontakt s rodinou a priateľmi, ale často i nepriamy kontakt cez komunikačné kanály. Nefunguje internet, telefón, nie je k dispozícii televízia. Niektoré miesta sú vzdialené od možnosti zábavy a oddychu, na ktoré sme zvyknutí. Nedá sa zísť si do kina, na kávu. Najmä v oblastiach ozbrojených konfliktov môže byť pre mladú ženu nebezpečné ísť si zabehať, vybrať sa na prechádzku. Človek sa môže cítiť osamelo i medzi ľuďmi z tímu alebo domácimi. Pre niekoho môže byť samota a možnosť venovať sa viac vlastnému vnútornému životu pozitívnym javom, pre iného môže znamenať hľadanie a upnutie sa na človeka, ktorý oňho prejaví záujem.

Každý z nás potrebuje blízku bytosť, niekoho, komu na nás záleží. Zvlášť citlivá žena sa môže citovo naviazať na svojho pacienta alebo iného muža, ktorý sa nachádza v jej blízkosti. Niektoré takto vzniknuté vzťahy sú krásne a fungujú dlhodobo, no iné sa rozpadajú pre povahovú nekompatibilitu partnerov, kultúrne rozdiely alebo samotný fakt, že pobyt pomáhajúceho v krajine sa skončí. Návrat do domovskej krajiny bez muža, ale s dieťaťom vyžaduje od ženy veľké hrdinstvo a zmení jej život navždy.

V **prevencii** je dôležitý výber tímu z osobností, ktoré dokážu spolu dobre vychádzať, aby si členovia tímu boli navzájom oporou, a vhodná logistika a umožnenie voľnočasových aktivít. Pokiaľ je to možné, netreba relaxačné činnosti a využívanie technológií považovať za nepotrebný luxus, ale potrebný nástroj psychohygieny. Dostatočné jazykové znalosti a dobrá príprava na pobyt pomáhajú v nadviazaní kontaktov s miestnymi, ktoré môžu byť veľkým vzťahovým obohatením pomáhajúceho.

Syndróm vyhorenia

Väčšina ľudí, ktorí sa angažujú v rozvojovej a humanitárnej pomoci, patrí medzi nadšencov, ktorí túžia pomáhať núdznym. Veď sú ochotní opustiť svojich blízkych, odísť z komfortu svojho života vo vykurovanom byte s pohodlnou posteľou, tečúcou teplou vodou v kúpeľni, jedlom, na aké majú práve chuť, a rozmanitými možnosťami zábavy, na miesto, kde im mnohé z týchto vecí budú chýbať.

Syndróm vyhorenia (Burnout syndrome) – je stav telesného, citového a duševného vyčerpania, spôsobený dlhodobým zotrvávaním v situáciách, ktoré sú emocionálne mimoriadne náročné. Táto emocionálna záťaž je najčastejšie spôsobená spojením neprimeraných alebo nereálnych očakávaní s chronickými situačnými stresmi. Je typický pre ľudí pracujúcich v pomáhajúcich profesiách.

Fázy syndrómu vyhorenia (podľa Christiny Maslach):

- idealistické nadšenie a preťažovanie,
- emocionálne a fyzické vyčerpanie,
- dehumanizácia druhých ľudí ako obrana pred vyhorením,
- konečné štádium: postavenie sa proti všetkému a všetkým a objavenie sa syndrómu burnout v celej jeho pestrosti („zosypanie sa“).

Čím zjavnejšia je potreba pomoci domácim a čím menej sa darí ju naplňať, tým viac hrozí, že pomáhajúci zabudnú na svoje základné potreby a venujú celú svoju energiu núdznym. Niektorí sa vzdávajú odpočinku, vlastného jedla a dokonca i spánku, aby pomohli čím viacerým. Ak napriek tomu nedokážu pomôcť všetkým do takej miery, ako dúfali, môžu zažiť frustráciu a postupne vyhoriť.

Syndróm vyhorenia je typický pre dlhodobý pobyt na náročnej misii alebo opakované pobyty s nedostatočným oddychom medzi nimi. To sa deje najmä vtedy, ak je cesta do rozvojovej oblasti okolím

pomáhajúceho v jeho domovskej krajine iba tolerovaná a po príchode domov musí dobiehať zameškané. Veľkú úlohu tu hrajú najmä zamestnávateľia a kolegovia, ktorí očakávajú, že pracovník bude po návrate kompenzovať svoju neprítomnosť. V niektorých zamestnaniach ho práca jednoducho počká, očakáva sa, že po návrate bude robiť viac hodín denne ako ostatní, bude pracovať cez víkendy a sviatky. U zdravotníkov je typické pridelenie množstva služieb a pohotovostí.

Človek, ktorý by potreboval čas na aklimatizáciu v prostredí s iným ročným obdobím, niekedy aj s potrebou riešiť získané zdravotné problémy, tak musí naskočiť do kolotoča bežných starostí, ktorý sa navyše točí rýchlejšie ako obvykle. Zvýšené riziko syndrómu vyhorenia hrozí tam, kde nie je vhodná tímová spolupráca, pomáhajúci sa cíti nedocenený svojím vedúcim, od tých, ktorým pomohol, sa nedočkal vďačnosti. Sú oblasti, kde si domáci „nárokuje“ na pomoc a považujú ju za povinnosť „bielych“.

Prevencia syndrómu vyhorenia pozostáva z osobnej psychohygieny a organizačných opatrení. Možnosti na projekte sú obmedzené, ale mnoho sa dá urobiť aj v takýchto podmienkach. Dôležité je pamätať na potrebu relaxu už pri príprave na cestu. Pribaliť si hudobný nástroj, knihy, štrikovanie... Do počítača nahráť filmy, hudbu, hry. Dôležitý je duchovný život, podpora priateľov, šport. Skúsení členovia tímu musia niekedy dozrieť na nových, aby primeraný relax zaradili do svojho rozvrhu.

Dôležité je nezanedbať zloženie stravy, najmä pri dlhodobých pobytoch, kde hrozia karence vitamínov a stopových prvkov, čo môže zhoršovať vyčerpanosť. Projekty sa väčšinou realizujú v skromných priestoroch. No aj tam sa dá prostredie skrášliť a zútulniť obrázkami na stenách, kvetmi okolo domu, lavičkou v tieni stromu s pekným výhľadom.

Zdravotné problémy

Napriek tomu, že veľa pracovníkov v rozvojovej pomoci tvoria zdravotníci, ktorí majú veľa informácií o lokálnych chorobách a možnosti chrániť sa pred nimi, ochorenie pomáhajúceho na projekte nie je výnimočné. Neimunizovaní Európania majú obyčajne ťažší priebeh takýchto chorôb ako domáci. Typický je ťažký priebeh prvého ataku malárie. Niekedy sa projekt realizuje v oblasti, ktorá nie je malarická, a ľudia sa nakazia pri výlete alebo počas dovolenky na safari, kde sa komáre vyskytujú. Na nakazenie schistosomou stačí jedno okúpanie v jazere. Pri týchto i ďalších infekciách, ktoré môžu prebiehať chronicky, sa príznaky môžu prejaviť až po návrate domov.

K novému ochoreniu alebo zhoršeniu príznakov chronickej choroby, ktorú mal pomáhajúci už pred nástupom na projekt, môže prispieť celková vyčerpanosť pomáhajúceho, ako aj náročnosť klímy. O zdravotných rizikách sú napísané celé knihy, etickým problémom sú zdravotné ťažkosti, ktorým sa dalo predísť.

Vybavenie moskytiérmi a sieťami na oknách napustenými repelentom už od prvej noci by malo byť samozrejmosťou. O absolvovaní očkovania a preventívnom podávaní liekov by mali rozhodovať zdravotné indikácie, a nie cena. Dôležité je vybavenie ochrannými pomôckami, najmä pri práci s vysoko rizikovými infekciami (ebola).

Poistenie pre prípad hospitalizácie je etickým imperatívom. Nemala by sa zanedbať lekárska prehliadka po príchode domov.

Bezpečnostné riziká

Pri ceste do rozvojovej krajiny existuje vždy istá miera bezpečnostného rizika, a to aj vtedy, ak sa v krajine momentálne nevyskytuje žiaden známy konflikt. Nie raz sa lokálna situácia zmenila v priebehu niekoľkých dní. Sú krajiny, kde cudzincom hrozí vyššie riziko okradnutia alebo únosu pre výkupné.

Časť humanitárnych pracovníkov operuje práve na miestach ozbrojených konfliktov. Jednotlivci, najmä mladí ľudia, sú ochotní pre dobrú vec riskovať, niekedy i neprimerane.

Úlohou vysielajúcej organizácie je minimalizovať ohrozenia a zabezpečiť čím väčšiu bezpečnosť pracovníkov, niekedy i napriek ich protestom. Okrem toho, že vážne zranenie alebo dokonca smrť pracovníka predstavujú osobnú a rodinnú tragédiu, môžu tiež ohroziť fungovanie projektu, a tým aj ďalšiu potrebnú pomoc pre trpiacich adresátov pomoci. Pre prípad eskalácie bezpečnostného rizika je potrebné zabezpečiť únikové plány a spoluprácu so zastupiteľskými úradmi v krajine.

7.3 Nežiaduce efekty spojené s poskytovaním humanitárnej pomoci z hľadiska adresátov pomoci

- Nedostatočná adresnosť a dodanie pomoci,
- nízka efektívnosť vynaložených prostriedkov,
- nevhodnosť poskytovanej pomoci,
- odkázanosť na pomoc – riziko pre rozvoj,
- konzervácia problémov a predlžovanie konfliktov,
- mocenské, politické a ekonomické záujmy donorov spojené s poskytovaním pomoci,
- kultúrny imperializmus spojený s poskytovaním pomoci,
- možné zdravotné negatíva.

Nedostatočná adresnosť a dodanie pomoci

Pri poskytovaní humanitárnej pomoci je dôležitý rýchly zásah a nie je vždy možné sledovať a kontrolovať doručovanie napríklad potravinovej pomoci. V oblastiach ozbrojených konfliktov sa neraz stáva, že sa časť zásob určená civilnému obyvateľstvu dostane do rúk ozbrojených skupín a dokonca môže byť použitá na vydieranie civilov. Pri dlhodobej a rozvojovej pomoci by sa toto malo eliminovať vhodným plánovaním a kontrolou.

Typickou snahou pomáhajúcich je zlepšiť podmienky tých najbiednejších a najnúdznejších. Pri poskytovaní humanitárnej pomoci je to namieste.

Pri rozvojovej pomoci ide v prvom rade o vhodnú voľbu adresátov pomoci. V prípade rozvojovej pomoci však môže byť efektívnejšie pomôcť skupine, ktorá na tom nie je úplne najhoršie. Z takejto pomoci benefituje celá komunita a zároveň to podporuje vyššiu iniciatívu domáчих. Naopak, pomoc zameraná len na najbiednejších môže vyrovnať rozdiely so skupinou, ktorá sa má o trochu lepšie vďaka vlastnej iniciatíve a pracovitosti, čím demoralizuje túto skupinu.

Je užitočné spolupracovať s miestnou organizáciou, ktorej sa dá dôverovať, že pomoc sa dostane k pravým adresátom. Nastavenie kontrolných mechanizmov je potrebné už na začiatku spolupráce.

Nízka efektívnosť vynaložených prostriedkov

Pre efektivitu pomoci je dôležité, koľko z pomoci poskytnutej donormi sa reálne dostane k cieľovej skupine. Ak sa pozrieme na problém monetárnym pohľadom, je rozdiel, či z jedného eura poskytnutého donormi adresáti využijú 90 centov, 50 centov alebo 10.

Často sa, žiaľ, stretávame s organizáciami, ktoré majú vysoké administratívne a operačné náklady. Niekedy sa zdroje strácajú vo vreckách úradníkov a neefektívnych distribútorov pomoci. Môže to byť dané nezáujmom organizácie o efektívne využitie prostriedkov, ale aj neochotou vzdať sa rozbehnutého projektu.

Odborníci varujú pred hriechom netrzeplivosti (Birdsall, 2008), keď pomáhajúce organizácie obchádzajú časovo a byrokraticky náročné procesy, aby mohli čím skôr začať s poskytovaním pomoci zraniteľným ľuďom. Ak pristúpia na urýchlenie procesu pomocou úplatku, bude sa od nich očakávať aj pri ďalších krokoch potrebných na udržanie alebo rozšírenie projektu. Efektivita vynaložených prostriedkov sa tak znižuje a ohrozuje sa udržateľnosť projektu do budúcnosti.

Nevhodnosť poskytovanej pomoci

Pomáhajúce organizácie si vyberajú miesto a formu pomoci na základe vlastného rozhodnutia a skúseností alebo na pozvanie inej osoby/organizácie. Ich predstava pomoci sa nemusí zhodovať s tou, ktorú má miestna komunita. Tá potom môže projekt len pasívne akceptovať alebo dokonca úplne ignorovať.

Preto je dôležité získať pre spoluprácu miestnych. Komunikáciu a zisťovanie potrieb komunity treba robiť pred začatím projektu. Ak je prioritou, vnímanou miestnymi niečo iné, ako ponúka projekt, niekedy je možné ich presvedčiť o výhodách ponúkaného projektu, ktoré si možno neuvedomujú. No niekedy bude pre získanie dôvery potrebné riešiť nimi vnímaný prioritný problém. Môže sa stať, že pomáhajúca organizácia nemá materiálne ani personálne kapacity na riešenie prioritného problému. Napríklad ak organizácia ponúka prevádzkovanie školy, ale domáci nevnímajú toto ako dôležité, ale majú záujem o pomoc pri zlepšení poľnohospodárskej sebestačnosti. Vtedy môže o spoluprácu požiadať inú dôveryhodnú organizáciu, ktorá má skúsenosť s poľnohospodárskymi projektmi a má na to personálne zabezpečenie.

Niekedy je správne vzdať sa realizácie plánovaného projektu v lokalite, ktorá oň nejaví záujem.

Iným prípadom je poskytnutie pomoci nesprávnym spôsobom, ktorý môže adresátov dokonca viac poškodiť. Príkladom je poskytnutie sušeného mlieka pre deti mamičiek, ktoré samy trpeli podvýživou a predpokladalo sa, že ich mlieko potom deťom nestačí. Pri podcenení hygienických štandardov a použití kontaminovanej vody na riedenie mlieka dochádzalo k hnačkovým ochoreniam dojčiat. Tieto mohli spôsobiť ešte hlbší stupeň podvýživy, ako tomu bolo pred poskytnutím sušeného mlieka.

Opäť tu veľkú úlohu hrá edukácia príjemcov pomoci, ale aj poznanie lokálnej situácie (zdroj pitnej vody vzdialený niekoľko kilometrov). Zlepšenie výživy dojčiat sa podarilo dosiahnuť zlepšením výživy matiek a z dlhodobého hľadiska zlepšením výživy dospievajúcich dievčat v komunite.

Odkázanosť na pomoc – riziko pre rozvoj

V oblastiach s dlhodobou pomocou zvonka, do ktorej nie je lokálne obyvateľstvo dostatočne zapojené, rastie riziko, že si zvyknú na pomoc a budú na nej závislí. Môže to potláčať vlastnú iniciatívu – načo budovať školu, kliniku vlastnými silami, ak je pravdepodobné, že to pre komunitu urobí niekto zvonka. V niektorých prípadoch sa stráca vďačnosť za poskytnutú pomoc v tom zmysle, že si ju miestni nevážia, nestarajú sa o ňu. Situácia núdze sa po čase zvykne opakovať.

Je dôležité miestnu komunitu zapojiť do projektu. Organizácie, ktoré toto pochopili, si pripravujú spoluprácu s miestnymi ľuďmi ešte pred začiatkom projektu. Zisťujú priamo na mieste potreby miestnych ľudí, učia sa rešpektovať ich kultúru a zvyky a implementovať ich do dizajnu projektu. Stretávajú sa s predstaviteľmi komunity a robia osvetu o projekte, jeho prínosoch, ale aj potrebe udržiavania projektu. Hľadajú spolupracovníkov na realizáciu projektu, osvetu komunity a pokračovateľov projektu po odchode pomáhajúcej organizácie.

Napríklad pri stavbe studní sa v rámci vzdelávania komunity diskutuje o prínosoch dostupnej pitnej vody pre komunitu, rizikách niektorých činností pre dlhodobé fungovanie studne, spoločnej

zodpovednosti za jej fungovanie, pravidelné čistenie, udržiavanie. Bez pokračovateľov projektu z miestnej komunity je rozumnosť investície do vybudovania projektu sporná.

Zneužívanie pomoci

Tam, kde sa vyskytnú darcovské zdroje, nie je možné vylúčiť úmyselné alebo neúmyselné zneužitie pomoci (Margesson, 2015). Závisí to od charakterov jednotlivých ľudí medzi poskytovateľmi, ale i prijímateľmi, a zvlášť sprostredkovateľmi medzi darcami a príjemcami.

Dôležitý je dobrý výber spolupracujúcich partnerov a systém kontroly. Niektorí odborníci navrhujú využitie nezávislých kontrolných štruktúr, ktoré by dokázali objektívne vyhodnotiť prínos projektu a zároveň odľahčili jeho realizátorov (Easterly, 2006).

Zaujímavou myšlienkou je spájanie troch skupín pomocou internetového sieťovania: 1. lokálnych lídrov, ktorí žijú v blízkosti núdznych a navrhujú projekty, ktoré by im mohli reálne pomôcť; 2. jednotlivcov a organizácií, ktoré majú potrebné praktické zručnosti a personál, ktorý dokáže projekt realizovať a 3. donorov, ktorí sú ochotní darovať zdroje. Takouto platformou na internete je napríklad GlobalGiving.com (Easterly, 2006).

Konzervácia problémov a predlžovanie konfliktov

Niekedy sú zdroje pomoci zneužívané lokálnou vládou na posilnenie jej pozície, a to napriek tomu, že práve nevhodné vládnutie môže byť príčinou niektorým problémom.

Sú situácie, v ktorých sa pôvodný konflikt nerieši a existencia humanitárnej pomoci môže paradoxne predlžovať konflikt. Počas studenej vojny tak podpora oboch strán konfliktu z rôznych strán (dodávka potravín, zbraní, expertov) mohla násilie eskalovať. Zmierňovanie dopadov humanitárnej krízy na civilné obyvateľstvo mohlo spomaľovať snahu o urýchlené vyriešenie konfliktu. Tým iste nechceme naznačiť, že sa humanitárna pomoc nemala poskytovať. No je možné, že mala byť viac premyslená a kontrolovaná.

Mocenské, politické a ekonomické záujmy donorov spojené s poskytovaním pomoci

Záujem o politický vplyv sa prejavoval pri poskytovaní rozvojovej pomoci počas studenej vojny. Aj dnes sa pomoc podmieňuje podporou ekonomických záujmov darcovskej krajiny. Collier (2008) uvádza príklady, ako rebeli v ozbrojených konfliktoch získavajú financie od veľkých zahraničných spoločností za prísľub ťažobných a iných licencií v prípade, že sa dostanú k vládnutiu.

Kultúrny imperializmus spojený s poskytovaním pomoci

Niektoré rozvinuté krajiny, v ktorých je vedenie rozvojovej pomoci riadené ľuďmi podporujúcimi určitú ideológiu, podmieňujú podporu a pomoc rozvojovej krajine požiadavkami na zavádzanie tejto ideológie alebo zavádzaním zákonov, ktoré by si obyvatelia krajiny sami nezvolili. Niekedy ide o podporu dodržiavania základných ľudských práv, zlepšenie situácie žien, ochranu detí. V posledných desaťročiach sa však stretávame aj s impozíciou opatrení populačnej kontroly a zavádzaním rodovej (gender) ideológie.

Politici často akceptujú tieto podmienky v pragmatickej snahe získať finančné prostriedky, no domáce obyvateľstvo to vníma ako kultúrny a ideologický imperializmus. Zdravotnícke programy, pri ktorých namiesto antibiotík, antimalarií a sterilných pôrodných balíčkov do krajiny prichádzajú balenia kondómov, hormonálnej antikoncepcie a potratových preparátov, ani inak vnímať nemožno.

Tlak, aby krajiny legalizovali umelý potrat a špeciálnu ochranu pre osoby s príťažlivosťou k rovnakému pohlaviu, môžu paradoxne viesť k zavedeniu zákonov, potláčajúcich základné práva takýchto osôb, ako sme tomu boli nedávno svedkami v Nigérii. Sú olejom do ohňa, ktorý zapaľuje mladých ľudí pre radikálne islamistické hnutia.

Možné zdravotné negatíva

Z minulosti sú známe prípady prenosu infekčných ochorení do cieľovej krajiny cestovateľmi, dobyvateľmi, ale aj misionármi. I dnes sa takto môžu dostať ochorenia do krajiny spolu s rozvojovými pracovníkmi. Žiaľ, existujú aj prípady spojené s importom sexuálne prenosných chorôb.

Zdravotnícka pomoc je jednou z najčastejších a obvyčajne komunitami vítaných foriem pomoci. Občas sa však objavia podozrenia, že zdravotníci zneužili svoje postavenie na realizáciu medicínskeho výskumu na domácom obyvateľstve, ktorý by v domovskej krajine neprešiel prísnyimi kritériami etickej komisie. Ide o skúšanie nových vakcín, liekov a liečebných postupov.

Takéto zneužitie postavenia znižuje dôveru v rozvojovú pomoc ako takú a zhoršuje možnosť spolupráce s domácimi obyvateľmi aj pre iné pomáhajúce organizácie.

Nežiaducim efektom rozvojovej pomoci na cieľové komunity treba predchádzať vhodným plánovaním, nastavením kontrolných mechanizmov a ich kontrolou. Hľadanie najlepších projektov pre cieľovú komunitu je najúčinnnejšie na mieste v spolupráci s jej členmi. Ich zapojenie do projektu ich robí jeho vlastníkmi, čo dáva reálnu šancu udržateľnosti projektu. Spolupráca so zodpovednými pomáhajúcimi organizáciami pôsobiacimi v cieľovej lokalite môže chrániť pred korupciou, zneužitím zdrojov a plytvaním zdrojmi. Zamestnávanie odborníkov, ktorí majú vhodné morálne vlastnosti a rešpektujú dôstojnosť adresátov pomoci, je hlavnou zárukou minimalizácie negatívnych efektov, ktoré sa môžu spájať s poskytovaním pomoci.

MISIJNÁ ČINNOSŤ A ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCA

Ladislav Bučko

V súčasnej misijnej praxi v situácii pokročilej globalizácie sa otázka vzťahu medzi ohlasovaním evanjelia a ľudským rozvojom stáva čoraz naliehavejšou. Misijná práca Cirkvi však vždy v nejakej miere súvisela s ľudským rozvojom. Mnohé z toho, čo sa nazýva rozvojová pomoc, uskutočňovala Cirkev prostredníctvom misijnej činnosti v krajinách rôznych kontinentov dávno v minulosti, samozrejme v dobových podmienkach a kontextoch. Misijnú službu Cirkvi by sme preto v istom zmysle mohli nazvať predchodkyňou rozvojovej pomoci či rozvojovej spolupráce. O modernej rozvojovej pomoci sa začalo hovoriť v 20. storočí, a to až po druhej svetovej vojne. Postupne sa prešlo na termín rozvojová spolupráca, čím sa chcelo zdôrazniť partnerstvo a participácia v rozvoji. Misijná činnosť je aj dnes úzko prepojená s rozvojovou problematikou a buduje na skúsenosti, že evanjelium je prameňom vnútornej sily a inšpirácie pre ľudský rozvoj. Zjavne možno vidieť isté paralely medzi misionármi a rozvojovými pracovníkmi. Cieľom tejto kapitoly je podať misiologický pohľad na rozvoj, ukázať vzťah medzi misijnou činnosťou a rozvojovou spoluprácou a pokúsiť sa inšpirovať súčasnú rozvojovú prax skúsenosťami misijnej činnosti, ktorú Cirkev vykonáva počas storočí vo všetkých končinách našej nádhernej Zeme.

8.1 Koncept moderného rozvoja

Koncept rozvoja, ktorý je založený na myšlienke, že ekonomicko-sociálna situácia na modernom Západe je príkladom hodným nasledovania a zároveň cieľom pre nedostatočne rozvinuté krajiny sveta, zlyhal. Tento koncept, ktorý postupne prerástol do rozvojovej ideológie v druhej polovici 20. storočia, bol ovplyvnený tzv. evolucionizmom, podľa ktorého sa spoločnosti vyvíjajú z nižšej do vyššej formy. Kultúrne rozdiely podľa tohto konceptu sú však už len otázkou minulosti. Modernizácia je príčinou univerzalizácie kultúry, čo bolo typické pre moderné priemyselné spoločnosti. Táto modernizácia rozvojových krajín však znamenala skôr „westernizáciu“, ktorá uľahčovala prax neokolonializmu. Takýto prístup nesie so sebou rysy „triumfalizmu“ založeného na technológii a produktivite, čo ovplyvnilo vlády, rovnako ako mnoho mimovládnych organizácií v 20. storočí. Niektoré rozvojové projekty mali dokonca škodlivé účinky, pretože vytvorili buď mentalitu závislosti, alebo koncentrovali moc a zdroje do rúk privilegovaných. Charakteristickým rysom mnohých rozvojových projektov v tomto období bolo kultúrne odcudzenie miestnych ľudí.

Americký prezident Harry Truman začal v roku 1949 hovoriť o rozvoji slabo rozvinutých krajín, čo bola reakcia na začiatok studenej vojny medzi dvoma ideológiami: kapitalizmom a socializmom. Víťazstvo boľševickej revolúcie v Rusku a následný vývoj v Sovietskom zväze, ovplyvnený ideológiou marxizmu, bol inšpirujúci pre rozvojové krajiny. Kopírovanie sovietskej cesty rozvojovými krajinami považovali americkí politici za nebezpečenstvo a ohrozovanie záujmov Spojených štátov. Prísľubom rozvoja chudobných krajín chcela americká vláda čeliť tomuto ohrozeniu a myšlienku rozvoja, chápaného ako dobiehanie rozvinutých krajín Západu, ponúkla ako konkurenčné riešenie proti sovietskej ceste.

Pod pojmom „rozvoj“ sa rozumel výlučne ekonomický rozvoj, pričom sa redukoval význam spoločenského vývoja len na ekonomickú sféru a vyspelosť spoločnosti sa hodnotila podľa schopnosti produkovat' materiálne výrobky. Podľa vtedajších predstáv bol rozvoj možný iba ako napodobňovanie cesty

rozvinutých krajín Západu, ich technológie a kultúry. Západný svet ponúkol „tretiemu svetu“ svoju finančnú, organizačnú a technickú pomoc, pričom zaujal pozíciu patronátnej nadradenosti na ceste krajín k civilizácii. Ekonómovia a politici utvorili systém desaťročných plánov rozvoja, ktoré nazvali rozvojovými dekadami, a ponúkli ich tretiemu svetu. Príťažlivosť obrovských finančných dotácií a ohurujúca západná technika spôsobili vznik mnohých klientskych štátov, ktoré začali byť závislé na tejto západnej pomoci. Mocenské oligarchie v týchto závislých rozvojových krajinách boli schopné ovládnuť štátne orgány a rozvojovú pomoc využiť na svoje vlastné obohatenie a posilnenie moci. Výsledkom bolo, že veľká väčšina obyvateľstva v cieľových krajinách buď vôbec alebo len veľmi málo pocítila ekonomickú podporu, ktorá prúdmi pritekala zo Západu. Takto chápané rozvojové stratégie navyše neposkytovali priestor na uplatnenie vlastných predstáv o rozvoji a marili vlastnú rozvojovú sebarealizáciu v cieľových krajinách.

Väčšina ľudí sa v rozvojových krajinách považovala za chudobných, čiže za objekt súcitu a podpory. Mnohí ľudia v týchto krajinách podľahli medzinárodnému „rozvojovému“ tlaku a sami prijali predstavu o sebe ako o chudobných a zaostalých, ktorých musia bohaté krajiny podporovať v rozvoji, pričom sa treba vzdať svojich vlastných kultúrnych a spoločenských hodnôt, vekmi nazbieraného poznania a múdrosti. Iní boli k tomu prinútení ekonomickou a politickou mocou, ktorá sa sústredila v bohatých a privilegovaných vrstvách spoločnosti, schopných podmaniť si a využiť široké vrstvy, pričom ich často vykorenili z ich tradičného života a urobili z nich druhoradých občanov v odcudzenom prostredí v ich vlastnej krajine. Takýmto spôsobom bolo v rozvojových krajinách zbadačené množstvo ľudí. Nielenže trpeli následkom ekonomického útlaku, ale stratili čiastočne aj svoju identitu a schopnosť podieľať sa na autentickom rozvoji svojej komunity pomocou svojej vlastnej kultúry a svojich schopností. Takto sa mnohí ľudia v treťom svete vplyvom rozvojových stratégií dostali do skutočne ľudskej mizérie, ktorú západní politici a ekonómovia buď vôbec nezbadali, alebo zbadali príliš neskoro.

Misijná cirkev vo svojich dejinách už zakúsila podobnú situáciu, keď o niekoľko storočí skôr misionári vo svojej činnosti pripomínali prácu rozvojových agentúr. Pod vplyvom dobovej mentality na koloniálnych lodiach vyvážali okrem evanjelia aj európsku kultúru. Európsky spôsob života a štýl myslenia prenášali niekedy nevhodným, dokonca násilným spôsobom na domorodé obyvateľstvo na úkor domácej kultúry. História však zaznamenala aj prípady úspešného stretu evanjelia s miestnymi kultúrami, keď sa misionári v lopote a obetavom nasadení pričínili o pozdvihnutie miestnych kultúr, ktoré postupne rozkvitali. V nasledujúcej časti sa pozrieme na základy a pramene, na ktorých je misijná činnosť budovaná a z ktorých je živená.

8.2 Biblické základy misijnej činnosti

Biblia, čiže Sväté písmo, je zbierka kníh, ktorá vznikala stovky rokov. Je písaná mnohými literárnymi formami a štýlmi, v rôznych dejinných a kultúrnych obdobiach, je ovplyvnená rôznorodými tradíciami a obsahuje rozličné teologické pohľady. Kresťania veria, že ľudskí autori a redaktori biblických textov boli inšpirovaní Božím Duchom. Biblia hovorí o tom, že celý svet, v ktorom žijeme, stvoril Boh a všetko, čo Boh stvoril, je dobré. Týka sa to aj človeka a ľudstva, ako vrcholu stvorenia. Človek dostal od Boha, Hospodina, požehnanie a poverenie naplniť zem a spravovať ju. Boh dal človeku do vienka tvorivosť a slobodu, ktoré odzrkadľujú Božiu tvorivosť a slobodu. Postupne sa zem naplnila množstvom národov, jazykov a kultúr. Jednota a pestrosť ľudstva poukazuje na Božiu tvorivosť, veľkorysosť a pluralitu v jednote, čo sú znaky Božieho trojičného života (vychádzame z teologického učenia o Bohu, ktorý existuje v troch osobách: Otec, Syn a Duch Svätý).

Univerzálnosť zjavenia a spásy podľa Starého zákona

Hoci sa v spisoch Starého zákona nehovorí o misii v kresťanskom zmysle slova, nachádzajú sa v nich znaky, ktoré predznamenujú misijnú povahu novozákonnej Cirkvi. V období Starého zákona zjavoval Boh svoju spásnu vôľu prostredníctvom vyvoleného ľudu Izrael, ktorý je predobrazom a prípravou nového Božieho ľudu – Cirkvi. Cirkev vyvíja misijnú činnosť, aby zhromaždila ľudí zo všetkých národov a kultúr, ako si to želal Ježiš z Nazareta, aby ich tak spojila a priviedla do Božieho kráľovstva. Toto univerzálne spájanie ľudí sa uskutočňuje pôsobením Ducha Svätého, ktorý je hýbateľom misijnej činnosti Cirkvi. Pohyb spásy možno stručne vyjadriť starokresťanským: skrze Krista v Duchu Svätom k Otcovi. Tento pohyb je naplnením každého ľudského života.

Pozrime sa teraz na univerzalitu Božieho zjavenia a spásy v Starom zákone. Znamená to, že základné posolstvo o spásе nie je adresované iba izraelskému národu, ale všetkým ľuďom zo všetkých národov a sociálnych skupín. Prvých jedenásť kapitol Knihy Genezis sa nazýva *predhistória* (*protohistoria*) a spracúva staroveké tradície Izraela a okolitých národov Blízkeho východu o prehistórii ľudstva a o predhistórii vyvoleného národa. Dejiny spásy sa začínajú stvorením, ktoré je opísané v slávnostnej poetickej rozprave na začiatku Biblie. Vrcholom stvorenia je človek. Požehnanie Adama a Evy, prarodičov všetkých ľudí, nesie v sebe znak univerzálnosti Božieho spásonosného úmyslu (Gn 1,27-28). Božie požehnanie adresované prvým rodičom znamená, že Boh sa prikláňa ku všetkým ľuďom. Ako Boh požehnal prvých ľudí, tak po potope sveta požehnáva Noema a jeho synov a uzatvára s nimi a so všetkým ich potomstvom, ako aj so všetkým živým tvorstvom, zmluvu, pričom im sľubuje, že už viac nebude potopa (Gn 9,1.8-11). Z týchto prehistorických veršov opäť zaznieva radostný prísľub záchrany pre obnovené ľudstvo.

Pôsobením osobného zla sa porušila jednota ľudstva a jednotlivci, skupiny i celé národy povstali proti sebe. Spásonosná zmluva medzi Bohom a celým ľudstvom bola odteraz nemožná. V tejto situácii si Boh povoláva jedného spravodlivého muža, vyvádza ho spomedzi národov a uzatvára s ním zmluvu. Týmto spravodlivým mužom bol Abrahám, ktorému Boh prisľúbil, že z neho bude pochádzať veľký národ (Gn 12,2). Toto je začiatok dejín vyvoleného izraelského ľudu.

Aj niektorí príslušníci pohanských národov v období Starého zákona vzdávali Bohu pravú úctu, ktorú Boh prijímal. Bol to napríklad salemský kráľ a kňaz Melchizedech, ktorý obetoval chlieb a víno po Abrahámovom víťazstve a vyslovil nad Abrahámom požehnanie (Gn 14,18-20). Melchizedech bol Kanaánčan, čiže „pohan“, ktorý však vyznal Abrahámovho Boha. Melchizedechov príbeh naznačuje, že Boh sa v sebazjavovaní neobmedzuje len na jednu exkluzívnu skupinu ľudí. Popri biblickom zjavení jestvuje aj zjavenie univerzálne. Melchizedech je predobrazom novozákonného Mesiáša, ktorý priniesol obeť svojho tela a krvi. Táto obeť sa dennodenne nekrvavým spôsobom sprítomňuje pod spôsobom chleba a vína pri slávení eucharistickej obety, ktorá sa uskutočňuje takmer vo všetkých národoch po celom svete.

Téma univerzálnosti spásy zaznieva aj v prorockých spisoch Starého zákona. Ako vidí napríklad prorok Izaiáš spásu ostatných národov? Národy čakajú na Boha, Hospodina, a dúfajú v neho. Všetky končiny zeme sú pozvané na stretnutie s Hospodinom, Bohom, aby boli spasené (Iz 45,20-22; 51,5; 52,10). Národy budú povzbudzovať jeden druhého, aby išli a vystúpili na vrch a priniesli Hospodinovi dar. Božia sláva sa zjaví všetkým národom (18,7; 40,5). Cieľom je účasť národov na pravom uctievaní Boha na svätom vrchu v chráme, ktorý je svätyňou nielen vyvoleného národa, ale všetkých národov (60,1-9). Viditeľným znakom tohto univerzálneho zmierenia bude oslava a hostina na svätom vrchu (25,6-9). Všetky národy budú vidieť Boha, Hospodina a jeho odhalenú tvár a smrť bude pohltená naveky. Tak sa nanovo utvorí jediný Boží ľud, ktorý opäť nájde univerzálny pokoj (2,2-4; 25,8).

Významnou z hľadiska misijnej práce je aj téma sociálnej spravodlivosti a oslobodenia. Zákon, ktorý dal Boh izraelskému ľudu, dbal na starostlivosť o chudobných (napríklad Lv 19,9-10; Dt 24,14-19). V Knihe Levitikus sa v súvislosti s jubilejným rokom hovorí o vrátení majetku chudobným (Lv 25,10-28), ako aj o prepúšťaní chudobných na slobodu (Lv 25,35-43). Ďalší príklad, ktorý má okrem kultového aj sociálne pozadie, je nariadenie oddychu v sobotný deň (Ex 23,12).

Medzi prorockými knihami Starého zákona majú výrazné sociálne črty najmä spisy proroka Amosa, Micheáša, Izaiáša a Habakuka. Amos kritizuje sociálne krivdy a nespravodlivosť, ktoré sa šíрили vo vtedajších pomeroch izraelskej spoločnosti. Odsudzuje najmä zneužívanie bohatstva a moci na utláčanie chudobných (Am 2,6-8; 4,1; 8,4-6), kritizuje bezstarostný a bezuzdný hmotný blahobyť (Am 3,15; 6,1-8). Micheáš sa zastáva utláčaných (Mich 2,1-2; 3,1-3) a odsudzuje korupciu (Mich 3,11; 7,2-3). Izaiáš pranie ruje zákonodarstvo, ktoré vedie k sociálnemu útlaku (Iz 10,1-2). Habakuk kritizuje sociálnu nespravodlivosť a útlak. Predpovedá zánik spoločnosti, ktorá je založená na sociálnej nespravodlivosti.

Základy misijnej činnosti podľa Nového zákona

Na rozdiel od Starého zákona (Knihy starej zmluvy) bol Nový zákon (Knihy novej zmluvy) písaný už v misijnej perspektíve prvotnej cirkvi. Spisy Nového zákona hovoria o Ježišovi z Nazareta ako o jedinom Spasiteľovi všetkých ľudí a všetkých národov. Kľúčovým bodom Ježišovho hlásania bolo Božie kráľovstvo, ktoré dáva dejinám zmysel a je ich cieľom. Nová zmluva sa na rozdiel od Starej zmluvy nevzťahuje na jeden etnický národ ako Božieho partnera v zmluve, ale potenciálnym partnerom je teraz celé ľudstvo. Všetci ľudia, bez ohľadu na to, z akého etnického či kultúrneho prostredia pochádzajú, sú povolaní mať účasť na Novej zmluve, čiže mať účasť na Božom kráľovstve. Pôsobenie Ducha Svätého ruší rozdelenie ľudí, národov alebo jazykov a umožňuje duchovné zjednotenie ľudí. Mať účasť na tomto zjednotení však predpokladá osobnú voľbu. V spoločenstve ľudí Novej zmluvy má teda jednotlivec oveľa väčšiu dôležitosť, ako ju mal v prípade ľudu Starej zmluvy.

Ježišovu misiu treba chápať okrem duchovnej dimenzie aj v sociálnom rozmere. Najmä v Evanjeliu podľa Lukáša vidno Ježišov veľký záujem o chudobných, slabých, utláčaných, chorých i hriešnych, ktorým ponúka duchovné i telesné uzdravenie. Dôležitou súčasťou Ježišovej misie je služba týmto ľuďom, ktorých spoločnosť z akýchkoľvek dôvodov vylúčila na okraj. Lukáš predstavuje Ježiša ako toho, ktorý prišiel týchto ľudí oslobodiť. Dáva do popredia Ježišov súcit so všetkými ľuďmi vytláčanými na okraj spoločnosti, ktorý láme tradičné spoločenské bariéry. Lukáš osobitne vyzdvihuje pozornosť, ktorú Ježiš venuje ženám. Neznamená to však, že pre Ježiša boli dôležití iba chudobní a odstrčení, aj keď v jednotlivých evanjeliách vidno, že sa im venuje prednostne. Do jeho misijného záberu zapadali aj bohatí, ba i zákonníci a farizeji (Mt 9,9; Lk 7,36; Jn 3,1n).

Ježišovo účinkovanie, hoci v židovskom prostredí, sa predsa len dotýkalo aj príslušníkov pohanských – neizraelských národov. Náznaky sú v niektorých evanjeliových textoch, napríklad Mt 2,1-2; Mt 12,41-42; Jn 12,20-24. Ježiš nevyučoval zo svojho záujmu pohanov, čo dokumentuje úryvok o uzdravení dcéry pohanskej ženy, rodom Sýrofeničanky (Mk 7,24-30). Ježiš na ceste do Jeruzalema uzdravuje tiež malomocného Samaritána (Lk 11,19). Jasná výpoveď o Ježišovom záujme aj o neizraelské národy zaznieva v úryvku o uzdravení stotníkovho sluhu (Mt 8,5-13). Je to predpoveď o konaní hostiny v Božom kráľovstve na konci čias. Zo všetkých strán sa na ňu zbehnú mnohé národy, kým Izraeliti, „synovia kráľovstva“, budú z nej vylúčení (Lk 13,22-30). V tejto udivujúcej perspektíve sa staré položenie Židov a ostatných národov vzhľadom na výsady zmluvy obráti naruby. Božia vinica sa odníme Izraelu a zverí sa iným národom (Mt 21,33-44).

Po Ježišom ukrižovaní a jeho zmŕtvychvstaní vidieť výslovnú Ježišovu orientáciu na všetky národy. Dokumentuje to najmä *misijné poverenie*, ktoré dal Ježiš učeníkom po zmŕtvychvstaní. Toto misijné poverenie (misijný príkaz) sa nachádza v závere synoptických evanjelií: v Evanjeliu podľa Marka (Mk 16,15-18) a Evanjeliu podľa Matúša (Mt 28,18-20). Ekvivalent misijného príkazu sa nachádza aj v Evanjeliu podľa Lukáša (Lk 24,44-49 spolu s Sk 1,8) a v Evanjeliu podľa Jána (Jn 20,21-23). Treba povedať, že ľudia môžu klásť voči skutočnosti Ježišovho zmŕtvychvstania otázky. Apoštol Pavol hovorí, že vzkrieseného Ježiša videlo okolo 500 ľudí, čiže nešlo len o okruh jeho blízkych apoštolov alebo učeníkov. Pre ľudí žijúcich v neskorších dobách i dnes je otázka vzkriesenia v skutočnosti otázkou viery. Ježiš posielal svojich učeníkov, ako aj jeho poslal Otec (Jn 20,21). Zverí svojim apoštolom poslanie ohlasovať evanjelium každému stvoreniu (Mk 16,15), urobiť učeníkov zo všetkých národov, krstiť ich v mene Otca i Syna i Ducha Svätého (Mt 28,16-20) a vydávať svedectvo o živote až do končín zeme (Lk 24,47; Sk 1,8). Univerzálny charakter Ježišovej misie je tak spečatený.

Čo je evanjelium a jeho poslanstvo? Slovo evanjelium pochádza z gréckeho výrazu *euangélion* a znamená „radostnú správu“. Ide o radostnú zvesť, ktorá je adresovaná každému človeku: pre Boha, ktorého môžeme volať nebeským Otcem, je každý človek veľmi cenný. Nebeský Otec na nás čaká s otvorenou náručou bez ohľadu na to, koľko chýb sme v živote urobili a ešte urobíme. Poslal na zem svojho Syna a nášho brata Ježiša, ktorý za nás zomrel a vstal z mŕtvych, aby nám sprostredkoval život v plnosti s Otcem i s ostatnými ľuďmi – našimi bratmi a sestrami. Môžeme sa stať Ježišovými priateľmi a žiť v spoločenstve, ktorého je on hlavou a zároveň i stredom a ktoré sa nazýva Cirkev. Toto spoločenstvo nám pomôže na ceste k Otcovi. K svetu a všetkému, čo je v ňom, môžeme pristupovať úplne slobodne, lebo patrí Otcovi. Na tejto ceste máme hľadať a konať dobro, vyhýbať sa zlu a prijímať i dávať lásku. Závisí od slobodného rozhodnutia každého človeka, či túto cestu v živote prijme.

Je zaujímavé, že v štyroch evanjeliových spisoch sa Cirkev príliš nespomína. Okrem Ježiša Nazaretského v nich vystupujú jeho apoštolí, učeníci a nasledovníci. V Skutkoch apoštolov je to však inak. Cirkev je tu predstavená ako misijné spoločenstvo Božieho ľudu s dvojakou orientáciou: dovnútra a navonok. Cirkev ako spoločenstvo s orientáciou dovnútra je oddaná učeniu apoštolov, bratskému spolužitiu, lámaniu chleba a modlitbám (Sk 2,42). Je to spoločenstvo, v ktorom pôsobí Duch Svätý a kde vzniká niečo nové – nové vzťahy a nový život. Toto spoločenstvo je však orientované aj navonok. Nie je to nijaká uzavretá spoločnosť, nijaká sekta, ale je to spoločenstvo, ktoré je vo svojej podstate orientované na tých, ktorí sú vonku a ku ktorým evanjelium ešte nedošlo. Vnútny život Cirkvi je spojený s jej životom vonkajším. Cirkev sa tak stáva prostriedkom či nástrojom misijnej služby a rozvoja v dejinách.

Nejestvuje presná hranica medzi spoločenstvom Božieho ľudu a ostatnými ľuďmi, ktorí k tomuto Božiemu ľudu formálne nepatria. V istom zmysle sú všetci ľudia, mnohí z nich dokonca silným, avšak skrytým vzťahom, spojení s Cirkvou ako Božím ľudom. Etnické vymedzenie hraníc Božieho ľudu bolo nutné v starozákonnom období, pretože Boží ľud bol obmedzený na Abrahámových potomkov. Keďže však novozákonný Boží ľud je ľudom podľa ducha a nie podľa tela, nie je v protiklade k ostatným národom.

Apoštol Pavol sa všeobecne pokladá za veľkého misionára prvej cirkvi, a preto mu prislúcha titul Apoštola národov. Nebol však jediný, ani prvý, kto ohlasoval evanjelium – radostnú zvesť za hranicami židovstva. Pavlov význam spočíva najmä v tom, že sa mu, povedané súčasným jazykom, podarilo skĺbiť misijnú „teóriu s praxou“. Pavlovo ponímanie misie nevychádza z nejakých abstraktných teologických konštrukcií a princípov, ale z analýzy skutočnosti, ku ktorej ho dovedli misijné skúsenosti a ktoré mu dali nový náhľad na svet.

Pavol písal listy kresťanským obciam, ktoré založil vo veľkých mestách – obchodných, kultúrnych

a politických centrách východnej časti Rímskej ríše. V prvom liste kresťanom žijúcim v Korinte je uvedená najstaršia správa o Ježišom vzkriesení (1 Kor 15,4). Pavol považuje Ježišovo zmŕtvychvstanie za ťažiskový bod misie, keď hovorí, že „ak nebol Kristus vzkriesený, potom je márne naše hlásanie a márna je aj vaša viera“ (1 Kor 15,14). Avšak Pavol svedčí, že Kristus naozaj vstal z mŕtvych (1 Kor 15,20-22). To je základ evanjeliovej nádeje a východisko misie Cirkvi. Takto sú Ježišovi misionári poslami života a odchádzajú do sveta deliť sa o evanjelium v mene najvyššej autority.

Môžeme napokon zhrnúť, že biblická misijná paradigma sa stáva akýmsi prototypom rozvojovej paradigmy s tým, že sa ľudský rozvoj chápe ako naplnenie života v jeho základných dimenziách, čiže biologickej, psychologickej, sociálnej a duchovnej, v ich celostnosti.

8.3 Príklady z dejín misijnej činnosti

V tejto časti sa pozrieme na niektoré udalosti z dejín misijnej činnosti, ktoré sú natoľko významné, že sa stali zjavným znakom dobovej misijnej paradigmy. Misijný a charitatívny rozmer, čiže ohlasovanie evanjelia a sociálny rozvoj, sa významne uplatňoval v Cirkvi od jej začiatku ešte v Rímskej ríši a prechádzal v rôznych dejinných modeloch a formách od antického obdobia cez stredovek a novovek až do súčasnosti.

Mnišstvo v službách misie

Ako mnohé iné veľké duchovné veci, ani rehoľný život sa nezačal na podnet vyšších autorít, ale z ne nápadných začiatkov. Stalo sa to v Egypte v druhej polovici 3. storočia. Egyptské mníšstvo bolo dielom mužov, ktorí boli na to pripravení a vtisli mu pečať svojráznosti. Na Západ prišiel mníšsky spôsob života z Východu. O rozvoj západného mníšstva sa zaslúžil najmä Benedikt z Nursie v prvej polovici 6. storočia. Založil kláštor Monte Cassino (v dnešnom Taliansku) a zostavil preň mníšsku regulu. Benediktínski mníši výrazne ovplyvnili európsku civilizáciu v prvej polovici stredoveku a formovali duchovnosť západného kresťanstva. Benediktíni totiž vykonali nesmierne služby európskym národom nielen na náboženskom, ale aj na kultúrnom poli, takže možno bez zveličovania povedať, že sa veľkou mierou zaslúžili o rozvoj stredovekej európskej kultúry. Taktiež z klasického kultúrneho bohatstva staroveku by sa nám zachovalo len málo, nebyť usilovných stredovekých mníchov, ktorí boli vtedy jedinými vzdelancami a vytrvalo zbierali, používali a odpisovali staré rukopisy. Známe je Benediktovo heslo *ora et labora* (modli sa a pracuj). Pokrok ľudskej kultúry bol prirodzeným sprievodným javom hlbokého duchovného života. V benediktínskych kláštoroch sa ručná práca považovala za oslavu Boha, podobne ako modlitba. Tieto kláštory boli sebestačné (mávali mlyn, záhradu, polia, rybníky, dielne a pod.) (Šmálik, 1997).

V 13. storočí sa objavil nový typ misie. Toto obdobie je charakterizované silnejúcimi tendenciami k združovaniu kresťanov do laických komunít a bratstiev. Rodí sa laická spiritualita, ktorá ovplyvní aj formovanie nových rehoľných rádov. Rehoľné rády, ktoré v tomto období vznikli, zohrali významnú úlohu nielen v procese obnovy Cirkvi znútra, ale aj pri evanjelizácii Afriky, Ázie a neskôr aj Ameriky. Tieto nové rády sú výsledkom svojej doby a predstavovali nový asketický prúd medzi rehoľami – žobravé rády. Patrili sem najmä rády františkánov a dominikánov. Zaväzovali nielen jednotlivých bratov-mníchov, ale aj samotné konventy k najprísnejšej chudobe. Kláštor nemohol nič vlastniť. Bola to výrazná zmena oproti dovtedajším opátstvám, ktoré často vlastnili lesy, rybníky a polia s poddanými sedliakmi. Členovia žobravých rádov si prostriedky získavali manuálnou prácou a žobraním. Upustilo sa od viazanosti k miestu, čo od čias Benedikta bolo základom kláštorného života. Kázali po mestách na verejných priestranstvách a zaoberali sa pastoračnou činnosťou medzi ľuďmi. Svoje kláštory stavali nie na

vidieckych miestach mimo miest, na samotách či v lesoch, ako to bolo v staroveku a na začiatku stredoveku, ale v centre práce s ľuďmi, v mestách. Neodťahovali sa od sveta, ale naopak, svoju aktivitu vyvíjali práve uprostred neho. Zosobňovali ideál nasledovania Krista v dobe poznačenej úpadkom kléru, mravov a rastom bohatstva medzi členmi cirkevnej hierarchie. Vo svojej misijnej činnosti členovia žobravých rádov nezáviseli od miestnych cirkevných predstaviteľov, ale priamo od pápeža. Tento posun v misijnom chápaní pomohol otvoriť celý svet pre evanjelizáciu.

Misijný záujem nových žobravých reholí bol spočiatku nasmerovaný na islamské krajiny Blízkeho a Stredného východu, severnej Afriky a na nekresťanské krajiny Ázie. František z Assisi, zakladateľ rádu františkánov, odmietol myšlienku križiackych výprav, ktoré boli namierené *proti* moslimom, a nie *medzi* nich. Misionárske zameranie svojej rehole zakomponoval priamo do mníšskej reguly, ktorú zostavil. Pokúsil sa radikálne zreformovať tradičný misionársky prístup a dať mu formu evanjelizácie. Nové rády si medzi prvými uvedomili, že križiacke ťaženia nemohli byť nástrojom evanjelizácie moslimov. Bolo treba postupovať metódou „slova a príkladu“. V tomto období sa prišlo aj na prvú modernú misijnú metódu: aby mohol byť niekto úspešný v misii, najprv musí poznať ľudí, ku ktorým je poslaný, ich kultúru, jazyk, náboženstvo a musí k nim prísť ako priateľ.

Misia k Slovanom

Slovania približne od 5. storočia obývali územie severne od Dunaja a východne od Odry. O Slovanov mala záujem Franská aj Byzantská ríša. Okrem úsilia o evanjelizáciu sa do tohto záujmu primiešavali aj politické ciele. Karol Veľký posielal misionárov z Bavorska do Panónie k podunajským Slovanom, do oblastí Moravského a Nitrianskeho kniežatstva, ktoré po porážke Avarov boli ako Východná marka včlenené do Franskej ríše. Územie dnešného Slovenska a Moravy patrilo pod misijnú oblasť biskupstva Pasov. Salzburský arcibiskup Adalram vysvätil kniežaťu Pribinovi okolo roku 828 kostol v jeho sídle zvanom Nitrava (dnešná Nitra). Po zjednotení Moravského a Nitrianskeho kniežatstva do väčšieho celku sa knieža Rastislav všemožne usiloval vymaniť spod franskej nadvlády. V roku 861 vyslal posolstvo do Ríma k pápežovi Mikulášovi I., v ktorom žiadal o misionárov. Keďže mu pápež nemohol poslať učiteľov ovládajúcich slovanskú reč, obrátil sa na byzantského cisára Michala III. do Carihradu. Cisár Michal III. žiadosti vyhovel a v roku 863 mu poslal dvoch bratov – filozofa Konštantína a kňaza Metoda, pochádzajúcich zo Solúna. V okolí Solúna žilo početné slovanské obyvateľstvo, preto bratia ovládali slovanskú reč. Obaja bratia boli obdarení misionárskym géniom, čo možno vidieť na ich príprave na misiu k Slovanom obývajúcim územia v povodí stredného Dunaja, ktorí sa volali Sloveni (niektoré pramene udávajú tvar Slovieni). Pre slovanskú reč vymysleli hlaholské písmo, ktorým napísali slovanský preklad častí Biblie a iných potrebných kníh. Položili základ pre rímsko-slovanskú, ako aj byzantsko-slovanskú liturgiu. Založili teologickú školu na prípravu a výchovu miestnych kňazov. Táto škola sa stala základom slovenskej národnej kultúry. Prvé slová, ktoré mohli čítať naši predkovia, boli slová evanjelia. Boli to slová Prológu (úvodu) Evanjelia podľa Jána: *Iskoni bje Slovo, Slovo bje u Boga i Bog bje Slovo, se bje iskonn u Boga ...* (Jn 1,1-2). Je to veľmi významná skutočnosť, lebo takto je začiatok našej národnej písomnej slovesnosti a literatúry priamo spojený s kresťanstvom. Slovanská liturgia a literatúra boli vynikajúcim nástrojom na evanjelizáciu Slovanov. Metodovi učeníci pokračovali v evanjelizácii Bulharska, Chorvátska, Bohémie (Čiech), ako aj Poľska. Bulharsko sa potom stalo dôležitým misijným mostom pre evanjelizáciu Ruska.

Redukcie v Južnej Amerike

Významným príkladom úspešného misijného experimentu v období kolonializmu boli juhoameric-

ké redukcie. Boli to dediny, ktoré jezuitskí misionári zriaďovali pre domorodých Indiánov divoko žijúcich v lesoch, neraz praktizujúcich aj kanibalizmus, aby im zabezpečili životné podmienky s ohľadom na ich ľudskú dôstojnosť, aby ich naučili viesť základné hospodárstvo a ponúkli im evanjelium. Redukcie vznikali v kontexte kolonizácie Ameriky európskymi dobyvateľmi (*conquista*). Dejiny dobývania amerického kontinentu sú dejinami ponížovania domorodého obyvateľstva a drancovania prírodného bohatstva. Indiáni boli španielskymi prisťahovalcami využívaní na otrocké práce na poliach, plantážach alebo v baniach a ich počet sa prudko zmenšoval. Redukcie boli odozvou na túto situáciu a zakladali ich misionári z rehoľných spoločenstiev, ako boli františkáni, dominikáni, jezuiti a kapucíni. Jezuitské redukcie boli z nich najlepšie organizované. K najväčšiemu rozkvetu priviedli jezuiti redukcie na území dnešného Paraguaja a Uruguaja, ktoré zriaďovali a organizovali po dohode so španielskou vládou od roku 1609. Bolo ich niekoľko desiatok a žilo v nich vyše dvestotisíc obyvateľov. Spolu tvorili akýsi nezávislý „indiánsky štát“ podriadený španielskej korune (Dučák, 2012).

Redukcie boli slobodné osady pre Indiánov, ktoré síce priamo nepodliehali svetskej vláde, no platili nevelikú daň (tribút) španielskemu kráľovstvu. Niektoré majetky v nich boli spoločné. Európania, okrem misionárov, do nich nesmeli vstúpiť. Bol to úspešný misijný pokus, ktorý vytvoril kresťanské komunity nového typu. Redukcie boli ekonomicky nezávislé a sebestačné. Každý, kto bol zdravý, pracoval. Indiáni obhospodarovali pôdu a chovali dobytok. Okrem poľnohospodárstva pracovali najmä v remeslách. Redukcie mali svojich obchodných zástupcov, ktorí predávali výrobky z redukcí a nakupovali pre ne potrebné tovary (náradie, nástroje a pod.). Obyvatelia redukcí mali zabezpečené všetky dôležité životné potreby, ako ubytovanie, oblečenie, stravu, náradie, výchovu, učebné odbory pre deti a duchovnú službu. Boli tiež zabezpečení v situácii choroby a pri úrazoch, mali tu starostlivosť o starých, vdovy a siroty, ale aj o voľný čas. Život v redukcích bol veľmi dobre organizovaný. Na čele každej redukcie stál európsky misionár, Indiáni boli dozorcami a predákmi.

Redukcie často napádali brazílski lovci ľudí (mamelukovia), unášali Indiánov a predávali ich do otroctva. Títo lovci ľudí boli postrachom Indiánov i samotných misionárov. Na obranu proti nim museli misionári redukcie vyzbrojovať. Počas bojov niektoré redukcie padli a boli zničené. Asi tridsať z nich, s počtom približne 150 tisíc obyvateľov, však zvíťazilo. Redukcie boli napokon zrušené európskymi absolutistickými vládami 18. a prvej polovice 19. storočia po tom, čo Španielsko muselo odstúpiť časť koloniálneho územia Portugalsku. Do začiatku 19. storočia počet obyvateľov redukcí klesol na približne desiatinu. Zánik redukcí významne urýchlilo najmä zrušenie rehole jezuitov v roku 1773. Ukázala sa tak najväčšia slabina projektu redukcí, ktorou bolo vedenie Indiánov k istej pasivite, najmä vzhľadom na organizačnú úroveň. Málo sa urobilo pre to, aby sa v obyvateľoch redukcí pestoval zmysel pre iniciatívu, rozhodovanie a spravovanie. Redukcie boli po organizačnej a riadiacej stránke úplne závislé od misionárov, takže Indiáni sa nikdy nenaučili spravovať redukcie samostatne. Takáto prax sa neskôr obrátila proti samotným redukciam po zrušení jezuitskej rehole, keď misionári museli opustiť svoje misijné pôsobiská. Indiáni nemali potrebné schopnosti a znalosti na organizovanie a riadenie svojich vlastných vecí. Do polovice 19. storočia redukcie väčšinou zanikli a pohltila ich džungľa (*History of the Church*, 1980–1981; Kubíková, 2001).

Druhý vatikánsky koncil

Na život Cirkvi v poslednej tretine 20. storočia mal podstatný vplyv Druhý vatikánsky koncil (1962–1965), ktorý bol prelomovým v živote kresťanstva vôbec. Zvolal ho pápež Ján XXIII. s cieľom, aby Cirkev konečne odpovedala na problémy moderného sveta tak, aby mu pomohla a aby sa prestala pred ním

schovávať. Tento koncil bol úplne zameraný na tajomstvo Krista a jeho Cirkvi, no zároveň bol otvorený svetu. Pred Druhým vatikánskym koncilom sa misijná činnosť chápala predovšetkým ako poslušnosť voči Kristovmu misijnému príkazu. Koncil priniesol istý posun v chápaní pôvodu misie Cirkvi, keď hovorí, že Cirkev je vo svojej podstate misionárska, pretože misia Cirkvi má pôvod v živote trojjediného Boha (*Ad gentes*, 2).

Veľký záujem vyvolávali na koncile misiologické otázky ako ekumenizmus, vzťah Cirkvi k nekresťanským náboženstvám, dialóg so svetom, vzťah kňazov a laikov v Cirkvi, rozličné kultúrne tradície, v rámci ktorých Cirkev uskutočňuje svoje misijné poslanie, otázka osobného svedomia, slobody rozhodnúť sa pre náboženstvo a pod. Čo sa týka otázky náboženskej slobody, koncil vyhlásil, že každý človek má právo na náboženskú slobodu, takže nikoho nemožno v náboženských veciach nútiť, aby konal proti svojmu svedomiu (*Dignitatis humanae*, 2). Znamená to, že misijná činnosť Cirkvi ani evanjelizácia neznamená nikoho nútiť prijať kresťanské náboženstvo, ale je to *ponuka* evanjelia s rešpektovaním ľudskej dôstojnosti a slobody. Medzi reformy koncilu patrí ďalej napríklad zavedenie národných jazykov do liturgie a jej prispôsobenie miestnym kultúram, ustanovenie biskupských konferencií, intenzívnejšia účasť laikov na živote Cirkvi atď. Koncilu išlo o to, aby si Cirkev uvedomila seba samu, o vnútorný život Cirkvi a o poslanie Cirkvi vo svete. Koncilové učenie posunulo ponímanie Cirkvi zo statickej predstavy ako hierarchicky štruktúrovanej inštitúcie k dynamickej predstave Božieho ľudu ako spoločenstva putujúceho v dejinách; od záujmu o samu seba k uvedomeniu si nevyhnutnosti partnerského dialógu so svetom; od Cirkvi, ktorá „vlastní“ pravdu a spásu, k Cirkvi, ktorá je znamením spásy a ktorá stojí vnútri procesu Božieho zjavenia v dejinách, čiže k Cirkvi, ktorá musí rozpoznávať „znamená čias“ (Wostyn, 1990).

8.4 Modely misijnej činnosti

Misijné modely využívame pri skúmaní vzťahu medzi evanjeliom a miestnou kultúrou. Budeme rozlišovať štyri hlavné typy misijných modelov: *etnocentrický*, *akomodačný*, *kontextuálny* a *inkulturačný* model. Prvé dva typy modelov sú už prekonané a v súčasnej praxi nepoužiteľné. Kontextuálny model sa objavuje v druhej polovici 20. storočia, pričom splyva s inkulturačným modelom. Misijné modely môžu byť inšpiratívne aj pre rozvojovú spoluprácu a môžu pomôcť modelovať vzťah medzi rozvojovým pracovníkom (inštitúciou, agentúrou) na jednej strane a miestnou kultúrou.

Etnocentrický model

Tento model sa už nepoužíva. Etnocentrický prístup znamená, že misionári sa stavajú k miestnym kultúram z pozície presvedčenia o nadradenosti ich pôvodnej kultúry, v minulosti európskej. V tomto zmysle sa hovorí aj o eurocentrizme. V etnocentrickom modeli existujú dva špecifické podmodely: paternalistický a triumfalistický. Paternalizmus je spojený s nedostatkom dôvery v miestne spoločenstvo a miestnu cirkev. Paternalistické zmýšľanie nosí v sebe názor, že miestni ľudia sú takí bezradní, že sa nevedia sami postarať o záležitosti týkajúce sa duchovných, a dokonca ani praktických potrieb. Paternalizmus považuje miestne vedenie a samostatnosť miestneho spoločenstva za predčasné, alebo dokonca za nemožné. Paternalistický prístup málo dbá napríklad o utváranie rozličných možností svojpomoci v rozvojových krajinách. Pre „paternalistických“ misionárov sa zdá byť smiešnym vžívať sa, počúvať či učiť sa od ľudí, ktorým máme pomáhať. Triumfalistický model vychádza z presvedčenia, že vysielajúca cirkev je taká vynikajúca, že má vo svojej misii odovzdať prijímajúcemu spoločenstvu nielen evanjelium, ale aj svoju kultúru. V období kolonializmu bola západná cirkev presvedčená, že skôr, ako sa budú mimoeurópske národy pokresťančovať, treba ich scivilizovať, to znamená zeuropeizovať.

Akomodačný model

S metódou akomodácie prišli jezuiti ku koncu 16. storočia. Akomodácia (prispôsobenie) ako model misijnej činnosti vychádza z princípu, podľa ktorého aj v mimokresťanských kultúrach a ich spôsobe života sa nachádzajú prirodzene dobré prvky. Tieto dobré prvky môžu byť v podstate styčným bodom s evanjeliom. Môžu tvoriť dôležitý most spájajúci kresťanstvo s ostatnými náboženstvami. Podľa tohto modelu je úlohou misionára hľadať prirodzené dobro v srdciach domorodcov a pokúsiť sa pozdvihnúť ho. Misionár by mal evanjelium sprítomňovať nie ako niečo protirečivé jestvujúcemu spôsobu života, ale ako priateľa, ktorý pomôže miestnej kultúre dosiahnuť svoj rozkvet.

V misijnej praxi bola akomodácia poznačená nadmernou opatrnosťou, paternalizmom či nedôverou k miestnym spoločenstvám. Rímska cirkev sa nevelmi starala o to, aby počúvala miestne cirkvi. Hlavnými účastníkmi tohto procesu boli často tí, čo nerozumeli a možno ani nemohli rozumieť kultúre, do ktorej chceli priniesť evanjelium. Ďalšou slabosťou myšlienky akomodácie bolo, že sa pokladala predovšetkým za spôsob na získavanie konvertitov a rozširovanie Cirkvi. Napriek všetkým týmto chybám v uskutočňovaní akomodačného misijného modelu treba povedať, že myšlienka akomodácie mala zmysel a bola pokrokom, aj keď sa z dnešného pohľadu javí ako nedostatočná a prekonaná (Luzbetak, 1998).

Kontextuálny a inkulturačný model

Kontextuálny prístup prichádza na scénu zhruba od polovice 20. storočia. Autori definujú kontextualizáciu ako proces stretnutia evanjeliového posolstva s miestnym spoločenstvom ľudí charakteristických svojou kultúrou, čo vedie k formovaniu miestneho spoločenstva viery, ktoré je kultúrne autentické a autenticky evanjeliové (Shenk, 1999). Kontextualizácia podľa Luzbetaka znamená proces, v ktorom miestne spoločenstvo integruje evanjelium so svojou vlastnou kultúrou, čiže s kontextom svojho života. Hodnoty evanjelia i kontext života sa musia zliať do jednej skutočnosti, čo utvára základ nového života, ktorý je nasmerovaný skrze Ježiša k Bohu (Luzbetak, 1998).

Autori uvažujú o niekoľkých aspektoch kontextu na danom mieste a v danom čase: a) sociálne, ekonomické a politické podmienky, b) kultúrne podmienky, c) náboženská situácia. Kontextualizácia je vlastne pokus komunikovať evanjeliové posolstvo tak, aby bolo verné Božiemu zjaveniu a aby bolo zmysluplné ľuďom, ktorým toto posolstvo chceme sprostredkovať v ich existenciálnom kontexte, čiže v danej spoločenskej, kultúrnej a náboženskej situácii (Hesselgrave, 1991).

Kontextualizácia má však tiež svoje obmedzenia a napätia, čo je vhodné si uvedomiť. Ide napríklad o problematiku synkretizmu. Autori v tejto súvislosti uvádzajú tiež otázku arogancie kultúr, ktorú musí evanjelium spochybníť. Veď v prostredí kultúr sa zrodil rasizmus, triedna nadradenosť, sexizmus, chudoba či vykorisťovanie (Černý, 2006).

Hoci sa u niektorých autorov inkulturačný prístup oprávnene zlieva s kontextuálnym modelom, uvedieme misijný prístup založený na metóde inkulturácie ako samostatný misijný model vzhľadom na jeho význam a miesto, aké sa mu dostalo v misiológii v posledných dekádach 20. storočia. V tomto zmysle budeme inkulturačný model chápať ako špecifický a výrazný model v rámci kontextuálneho diskurzu.

Termín inkulturácia je nového pôvodu a do teórie i misijnej praxe ho zaviedli opäť jezuiti, a to koncom sedemdesiatych rokov 20. storočia. Encyklika Jána Pavla II. *Slavorum Apostoli* hovorí, že inkulturácia je vtelenie evanjelia do miestnej kultúry a vnesenie miestnej kultúry do života Cirkvi. Inkulturácia je teda stretnutie medzi evanjeliom, Cirkvou a kresťanským životom na jednej strane a miestnou kultúrou s tradičným systémom myslenia, hodnôt a náboženstva na strane druhej. Ide o hlboký a dlhodobý

proces, ktorý sa týka evanjeliového poslania a zmysľania i života Cirkvi vôbec. Podľa encykliky *Redemptoris missio* inkulturáciou sa evanjelium stáva živým v rozličných kultúrach a národy aj s ich kultúrami sa privádzajú do spoločenstva Cirkvi. Cirkev im dáva vlastné hodnoty a sama prijíma, čo je v týchto kultúrach dobré, takže ich obnovuje znútra. Všeobecná Cirkev je činnosťou miestnych cirkví obohacovaná výrazovými formami a hodnotami, napríklad v liturgii, v sociálnej a charitatívnej práci, v občianskom živote a pod. Takto sa učí hlbšie poznávať a vyjadrovať zmysel evanjelia a zároveň dostáva podnet na neprestajnú obnovu (*Slavorum apostoli*, 1985; *Redemptoris missio*, 1997).

Encyklika nazýva proces inkulturácie „vteľovaním“ alebo „zakoreňovaním“ evanjelia do kultúr národov. Ako sa Božie Slovo vteľilo v konkrétnom čase a na konkrétnom mieste do konkrétnej židovskej kultúry, aj evanjelium sa musí vteľiť do kultúr. Ľudia zo všetkých rás, národov a etnických skupín môžu odpovedať na cestu vedúcu k naplneniu života vo svojej vlastnej kultúre.

Inkulturácia je dlhodobý proces, v ktorom sa evanjelium a daná kultúra dostávajú do živého a hlbokého vzťahu. Tento proces musí spĺňať požiadavky oboch strán. Na jednej strane je poslanstvo evanjelia so svojimi hodnotami, na druhej strane je konkrétna kultúra, ktorá sa ustavične rozvíja a mení. Medzi oboma stranami vzniká ustavičný proces, ktorý má tieto dva rozmery: *evanjelizácia kultúry* (hodnoty evanjelia sa vteľujú do kultúry miestneho spoločenstva, pričom inkulturácia je zameraná na celú oblasť ľudskej kultúry) a *inkulturácia evanjelia* (je dosah a účinok danej kultúry na spôsob, akým sa kresťanský život a kresťanské poslanstvo vyjadrujú, prežívajú a odovzdávajú, čiže inými slovami ide o obohatenie misionára a miestneho misijného spoločenstva prvkami danej kultúry, ktoré neprotirečia evanjeliu). Keby niektoré prvky danej kultúry neboli v súlade s evanjeliovým poslanstvom, potom sa v procese evanjelizácie očisťujú a transformujú, takže celá kultúra sa postupne mení a pozdvihuje.

Výsledkom procesu inkulturácie by malo byť nové spoločenstvo ľudí, ktoré je autenticky evanjeliové a kultúrne autentické, ako sme o tom hovorili pri kontextualizácii. Inkulturácia nie je takto iba jednoduchým prevzatím, ale transformáciou kultúry procesom očisťovania a zdokonaľovania. Proces inkulturácie neprotirečí prirodzenosti kultúre, lebo každá kultúra existuje v dynamike.

Vo svojej apoštolskej exhortácii o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete *Evangelii gaudium* sa pápež František nielenže prihlásil k inkulturácii, ale priznáva jej dôležité miesto v odovzdávaní evanjelia miestnym skupinám zasadených do svojej kultúry. Potvrdzuje celosť inkulturácie a jej obojsmernosť: evanjelizácia kultúry a inkulturácia evanjelia. František podobne ako jeho predchodca Ján Pavol II. prízvukuje, že každá kultúra potrebuje očistenie a dozrievanie. Ľudovú zbožnosť ponúka ako najlepšie východisko na uzdravenie a oslobodenie kultúr. Pápež tu má zrejme na mysli hlboké preniknutie evanjelia do širokých vrstiev obyvateľstva. Spozoroval, že evanjelium má silu premieňať a „zúrodniť“ kultúry spoločenstiev, ktoré sa otvorili ohlasovaniu radostnej zvesti (*Evangelii Gaudium*, 2014). Na druhej strane niektorí autori inkulturačného modelu vyčítajú, že nepočíta s prípadmi veľmi ťažko zlučiteľného vzťahu medzi evanjeliom a kultúrou, čo sa v misionárskej praxi niekedy vyskytuje. Inkulturácia je dlhodobý a často aj bolestivý proces stretnutia kultúry s evanjeliom, ktorý by mal viesť k pozdvihnutiu kultúry.

8.5 Formy misijnej činnosti

Misijnú činnosť možno uskutočňovať pomocou viacerých foriem v závislosti od podmienok, možností, okolností, charizmy a kontextu misijnej práce na danom mieste. Za základnú formu misijnej činnosti pokladáme formu „byť s ľuďmi“, potom sem budeme radiť dialóg (s kultúrami a medzináboženský dialóg), evanjelizáciu a diakoniu rozvoja. Každá forma v nejakej miere môže inšpirovať aj rozvojového pracovníka, ktorý môže aplikovať v rozvojovej spolupráci niečo z danej formy.

Byť s ľuďmi

Misijný spôsob „byť s ľuďmi“ je základnou formou misijnej činnosti. Všetky ostatné formy misijnej činnosti by mali mať v sebe niečo zo spôsobu „byť s ľuďmi“. Misijný spôsob „byť s ľuďmi“ znamená žiť medzi ľuďmi, ku ktorým sme poslaní, žiť tým istým spôsobom života a v takých istých podmienkach ako oni, jednoducho stať sa jedným z nich, zdieľať s nimi každodenný život, žiť s nimi v radoostiach i starostiach. Pri tomto spôsobe sa neuskutočňuje nijaká zvláštna evanjelizačná činnosť, ani sa neuplatňujú konkrétne sociálne, vzdelávacie či rozvojové aktivity. Hlavným cieľom tohto spôsobu je svedčiť o evanjeliu vo vzťahoch. Svojou prítomnosťou medzi ľuďmi misionár svedčí o tom, že Ježiš miluje každého človeka bez rozdielu a za každého vydal svoj život, aby ho oslobodil pre plnosť života (Bučko, 2009).

Misijný spôsob, ktorý je postavený na zdieľaní života s tými ľuďmi, ku ktorým sú misionári poslaní, nie je v Cirkvi ničím novým. V 20. storočí ho rozvinul brat Karol – Charles de Foucauld, zakladateľ rehole Malých bratov. Karol postavil svoju rehoľu na tomto základnom princípe: zrieknutie sa úspechu, zdanlivá „neužitočnosť“ misijného pôsobenia, s láskou prijatý neúspech ako cesta k nasledovaniu zradeného a ukrižovaného Krista. Brat Karol chcel takto dosiahnuť, aby jeho bratia boli malými bratmi všetkých. Majú sa učiť prijímať a rešpektovať každého človeka. Musia sa usilovať, aby sa zbavili civilizačnej povýšenosti a pýchy, ktorou sa často vyznačuje biela rasa. Neskôr vznikla aj ženská rehoľa Malých sestier. Malí bratia a Malé sestry sa dostávajú do ohnísk rasových a sociálnych konfliktov, medzi odstrčených, utláčaných a ponížovaných. Pôsobia napríklad medzi juhoamerickými Indiánmi, medzi kmeňmi Pygmejov rovníkového pralesa Afriky, medzi pastiermi, medzi rozličnými robotníckymi vrstvami, v prístavoch, medzi kočovníkmi, v rómskych osadách, medzi malomocnými atď. Prichádzajú tiež do islamských krajín, aby tam svedčili o priateľstve a vzájomnej úcte medzi kresťanmi a moslimami. Malí bratia a Malé sestry, nasledovníci misijného spôsobu „byť s ľuďmi“, sú prijímaní pre svoj jednoduchý život, ale tiež preto, lebo nemajú nijaké konkrétne poslanie. Svojím spôsobom života rúcajú okolo seba mnohé predsudky. Ľudí, ku ktorým prídu, pozdvihujú k ľudskej dôstojnosti tým, že im ponúkajú bratské priateľstvo.

Prinášame konkrétny príklad aplikácie tejto misijnej formy z Južnej Ameriky. Pre kolonizačné a rozvojové praktiky Západu začali indiáni z kmeňa Tapirape v strednej Brazílii vymierať. Bolo ich už menej ako 50 a ich ženy prestali rodiť. Viera v život u nich skončila. Prišla však medzi nich skupinka rehoľníčok od Malých sestier. Ich sesterská prítomnosť, láska a úcta k životu umožnila indiánom Tapirape znovu nadobudnúť chuť do života a prijať množstvo výziev, ktoré prináša „civilizovaný“ svet. Koncom 80. rokov mal kmeň Tapirape už okolo 300 ľudí. Nedosiahli „rozvoj“ v našom ponímaní. Pre nich by to znamenalo integráciu so svetom bielych, čiže tú integráciu, proti ktorej voľakedy vzdorovali rozhodnutím vymrieť. Skôr sa rozhodli zabezpečiť si prežitie dobrým životom tak, ako to ponímajú oni sami (Verhelst, 1990).

Vzhľadom na vzťah misijného spôsobu „byť s ľuďmi“ s ďalšími misijnými formami, o ktorých bude reč v nasledujúcich častiach, treba povedať, že nie je nevyhnutné, aby misijní pracovníci žili v takých istých podmienkach ako tí, ku ktorým prišli. Často je potrebné, aby mali lepšie podmienky, napríklad vzhľadom na bývanie, stravu, hygienu, bezpečnosť, ako majú miestni obyvatelia, aby vôbec boli schopní vykonávať svoje misijné poslanie. Kto chce napríklad pracovať pre ľudí zo slumov, nemusí sám nevyhnutne bývať v slume. Misijný pracovník by si však niečo z misijného štýlu „byť s ľuďmi“ mal zachovať, aby sa priblížil ku vzorcu „chudobný medzi chudobnými“ a aby bol pre miestnych ľudí prístupnejší. Ak by priniesol so sebou bohatstvo materiálnych i nehmotných prostriedkov, mohol by miestnych ľudí priviesť k istej pasivite, lebo by očakávali, že všetko urobí za nich bohatý a dobre vstrojený misionár.

Dialóg s kultúrami a medzináboženský dialóg

Hoci evanjeliové posolstvo k nám prišlo prostredníctvom konkrétnej kultúry, v určitom čase a na určitom mieste, nie je viazané výlučne na nijakú kultúru, na nijaký národ či etnickú skupinu. Posolstvo evanjelia je schopné vstúpiť do komunikácie s rozličnými kultúrami. Kultúry sú výrazom spôsobu života ľudí, ich myslenia a vnútorného sveta. Preto v dialógu s rozličnými ľudskými kultúrami, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou misijnej činnosti, sa treba usilovať predovšetkým pochopiť ľudí, ich myšlienkový svet, hodnotový systém a celkový spôsob života v danom kultúrnom prostredí.

Druhý vatikánsky koncil jasne hovorí, že aj mimo kresťanstva existujú cesty spásy a možnosti stretnúť sa s Bohom (Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu: *Lumen gentium*, 16; *Gaudium et spes*, 22; *Ad gentes*, 3). Koncil hovorí tiež o tom, že v nekresťanských náboženstvách sú veci „pravé a sväté“ a tieto náboženstvá obsahujú lúče pravdy, ktorá osvetľuje všetkých ľudí. Preto nabáda kresťanov, aby v dialógu a v spolupráci s príslušníkmi ostatných náboženstiev mali úctu k duchovným, mravným a sociálno-kultúrnym hodnotám týchto náboženstiev a aby umožňovali ich rozvoj. Pritom však aby nezabúdali, že „cestou, pravdou a životom“ je Kristus.

V misijnej činnosti misionári musia vstupovať do dialógu s príslušníkmi ostatných náboženstiev. Dialóg je prostriedkom na vzájomné poznávanie a obohacovanie. Dialóg medzi náboženstvami vyzdvihuje aj encyklika *Redemptoris missio*, ktorá upozorňuje, že dialóg nesmie vznikáť z taktiky, ani z vlastného záujmu. Iné náboženstvá sú totiž pre kresťanstvo výzvou, ktorá podnecuje objavovať znamenia Kristovej prítomnosti a pôsobenie Ducha v týchto náboženstvách, ako aj výzvou na prehĺbenie svojej vlastnej identity. Dialóg smeruje k vnútornej očiste.

Medzináboženský dialóg možno uskutočňovať v rôznych formách, medzi ktoré patrí najmä:

- *Dialóg života* – ľudia z rozličných náboženstiev sa usilujú žiť vedľa seba v otvorenosti a priateľstve, pričom sa navzájom delia o svoje radosti i starosti, ľudské problémy i úspechy.
- *Dialóg spolupráce* – kresťania a členovia ostatných náboženstiev spolupracujú na celkovom rozvoji a oslobodení jednotlivcov i spoločnosti.
- *Dialóg teológov* – teológovia a špecialisti z oboch strán hľadajú hlbšie chápanie svojho náboženstva a navzájom sa obohacujú duchovnými hodnotami.
- *Dialóg náboženských skúseností* – obe strany dialógu sa navzájom delia o svoje duchovné bohatstvo a skúsenosti, napríklad čo sa týka modlitby, meditácie, kontemplácie, spôsobov hľadania Boha alebo Absolútna. Patrí sem aj dialóg kultúry, lebo existujú mnohoraké vzťahy kultúry s náboženstvom. Dialóg pomáha nachádzať a podporovať ľudské a duchovné hodnoty príslušníkov iných náboženstiev.

Evanjelizácia

Druhý vatikánsky koncil zdôraznil pozitívnu hodnotu ľudského úsilia o bádanie a zveľaďovanie sveta. Upozornil však aj na nebezpečenstvo, že sa človek z prílišného spoliehania na výdobytky vedy a techniky začne pokladať za sebestačného a nebude už hľadať nič vyššie. Táto civilizačná sebestačnosť človeka je však zavádzajúca a uzaviera ľudskú spoločnosť do priestoru bez transcendentného rozmeru. Úlohou misijnej služby Cirkvi je preto človeku vždy ponúkať hodnoty, ktoré ho urobia slobodným pre transcendentno, a tak i viac ľudským (*Gaudium et spes*). Medzi evanjeliom a ľudskými kultúrami sú mnohé styčné body, na ktorých možno budovať špecifickú formu misijnej činnosti, ktorú nazývame evanjelizácia.

Podľa exhortácie *Evangelii nuntiandi* evanjelizácia znamená prinášať radostnú zvesť o spásе všetkým ľuďom, aby sa utvorilo nové ľudské spoločenstvo. Účelom evanjelizácie je teda utvárať vnútornú

premenu človeka, z ktorej pramení premena jeho života, činnosti i prostredia. Vplyvom tejto zmeny postupne začína vidieť, že evanjelium je preň skutočne dobrá správa, ktorá sa dotýka jeho situácie a života (Singelhurst, 2005).

Evanjelizáciu budeme ponímať ako komplexnú činnosť a medzi jej základné spôsoby zahrnieme svedectvo, ohlasovanie, katechézu, liturgiu a sviatosť, osobný styk, pouličnú evanjelizáciu, prvky ľudovej zbožnosti, evanjelizáciu pomocou spoločenských komunikačných prostriedkov a umenia, prácu v malých skupinách a hnutiach, evanjelizačné a animátorské kurzy. Otázkou, ako uskutočňovať evanjelizáciu pomocou týchto spôsobov a foriem v rozličných prostrediach, sa zaoberajú špecializované evanjelizačné kurzy a evanjelizačné školy. Jednotlivé spôsoby evanjelizácie sú medzi sebou navzájom prepojené a často sa prelínajú. Napríklad svedectvo života ako základ evanjelizácie by malo byť prítomné aj v ostatných evanjelizačných formách (Bučko, 2003).

Diakonia rozvoja

Misijná činnosť sa prevažne uskutočňuje v tých častiach sveta, kde je angažovanie sa za celkové oslobodenie a rozvoj zvlášť naliehavé. Misijná práca by mala preto ľuďom sprostredkovať skúsenosť oslobodenia. V tejto časti sa budeme zaoberať otázkou celostného oslobodenia a pozdvihnutia človeka prostredníctvom misijnej rozvojovej služby. Máme tu na mysli tzv. holistický (celostný) prístup k rozvoju, kde človeka chápeme ako ľudskú bytosť so štyrmi základnými dimenziami: biologickou, psychologickou, sociálnou a transcendentálnou – duchovnou.

Jednou z úloh misijnej činnosti je zastávať sa chudobných, núdznych a utláčaných ľudí, ako aj tých, ktorí sú z akýchkoľvek príčin odstránení na okraj spoločnosti. V tomto prípade môžeme hovoriť o oslobodení navonok. Je pravda, že sloboda si vyžaduje určité podmienky spoločenského, hospodárskeho, politického a kultúrneho poriadku, ktoré umožňujú, aby sa mohla plne prejavovať. Ak však hovoríme o misijnom koncepte ako o celostnom oslobodení a pozdvihnutí človeka, neznamená to, že misijnú službu redukuje na zabezpečenie tejto vonkajšej slobody, čiže na sociálnu, hospodársku alebo politickú činnosť. Sloboda má totiž okrem vonkajšej dimenzie aj vnútornú dimenziu. Znamená to ponúknuť ľuďom v cieľových oblastiach nie „viac mať“, ale „viac byť“ a formovať v nich svedomie prostredníctvom evanjelia.

V encyklike *Sollicitudo rei socialis* Ján Pavol II. hovorí, že štruktúry hriechu, ako ovocie mnohých osobných hriechov, ktoré vedú ku spoločenskému zlu, sú dnes v rozvoji národov veľkou prekážkou. Preto by takéto štruktúry hriechu mali byť odstránené ako prvý krok k autentickému oslobodeniu. Treba však zdôrazniť, že hoci odstraňovanie chybných a nastoľovanie spravodlivejších spoločenských štruktúr je veľmi významnou etapou v procese oslobodenia, nezabezpečuje oslobodenie človeka automaticky. Ani najspravodlivejšie spoločenské zriadenie a štruktúry nie sú totiž „samospasiteľné“ a samy osebe ešte neprivádzajú k plnej slobode človeka.

Ak by sme ľudí oslobodili spod útlaku, či už sociálneho, ekonomického, politického, etnického, rasového, kultúrneho atď., a neponúkli by sme im prostriedok na dosiahnutie vnútornej slobody, nemohli by sme týchto ľudí pokladať za oslobodených pre Božie kráľovstvo. Ako príklad možno uviesť trebárs niektorých ľudí, čo sa „topia“ v blahobyte, no o ktorých ani zďaleka nemožno povedať, že sú slobodní. Dokazuje to tiež napríklad korupcia, ktorá sa rozmáha i v sociálne, hospodársky a politicky vyspelých krajinách, pričom nezriedka zasahuje aj najvyššie vládne posty. Takto prichádzame k vnútornému rozmeru oslobodenia. Misijným prostriedkom na dosiahnutie vnútornej slobody, ktorá je základným predpokladom pre celostný rozvoj, je evanjelium.

Koncept rozvoja vo všeobecnosti vyjadruje proces zlepšenia kvality ľudského života, jednotlivca a v skupinách. Rozvoj bol od polovice 20. storočia úzko spojený predovšetkým s ekonomickým rastom. Štáty, ktoré dosahovali ekonomický rast, sa pokladali za rozvinuté, chudobné štáty sa označovali ako rozvojové. Predpokladalo sa, ako sme spomenuli už predtým, že presun finančných a technologických prostriedkov a znalostí z rozvinutých krajín rýchlo vyrieši mnohé problémy rozvojových krajín. Je pravda, že v niektorých krajinách juhozápadnej Ázie a Latinskej Ameriky sa táto predstava úspešne uskutočnila, avšak všeobecne sa nepotvrdil predpoklad, že nárast makroekonomických ukazovateľov automaticky prináša aj rast životnej úrovne a kvality života väčšiny obyvateľov krajiny. Dokonca sa ukázalo, že nerovnosť medzi najbohatšími a najchudobnejšími skupinami sa ešte zväčšuje. Túto skutočnosť vysvetľuje teória závislosti. Jej základom je tvrdenie, že zaostalosť jednej časti sveta je priamym dôsledkom rozvoja inej časti. Rozvojové krajiny (často bývalé kolónie) sú v ekonomickej závislosti od rozvinutých krajín (najmä bohatých krajín západnej Európy a Severnej Ameriky), ktoré z tohto vzťahu profitujú. Táto závislosť je udržiavaná umelo prostredníctvom nerovnomernej delby práce, kapitálu a moci.

V 80. rokoch sa začalo uvažovať o rozvoji ako o mnohodomenzionálnom koncepte, ktorý zahŕňa materiálne, sociálne, kultúrne, environmentálne, politické a duchovné zložky, pretože všetky tieto aspekty majú priamy vplyv na kvalitu života. Išlo o koncept holistického, čiže celostného rozvoja. Začal sa presadzovať názor, že neexistuje jeden model rozvoja, ktorý by bol správny a vhodný pre všetky časti sveta. Prišlo sa na to, že rozvoj musí byť *dlhodobodržateľný*, čiže musí brať do úvahy otázku vzťahujúcu sa na vývoj populácie, na šetrné využívanie prírodných zdrojov, na vzťah medzi človekom a životným prostredím. Objavili sa obavy, že ak ľudia budú stále vyrábať a spotrebúvať tak, že budú ničiť životné prostredie, bude stále ťažšie zabezpečiť základné životné potreby, ako je pitná voda alebo čistý vzduch. Od 90. rokov sa objavujú koncepcie rozvoja so zdôrazňovaním získavania slobody a zvyšovania možností a schopností ľudí žiť život podľa svojich predstáv. Berú sa tiež do úvahy argumenty a pohľady relevantných hnutí či skupín, ako sú environmentálne hnutia alebo skupiny zdôrazňujúce kultúrne, rodové či etické hľadiská.

Jeden zo všeobecne prijateľných konceptov ľudského rozvoja predložil indický ekonóm Amartya Sen, podľa ktorého je ľudský rozvoj proces rozširovania možností, ako môžu ľudia prežiť svoj život. Tieto možnosti môžu byť teoreticky neobmedzené a môžu sa meniť v čase. Podstatné však je, aby mal človek možnosť žiť dlhý a zdravý život, získať vedomosti a mať prístup k zdrojom zabezpečujúcim dôstojný život. Ak ľudia nemajú možnosť uspokojiť tieto tri základné potreby, potom ďalšie vymoženosti nemajú pre nich veľký význam.

Ľudský rozvoj možno merať rozličnými ukazovateľmi. Jedným z často používaných je tzv. index ľudského rozvoja (Human Development Index, HDI), ktorý navrhol Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme, UNDP). Jeho zmyslom je zachytiť ekonomické i sociálne aspekty rozvoja. Okrem ukazovateľa hrubého domáceho produktu index zahŕňa ukazovateľ očakávanej dĺžky života a ukazovateľ vzdelania. Okrem HDI existujú aj iné ukazovatele, ktoré zachytávajú celý rad ďalších indikátorov (chudoby, rovnosti pohlaví, zdravia atď.). Rozvojový program OSN každoročne publikuje Správu o ľudskom rozvoji v jednotlivých krajinách sveta. Spomínané ukazovatele však majú jeden významný nedostatok: nezachycujú rozdiely v životnej úrovni a v kvalite života vo vnútri jednotlivých krajín, ktoré môžu byť naozaj obrovské. Pre mnohé rozvojové krajiny sú napríklad charakteristické priepastné sociálne rozdiely.

Rozvojová pomoc či rozvojová spolupráca vychádza z partnerského postoja zúčastnených strán na ľudskom rozvoji. Spolupráca sa zamerala na monitorovanie dlhodobých sociálnych a ekonomických

podmienok rozvojových krajín a na hľadanie spôsobov, ako tieto podmienky zlepšiť. Hlavným cieľom rozvojovej pomoci a spolupráce je zníženie extrémnej chudoby pomocou trvalo udržateľného sociálno-ekonomického rozvoja. Na rozdiel od humanitárnej pomoci je rozvojová spolupráca dlhodobá činnosť v širokej škále oblastí spoločnosti.

Dnes sa už všeobecne prijal názor, že v rozvojovej spolupráci sa treba rovnomerne zameriavať na ekonomický, sociálny, politický a environmentálny rozvoj. V rámci misijnej činnosti je to zameranie tiež na duchovný rozvoj. Izolované projekty a programy postupne nahrádzajú celostné stratégie. Ako príklad možno uviesť významnú medzinárodnú stratégiu v boji proti chudobe, ktorú predstavujú Miléniové rozvojové ciele, prijaté v roku 2000 za účasti vrcholných predstaviteľov 147 štátov. Ciele sa mali splniť do roku 2015. Napriek mnohým úspechom a niektorým splneným cieľom sa väčšinu cieľov nepodarilo splniť, alebo sa splnili len čiastočne, pričom však najchudobnejším a najzraniteľnejším ľuďom tento ambiciózny rozvojový program príliš nepomohol (*How Successful Were the Millenium Development Goals?* 2015). Následné Ciele udržateľného rozvoja 2030 (v počte 17) sú rozpracované podrobnejšie a sú zamerané na širšie pole rozvoja v porovnaní s Miléniovými rozvojovými cieľmi 2015, ktoré obsahovali osem cieľov.

8.6 Globalizácia a misia: pluralistický globálny model

V súčasnosti, v situácii globalizujúceho sa sveta, vzniká otázka transformácie kontextuálno-inkulturačného misijného modelu alebo dokonca hľadania nového misijného modelu. Globalizácia sa výraznejšie začala prejavovať v druhej polovici 20. storočia a najskôr sa spájala s ekonomickou sférou. Globalizačný tlak však postupne zasiahol takmer všetky oblasti ľudskej spoločnosti. Proces globalizácie je veľmi zložitý, má mnoho dimenzií, ktoré sú navzájom rozličným spôsobom poprepájané, ba dokonca v ňom môžeme vidieť protichodné pohyby. Tejto situácii čelí aj misijná stratégia, ktorej tvorcovia musia pochopiť úlohu misijnej činnosti v globálnom svete a účinne reagovať na zmenené sociálne, ekonomické, politické a kultúrne podmienky.

Vzhľadom na rozoberanú tému nás budú zaujímať popri ostatných dimenziách globalizácie najmä kultúrna, hodnotová, náboženská a sociálna. V tejto súvislosti spomeňme aspoň niektoré pozorované javy. Globalizácia umožňuje intenzívne stretávanie kultúr a pomáha utvárať akúsi multikultúrnu spoločnosť s dominantným západným vplyvom. Kultúrna globalizácia však neznamená, že svet sa stáva kultúrne homogénny, ale badať nové zdôrazňovanie lokálnej kultúry. V súčasnosti niektorí autori hovoria o „glokalizácii“ (slovné spojenie globalizácie a lokalizácie) (Beck, 2004). Vznikajú nové subkultúry, ktoré už nie sú podmienené etnickým alebo geografickým pôvodom človeka, ale napríklad jeho sociálnym stavom, povoláním, záujmami či príslušnosťou k nejakému hnutiu a pod.

Čo sa týka hodnôt, vidieť masívnu propagáciu konzumného životného štýlu, ktorý sa ponúka ako nedotknuteľná hodnota. Nákupné megacentrá sa stávajú najnavštevovanejšími „chrámami“ svetových veľkomiest. Do popredia sa dostáva „mať“ pred „byť“, pričom duchovná dimenzia človeka sa zatláča do úzadia. Nastupuje absolutizácia slobody. Na druhej strane badať vzrast solidarity s postihnutými v krízových regiónoch prírodných alebo humanitárnych pohrôm. V rámci plurality náboženstiev cítia univerzalistické ambície nielen v kresťanstve, ale aj v iných veľkých náboženských systémoch, najmä v islame, ktorý tiež uplatňuje svoj misijný rozmer.

Vplyvom globalizácie sa postupne mení sociálne rozvrstvenie spoločnosti. Nastáva prudký nárast urbanizácie zvýšenou migráciou vidieckeho obyvateľstva do miest v rozvojových krajinách a uskutočňuje sa urbanizácia vidieka v krajinách so silnou ekonomikou. Rozširujú sa najchudobnejšie mestské

štvrte (slumy) na perifériách svetových veľkomiest. Ľudia v masívnej miere migrujú za prácou, čo môže spôsobiť rozpad rodín. Na Západe sa presadzujú extrémne formy rodovej ideológie (*gender ideology*) a netradičné formy rodiny. Sociálne znevýhodnené a vytláčané skupiny často nemajú umožnený alebo majú obmedzený prístup k profitu z globalizácie (napríklad pokiaľ ide o sieťové médiá, hospodársky rozvoj, vzdelanie atď.).

V istom zmysle misijná činnosť prebehla postmodernú spoločnosť v odpovedi na globalizáciu. Cieľom misijnej činnosti je pozdvihnúť ľudskú spoločnosť a jej členov, ktorí pochádzajú z rozličných národov, kultúr a sociálnych skupín a spojiť ich na základe posolstva evanjelia. Toto globálne prepojenie ľudí sa uskutočňuje pomocou misijných foriem, ktoré sme už uviedli, pričom sa vo svetle evanjelia oslobodzuje miestna kultúra a v nej skupiny ľudí. Cirkev si na jednej strane musí zachovať svoj odstup a nezávislosť vo vzťahu k svetovému globalizačnému pohybu, na druhej strane sa však musí inkulturovať v prostredí globalizujúceho sa sveta, čiže sa musí učiť žiť a pôsobiť v podmienkach globalizácie, aby bola zrozumiteľným znamením pre dnešných ľudí.

Globalizácia so sebou prináša napätia a konflikty, zároveň však predkladá aj mnohé výzvy. Jednou z najdôležitejších je výzva na zjednotenie ľudstva v riešení globálnych problémov sveta, akými sú otázka dodržiavania ľudských práv, ochrany života, rodiny, životného prostredia, otázka priepastného rozdielu medzi ekonomikami bohatých a chudobných krajín, problematika organizovaného násillia a všetkého druhu terorizmu, zbrojenia, hladu, chorôb a epidémií, zneužívania žien a detí, otázka vzdelania, utečencov a migrácie vôbec atď.

Východiská programu globálnej misie môžeme nájsť v encyklikách posledných pápežov, ako aj v mnohých ďalších cirkevných dokumentoch. Pokúsme sa zovšeobecniť a pomenovať tie oblasti, ktoré sa v dokumentoch najviac zdôrazňujú. Cirkev aj v globálnom svete musí byť verná svojmu misijnému poslaniu: usilovať sa ukazovať a obhajovať pravdu o Bohu, o človeku, o svete; predkladať Božie slovo, ktoré je prameňom neprestajnej obnovy; deliť sa o vieru, ktorá je svetlom jednotlivcov, ľudskej spoločnosti a dejín a je základom jednoty ľudstva; obhajovať dôstojnosť každého človeka; chrániť ľudské práva, zastávať sa utláčaných, vylučovaných a ponižovaných, ale aj žien a detí; pevne sa zasadzovať za život a jeho ochranu a za zabezpečenie základných životných potrieb aj pre zraniteľné skupiny; učiť o úlohe človeka ako Božieho spolupracovníka, ktorého Boh povolal do tohto sveta za správcu; prispievať k rozvoju spoločnosti formovaním svedomia; angažovať sa vo veciach ochrany a pozdvihnutia rodiny; mať na zreteli celostný rozvoj ľudskej osoby vo všetkých jej dimenziách; hľadať nové formy misijnej činnosti v dynamicky sa urbanizujúcom prostredí; upozorňovať na chyby, ktorých sa spoločnosť dopúšťa; zasaďovať sa za spravodlivosť a pokoj vo svete; sprítomňovať lásku a vnášať zmierenie do vzťahov medzi ľuďmi a spoločenstvami; angažovať sa v šírení pravdy komunikačnými médiami a ponúknuť evanjeliové posolstvo do životného priestoru sociálnych sietí.

Cirkev dostáva nové výzvy z oblasti kultúry, umenia a vedeckého výskumu. Globalizácia vyzýva Cirkev k väčšej angažovanosti v práci s migrantmi, príslušníkmi menšín a mládežou. V súčasnosti sa opäť čoraz viac vo svojich rozličných formách vzráha rasizmus, ktorý je stále veľkou výzvou pre misijnú činnosť. Patrí sem aj úsilie čeliť globálnym problémom v oblasti životného prostredia, pôsobiť v záujme udržateľného rozvoja a ochrany integrity celého stvorenia. Misijnou úlohou kresťanov je ponúkať alternatívu ku konzumnému a materialistickému životnému štýlu, ktorý má tendenciu devastovať človeka i prírodu. Veľkú výzvu kladie globalizácia v otázke ekumenickej spolupráce a dialógu medzi náboženstvami a kultúrami. Dnešný svet sa vyznačuje náboženskou pluralitou, pričom svetové náboženstvá rastú a stávajú sa čoraz vplyvnejšími.

Veľkou výzvou pre misijnú činnosť v súčasnosti je výrazná urbanizácia sveta. Kultúrna rozličnosť miestnych, národných a etnických skupín sa vo svetových megapolisoch pomaly, ale viditeľne stiera. Veľa ľudí dnes žije v multikultúrnych spoločenstvách. Navyše, milióny ľudí v rozvojových krajinách dnes žijú v najchudobnejších mestských štvrtiach, tzv. slumoch, teda v nevyhovujúcich životných podmienkach na hranici alebo často aj pod hranicou absolútnej chudoby. Toto sú len niektoré nové výzvy, ktoré predchádzajúce misijné modely nezohľadňovali, alebo brali do úvahy len minimálne.

Autor tejto kapitoly pomocou výskumu o misijných modeloch, ktorý uskutočnili výskumní pracovníci Katedry misiológie Vysokiej školy sv. Alžbety, navrhol misijný model pre rozvojové krajiny v súčasnom svete. Pracovne ho nazval pluralistickým misijným modelom (Bučko, 2014). V tomto modeli sa uplatňuje predovšetkým *prorocký dialóg*, *sociálna inklúzia*, *pluralita prístupov* a *koncept zmierenia*.

Prorocký dialóg označuje, že misijní pracovníci do dialógu vstupujú z pozície evanjelia a spolu s partnermi v dialógu sa usilujú rozpoznať cestu spolupráce a rozvoja. Zjednodušene povedané, ide o prepojenie niekoľkých foriem misijnej činnosti, o ktorých sme hovorili v predchádzajúcej časti. Prorocký dialóg sa uskutočňuje najmä v situácii prvotnej evanjelizácie a re-evanjelizácie, v službe chudobným, marginalizovaným či sociálne vylúčeným, v medzikultúrnej spolupráci a medzináboženskom porozumení.

Významnou charakteristikou dnešného misijného modelu je podpora projektov zameraných na *sociálnu inklúziu* vylúčených skupín či vrstiev spoločnosti so zreteľom na staré i nové formy chudoby. Hoci globalizácia, ako sme už hovorili, má svoje pozitívne stránky, jej veľkým negatívom je, že vytláča najchudobnejšie vrstvy na okraj spoločnosti a najchudobnejšie krajiny na okraj medzinárodných hospodárskych a politických vzťahov. Úlohou misijnej činnosti a miestnych evanjeliových spoločenstiev je pričiniť sa o to, aby sociálne učenie Cirkvi malo potrebný dosah na formuláciu etických a právnych noriem, ktoré ovládajú voľný svetový trh a činnosť masovokomunikačných prostriedkov (*Ecclesia in Asia*, 39). Úžitok z globalizácie by mali mať aj vylúčené komunity a nielen bohatá elita, ktorá kontroluje vedu, technológie, komunikácie a zdroje planéty. Misijná činnosť v súčasnosti by mala teda podporovať najmä rozvoj miestnych komunít.

Aktuálny misijný model predpokladá *pluralitu prístupov*, čiže neodmieta všetky prístupy predchádzajúcich modelov. Voľba prístupu bude závisieť od rôznych faktorov, medzi ktoré patrí napríklad stupeň rozvoja cieľovej skupiny. V niektorých prípadoch komunitnej misijnej práce treba na začiatku pracovať aj v akomsi „paternalistickom“ režime, a to napríklad vtedy, keď miestna komunita ani sama nevie identifikovať svoje vlastné potreby, cesty rozvoja a hlavné faktory svojej deprivácie či sociálneho vylúčenia.

Podstatnou charakteristikou pluralistického misijného modelu je aplikácia *konceptu zmierenia*. Zmierenie sa týka štyroch dimenzií: zmierenie človeka s Bohom, so sebou samým, s blížnymi, so svetom a celým stvorenstvom. Americký misiológ Robert Schreiter pokladá uzdravenie a zmierenie za najdôležitejšiu dimenziu misijnej činnosti v súčasnosti. Podľa neho možnosť uzdravenia a zmierenia v rozdeľenej spoločnosti je jednou z najvýznamnejších posolstiev evanjelia pre dnešný svet. Zmierenie však neznamena len niečo ako „zbieranie úlomkov“ po násilnom konflikte alebo po devastujúcich vplyvoch globalizácie. Zmierenie je predovšetkým uzdravenie, zmena zmýšľania a postojov. Morálne sa rekonštruje spoločnosť, aby sa chyby z minulosti už neopakovali. Hlavným cieľom zmierenia je vyliečenie rán jednotlivcov, skupín, komunít, ako aj spoločnosti ako celku, v ktorom zohráva kľúčovú úlohu svedectvo evanjelia (Schreiter, 2005). Toto zmierenie však neznamena návrat do pôvodného stavu, ale výsledkom by malo byť niečo iné a nové – zmena vzťahov, hodnôt a vnútorného nazerania.

Zhrnutie

Misijná činnosť sa za dvetisíc rokov zmenila vo formách a metódach, no cieľ ostal rovnaký: podeliť sa o evanjelium s ľuďmi na celom svete a spolupracovať na ich celostnom rozvoji. V súčasnosti mnohé z toho, čo vykonávala misijná služba Cirkvi v minulosti, prebrali do svojej agendy jednotlivé štáty alebo národné či medzinárodné rozvojové inštitúcie. Misijná činnosť Cirkvi má napriek tomu aj dnes význam, pretože okrem sociálneho rozvoja ponúka i duchovný rozvoj. Misionári aj dnes pracujú často v tých najchudobnejších a najnedostupnejších regiónoch, pričom vytrvalo sprevádzajú miestne komunity na ceste ich rozvoja. Misionárska činnosť môže tiež inšpirovať rozvojových pracovníkov svojou skúsenosťou a ponúknuť alternatívu k minulým i súčasným rozvojovým stratégiám.

- AD GENTES. 2014. Dekrét o misijnej činnosti Cirkvi.
- ARADAU, C. 2005. Good Practice in Response to Trafficking in Human Beings – Cooperation between Civil Society and Law Enforcement in Europe. Danish Red Cross, 2005.
- BALADA, J. 2007. Rámcový vzdelávací program pro gymnázia: RVP G. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. ISBN 9788087000113.
- BECK, U. 2004. Čo je globalizácia? Omyly globalizmu. Odpovede na globalizáciu. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004.
- BENČ, V. 2005. Rozvojová pomoc a spolupráca – výzvy a perspektívy. Prešov: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 2005. ISBN 80-89041-93-0.
- BIRDSALL, N. 2008. Seven deadly sins: Reflections on donor failings. In: Easterly, W. Ed. Reinventing foreign aid. Massachusetts Institute of Technology. 2008. 567pp. ISBN: 978-0-262-05090-6.
- BISHOP, R., LITCH, J. A. 2000. Medical tourism can do harm. BMJ. 2000;320:1017.
- BOLEČKOVÁ, M. – VOJTÁŠŠÁKOVÁ, V. – ŽIŠKOVÁ, O. 2010. Rozvojová spolupráca je, keď... In: BENDÍKOVÁ, M. (ed.): Kde končí náš svet? Zborník. Prešov: Centrum pre európsku politiku, Slovak Aid, 2010. ISBN 978-80-7165-783-5, s. 7 – 31. 2.
- BOSCH, D. 1991. Transforming Mission. New York: Orbis Books, Maryknoll, 1991.
- BRAITWAITE J., MONT D. 2008. Disability and Poverty: A Survey of World Bank Poverty Assessments and Implications, Washington: World Bank.
- BUČKO, L. 2014. Vývoj misijných modelov: od etnocentrizmu k pluralite. In: Studia theologica, 3/2014, s. 87-110.
- BUČKO, L. 2009. Misijná a charitatívna činnosť. Bratislava: VŠZSP sv. Alžbety, 2009.
- BUKÁČEK, M. 2006. E-GEO - súbor pracovných listů do zeměpisu. Metodický portál: Články [online]. 06. 11. 2006, [cit. 2016-03-17]. Dostupný z WWW: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/980/E-GEO---SOUBOR-PRACOVNICH-LISTU-DO-ZEMEPISU.html>. ISSN 1802-4785.
- CARBONNIER, G. 2010. Official Development Assistance Once More Under Fire from Critics. In: International Development Policy Series, 1/2010: <http://poldev.revues.org/141> 2. HICP Initiative: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTDEBTDEPT/0,,contentMDK:20260411~menuPK:64166739~pagePK:64166689~piPK:64166646~theSitePK:469043,00.html>
- CARVALHO S, M. (ed.). 2008. Global Education Guidelines. A Handbook for Educators to Understand and Implement Global Education. Lisbon: North-South Centre of the Council of Europe, 2008.
- CATTELL, V. 2001. 'Poor people, poor places, and poor health: the mediating role of social networks and social capital', Social Science & Medicine, Vol. 52, pp. 1501-1516
- COLLIER, P. 2008. The bottom billion. Oxford University Press, 2008. 209 pp. ISBN: 978-0-19-531145-7
- COLLIER, P. 2009. Miliarda nechudších. Proč se některým zemím nedaří a co s tím. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-010-7.
- ČERNÝ, P. 2006. Kristovo dílo spásy jako základ a imperativ misie. Brno: L. Marek, 2006.
- DEDEOVÁ, G. 2010. O chudobě z hlediska hospodářských, sociálních a kulturních práv. In: Výzkumný tým SOCIAL WATCH: Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušení lidských práv. Praha: FILOSOFIA, 2010. ISBN 978-80-7007-321-6, s. 11 – 26.
- DEI VERBUM. Konstitúcia o Božom zjavení.
- DEVELOPMENT CO-OPERATION REPORT 2010, OECD 2010, ISBN 978-92-64-079878
- DIALOGUE AND PROCLAMATION. Reflections and Orientations on Inter-religious Dialogue and the And The Proclamation Of The Gospel Of Jesus Christ.
- DICKEN, P. 2011. Global Shift. 6th Edition. London: Sage Publications Ltd, 2011. 606 s. ISBN 978-1-84920-766-9.
- DIGNITATIS HUMANAЕ. Vyhlásenie o náboženskej slobode.
- DOCUMENTS OF THE XV GENERAL CHAPTER SVD, 52-54. In: In Dialogue with the Word, 1/2000, Rome: SVD Publications, 2000.
- DOHovor RADY EURÓPY O BOJI PROTI OBCHODOVANÍU S ĽUĎMI. Varšava, 16. mája 2005.
- DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1993.
- OECD MAUAL. 2006. Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dev/perspectivesonglobaldevelopment/38405962.pdf> 22. SIDA (Swedish International Development Cooperation Agency), 2006. Manual for Conflict Analysis. Division for Peace and Security through Development Cooperation, 38 p.
- DRBOHLAV, D. 1994. Hlavní důvody a důsledky mezinárodnímigrace obyvatelstva. Sborník české geografické společnosti. [online]. 2008 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z WWW: [www: geography.cz/sbornik/wp.../1994_99_3_](http://geography.cz/sbornik/wp.../1994_99_3_)
- DUČÁK, K. 2012. Božie svetlo v temnotách Paraguaja. Jezuitský štát 1609 – 1768. Nitra: Spoločnosť Božieho Slova, 2012.
- DUDÁŠ, T. a kol. 2007. Rozvojová pomoc a spolupráca. Vybrané kapitoly. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2007. ISBN 978-80-225-2393-6.
- DUNNING, John H. a Sarianna M. LUNDAN. Multinational enterprises and the global economy. 2nd ed. Cheltenham: Edward Elgar, 2008. ISBN 978-18-4844-132-3. s. 7 8
- EASTERLY, W. 2006. The white man's burden. Oxford University Press, 2006. 380pp. ISBN: 978-0-19-922611-5.
- ECCLESIA IN ASIA „Cirkev v Ázii“. Posynodálna apoštolská exhortácia Jána Pavla II. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000.
- EMDAT, 2016. <http://www.emdat.be/explanatory-notes> [cit. 5.4.2016]
- EVANGELII GAUDIUM. 2014. Apoštolská exhortácia pápeža Františka o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2014.
- EVANGELII NUNTIANDI. 1992. Apoštolské povzbudenie pápeža Pavla VI. o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. Zvolen: Združenie Jas, 1992.
- EVERT, J., DRAIN, P., HALL T. 2014. Developing global health programming: A guidebook for medical and professional schools, 2nd Ed. San Francisco: Global Health Education Collaborations Press, 2014. 358 pp. ISBN: 978-0-578-12721-7
- FEHÉR, L. ET AL. 2004. Handbook on Trafficking in Human Beings, Volume I. – General Issues and Methodology. Budapest, IOM, 2004.
- FIALOVÁ, Z. ET AL. 2008: Obchodovanie s ľuďmi v Slovenskej republike, Výskumná správa pre UNODC. Bratislava, UNODC, 2008.
- FMEIADDC. 2009. Federal Ministry for European and International Affairs Department for Development Cooperation and Cooperation with Eastern Europe, Austrian Development Agency. International humanitarian aid. Policy document. Austrian Development Cooperation. Vienna, 2009. http://www.entwicklung.at/uploads/media/PD_International_humanitarian_aid_03.pdf [cit. 8.4.2016]
- FOOD AND AGRICULTURAL ORGANIZATION [online]. 2008 [cit. 2016-03-15]. And degradation on the rise. Dostupné z WWW: <<http://www.fao.org/newsroom/en/news/2008/1000874/index.html>>.
- FOOD AND AGRICULTURAL ORGANIZATION [online]. 2011 [cit. 2016-03-17]. Hunger. Dostupné z WWW: <<http://www.fao.org/hunger/en/>>.
- FOUNTAINOVÁ, S. 2007. Vzdelávanie pre rozvoj. Učiteľov zdroj pre globálne učenie. Metodicko-pedagogické centrum v Prešove: Rokus, 2007. ISBN 978-80-8045-480-7
- GAUDIUM ET SPES. 2014. Pastoralná konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete.
- GENERAL CLASSIFICATION. 2016. EM-DAT. The international disaster database. <http://www.emdat.be/classification> [cit. 8.4.2016]
- GHERTMAN, M. 1996. Nadnárodní společnosti. 1. vyd. Praha: HZ, ISBN 80860-0906-8.
- GLOBAL HUMANITARIAN ASSISTANCE. 2016. Defining humanitarian assistance. <http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid> [cit. 7.4.2016]
- GLOBALINC. An Atlas of The Multinational Corporation: a Review by Nayan Chanda. CHANDA, Nayan. Yale Global Online: a Publication of the MacMillan Center [online]. 2003 [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: <http://yaleglobal.yale.edu/about/globalinc.jsp>
- HECZKO, S. Světová ekonomika a globální problémy lidstva. Britská listy [online]. 2005 [cit. 2016-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/26306.html>>. ISSN 1213-1792.
- HERBER, V. Přírodní katastrofy a environmentální hazardy [online]. 2010 [cit. 2016-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.sci.muni.cz/~herber/>>

LITERATÚRA

- HESELGRAVE, D. 1991. *Communicating Christ Cross-Culturally*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1991.
- HIPŠ, J. a ĎURIŠOVÁ, P. *Svet je len jeden*. Bratislava: Centrum environmentálnej a etickej výchovy ŽIVICA, 2006. ISBN 80-968989-5-7.
- HISTORY OF THE CHURCH. *Desať zväzkov*. Red. H. Jedin. London: Burns & Oates, 1980–1981.
- HLAD A PODVÝŽIVA VE SVĚTĚ. OSN Praha: Zprávy [online]. 2007, [cit. 2016-03-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1281>>.
- HOKROVÁ, M.; TÁBORSKÁ, S. 2008. Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají: manuál. 2. aktualizované vyd. Praha: Člověk v tísni, 2008. 214 s. ISBN 9788086961552.
- HOW SUCCESSFUL WERE THE MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS? A Final Report. <online> dostupné na: <https://www.newsecuritybeat.org/2015/07/successful-millennium-development-goals-final-report/>
- INEQUALITY WATCH. 2012. *Poverty in the world*; Inequality Watch [online]. [cit. 2.2. 2016] Dostupný na <http://inequalitywatch.eu/spip.php?article105>
- INKLUZIVNÍ ŠKOLA. O migraci. [online]. 2013, [cit. 2016-08-16]. <http://new.inkluzivniskola.cz/kdo-odkud-prichazi-do-cr/migrace-mimo-svou-materskou-zemi>
- IŠTOK, R. 2003. *Politická geografia a geopolitika*. Prešov: PU FHPV, 2003. 80-8068-191-0.
- JÁNSKÁ, I. *Než začneme s multikulturní výchovou (od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu)*. Praha, Varianty, 2008.
- JÁNSKÁ, I. *Než začneme s multikulturní výchovou (od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu)*. Varianty, Praha 2008. [online]. 2008 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.varianty.cz/index.php?id=16&item=63> [cit. 11. 2. 2010]
- JEANNET, E. 1985. *Catastrophes et medecine*. PAYOT, 1985. ISBN13:9782601030051
- JENÍČEK, V. *Globalizace světového hospodářství*. Vyd. 1., Praha: C. H. Beck, 2002. 152 s. ISBN 80-7179-787-1.
- JENÍČEK, V. a FOLTÝN, J. 2010. *Globální problémy světa v ekonomických souvislostech*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2010, 324 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-326-4.
- JANČOVIČ, J. a kol. 2012. *Texty k efektivní rozvojové spolupráci*, Trnava, 2012, pp. 250, ISBN 978-80-8082-548-5
- KING, R. 2008. *Atlas lidské migrace*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta a.s., 2008 192 s. ISBN 978-80-204-1706-0.
- KUBÍKOVÁ, J. 2001. *Křesťanská misie v16. – 18. století* Brno: L. Marek, 2001.
- KUNC, K., SKOKAN, L. 2000. *Globální problémy: (úvod do geoglobalistiky)*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2000. 168 s. ISBN 8070442352.
- LACKO, M. 1991. *Svatý Cyril a Metod*. Řím: SÚSCM, 1991.
- LUMEN GENTIUM. 2014. *Vieroučná konstitúcia o Cirkvi*.
- LUZBETAK, L. 1998. *Kościoł a kultury*. Warszawa: Verbinum, 1998.
- LYSÝ, J. 2007. *Globálne rozvojové vzdelávanie (učebné texty)*. Bratislava: ALBUM, 2007. ISBN 978-80-968667-7-9
- MARGESSON, R. 2015. *International Crises and Disasters: U.S. Humanitarian Assistance Response Mechanisms*. Congressional Research Service. 7-5700. RL33769 <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33769.pdf> [cit. 9.4.2016]
- MARGESSON, R. 2015. *International Crises and Disasters: U.S. Humanitarian Assistance Response Mechanisms*. Congressional Research Service. 7-5700. www.crs.gov. RL33769 <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33769.pdf> [citované 5.5.2016]
- MASSEY, S., *Theories of international migration: a review and appraisal. Population and development review*. 1993, vol. 19, no. 3, p. 431-466.
- MELANDER, E., PIGACHE, C. 2007. *Conflict Prevention: Concepts and Challenges*. In: Walter FEICHTINGER, W., JUŘEKOVIC, p. (eds.): *Konfliktprävention zwischen Anspruch und Wirklichkeit*. Wien: The Austrian National Defence Academy. pp. 9 – 17. 20.
- Messina, Rossario: *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- METODICKÝ PORTÁL RVP: Co pro gymnázia znamená schválení RVP G a RVP GSP? 2005 [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005-2009 [cit. 2016-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.rvp.cz/sekce/81>>. ISSN 1802-4785
- METODICKÝ PORTÁL RVP: *Klíčové kompetence*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005-2009 [cit. 2016-02-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.rvp.cz/clanek/705>>. ISSN 1802-4785.
- MEZIRÍČKÝ, V. *Globalizace*. Vyd. 1., Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80 7178-748-5
- MILÉNIOVÉ ROZVOJOVÉ CÍLE (MRC), 2015: [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_BylD/ID_CB-994940132FED7DC125766500389E84_SK\\$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_BylD/ID_CB-994940132FED7DC125766500389E84_SK$File/mileniove_rozvojove_ciele.pdf)
- MV ČR. *Terminologický slovník*. [online]. 2008 [cit. 2016-09-18]. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/azy/slovník.html>>.
- NÁDVORNÍK O.; VOLFOVÁ A. *Společný svět (Příručka globálního a rozvojového vzdělávání)*, Praha: Člověk v tísni. 2004. ISBN 80-903510-0-X
- NÁDVORNÍK, O. - VOLFOVÁ, A. 2004. *Společný svět*. Praha: ČLOVĚK V TÍSNI, 2004. ISBN 80-903510-0-X
- NÁDVORNÍK, O A kol. 2005. *Rozvoj*. In: *Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají*. Red. V. Exnerová. Praha: Člověk v tísni, 2005.
- NÁRODNÁ STRATÉGIA GLOBÁLNEHO VZDELÁVANIA NA OBDOBIE ROKOV 2012 – 2016, MZV SR, Slovensko 2012, pp. 32
- NÁVOJSKÝ, A. 2008. *Aktivně globálne školy. Človek v ohrození*: Vydavateľstvo Lúč, 2008
- NORTH SOUTH CENTRE OF THE COUCL OF EUROPE, *Global Education Guidelines*, 2008
- NOSTRA AETATE. 2010. *Vyhlasenie o vzťahu Cirkvi k nekresťanským náboženstvám*.
- O'LOUGHLIN, E., WEIGMONT, L. (eds.) 2007: *Global Education, Public Awareness – Raising and Campaigning on Development Issues: An Overview of Evaluation Practice and Policy*. Background Paper prepared for Informal Experts' Workshop: Development Communication, Advocacy and Education: Tips and Tools for Improving Evaluation. Bonn.
- OECD 2010. *Official development assistance, ODA*: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6043>
- OECD 2013. *DAC List of ODA Recipients*: http://www.oecd.org/document/45/0,3746,en_2649_34447_2093101_1_1_1_1,00.html
- OECD et al. 2011. *Conflict, fragility and armed violence are major factors preventing the achievement of the MDGs* (Konflikt, nestabilita a ozbrojené násilie sú hlavnými faktormi, ktoré bránia dosiahnutiu miléniových rozvojových cieľov).
- OECD. 2008. *'Concepts and Dilemmas of State Building in Fragile Situations'*, OECD/DAC Discussion Paper, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development
- PAUHOFOVÁ, I. 2008. *Determinanty bohatstva a chudoby vo svetovej ekonomike (vybrané aspekty)*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONOM, 2008. ISBN 978-80-225-2538-1. 7.
- PAUHOFOVÁ, I. 2007. *Bohatstvo a chudoba vo svete a na Slovensku*. Bratislava: Prognostický ústav SAV, 2007.
- PESCH, O. 1996. *Druhý vatikánsky koncil*. Praha: Vyšehrad, 1996.
- PETRASOVÁ, A. 2008. *Kriticky mysliaci učiteľ – tvorca kvality školy (Sprievodca zavádzaním štandardov)*. MPC Prešov : Rokus, 2008. ISBN 978-80-8045-517-0
- PICHANIČ, M. 2002. *Mezinárodní management a globalizace*. Vyd.1., Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2002. 106 s. ISBN 80-245-0421-9
- PIKE, S a SELBY, D. 2000. *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 978-80-7367-629-2
- PROCLAMATION OF THE GOSPEL OF JESUS CHRIST. Pontifical Council for Interreligious Dialogue. In: *Redemption and Dialogue. Reading Redemptoris Missio and Dialogue and Proclamation*. Red. W. R. Burrows. New York: Orbis Books, Maryknoll, 1993.
- PROGRAMME OF ACTION of the World Summit for Social Development, Chapter II: *Eradication of Poverty*. In: *Report of the World Summit for Social Development*: <http://www.un.org/documents/ga/conf166/acconf166-9.htm>

- PRŮCHA, J. 2004. Interkulturní psychologie. Praha: Portál, 2004, vydání 1., 199 s. ISBN 80-7178-885-6
- PRŮCHA, J. 2006. Multikulturní výchova. Praha: Triton, 2006, vydání 1., 263 s. ISBN 80-7254-860-2
- RASLAVSKÁ, I. 2009. Globálna dimenzia na vysokých školách. Človek v ohrození: EKONÓM, 2009. ISBN 978-80-225-2723-1
- RECONCILIATIO ET PAENITENTIA. Posynodálna apoštolská exhortácia Jána Pavla II., 1984.
- REDEMPTORIS MISSIO. 1997. Encyklika pápeža Jána Pavla II. o trvalej platnosti misionárskeho poslania Cirkvi. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1997.
- REINALDA, B. 2009. Routledge History of International Organizations. From 1815 to the Present Day. London and New York: Routledge, 2009. ISBN 978-0-425-47624-9. 8.
- ROSPUTINSKÝ, P. 2011. Úvod do štúdií medzinárodných organizácií. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2011. ISBN 978-80-557-0313-8.
- RUSNÁK, U., SZÉP, A., BRZICA, D. 2002. Rozvojová pomoc a spolupráca. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002, ISBN 80-89106-01-3
- SHENK, W. 1999. Changing frontiers of mission. New York: Maryknoll Orbis Books, 1999.
- SCHREITER, R. 2010. A practical theology of healing, forgiveness and reconciliation. In: R. Schreiter et al (ed.): Peacebuilding: Catholic theology, ethics, and praxis. New York: Orbis Books, 2010, s. 366-397.
- SCHREITER, R. 2005. Reconciliation and healing as a paradigm for mission. In: International Review of Mission. January/2005, s. 74-83;
- SINGELHURST, L. 2005. Efektívni a citliví evangelizácie. Praha: SAMUEL, 2005.
- SKOKAN, L. 2007. Úvod do geoglobalistiky: sociogeografické aspekty. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2007. 101 s. ISBN 9788070449257.
- SLAVORUM APOSTOLI. 1985. Encyklika pápeža Jána Pavla II. o evanjelizácii dieťa. Sv. Cyrila a Metoda, 1985.
- SOLLICITUDO REI SOCIALIS. Encyklika Jána Pavla II. Sociálne encykliky. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1998.
- SUCHOTOVÁ, E. 2007. Globálne rozvojové vzdelávanie v edukačnej praxi ZŠ. Metodicko-pedagogické centrum v Prešove : Rokus, 2007. ISBN 978-80-8045-505-7
- ŠUVADA, J., TOMANEK, P., CZARNECKY, P. 2016. Updates in Social Pathology I. Warsaw Management University Publishing HouseProf. Leszka J. Krzyżanowskiego, Warsaw 2016, pp.473, ISBN (print version): 978-83-7520-206-9
- ŠUVADA, J. 2015. International dialogue of aspects in social pathology among children, youth and young adults. SPAY conference, St. Elizabeth University of Health and Social Work, Bratislava (23.4.2015). Abstract book pp.143. ISBN 978-80-8132-131-3, EAN 9788081321313
- ŠLACHTA, M.; BURDA, T.; HOLEČEK, M. 2007. Ohniska napětí ve světě. 1. vyd. Praha: Kartografie Praha, 2007. 187 s. ISBN 9788070119266.
- ŠMÁLIK, Š. 1997. Boží ľud na cestách. Bratislava: Lúč, 1997.
- THE EUROPEAN CONSENSUS ON DEVELOPMENT. The contribution of Development Education and Awareness Raising, 2007, pp. 48
- THE EUROPEAN CONSENSUS ON HUMANITARIAN AID. 2016. The humanitarian challenge. Joint Statement by the Council and the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the European Commission. DG Humanitarian Aid (ECHO). http://ec.europa.eu/echo/files/media/publications/consensus_en.pdf [cit. 5.4.2016]
- THE MAASTRICHT - GLOBAL EDUCATION DECLARATION, 2002, pp. 37, Maastricht, 2003
- THE WORLD BANK NEWS 2012 (dostupné dňa 25.4.2016): World Bank sees progress against extreme poverty, but flags vulnerabilities: <http://www.worldbank.org/en/news/2012/02/29/world-bank-sees-progress-against-extreme-poverty-but-flags-vulnerabilities>
- THERBON, G. 2000. Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance, International Sociology, Vol. 15, No. 2, June 2000, pp.151-179.
- TOMKO, J. 2000. Misie do tretieho tisícročia, Bratislava: Lúč, 2000.
- TOUŠEK, V. a kolektív 2008. Ekonomická a sociálna geografie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 411 s. ISBN 978-80-7380-114-4.
- UN DESA. 2007 The United Nations Development Agenda: Development for All. Goals, Commitments and Strategies Agreed at the United Nations World Conferences and Summits since 1990. New York: United Nations, 2007. ISBN 978-92-1-101155-5.
- UN development cooperation forum to address poverty reduction and sustainability: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=42398&Cr=mdg&Cr1=>
- UN News Centre, (citované dňa 27.4.2016): UN development cooperation forum to address poverty reduction and sustainability: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=42398&Cr=mdg&Cr1=>
- UNDP. 2012. Komponenty indexu ľudského rozvoja: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>
- UNDP. 2013. Komponenty multidimenzionálneho indexu chudoby: <http://hdr.undp.org/en/statistics/mpi/>
- UNDP. 2011a. International Human Development Indicators: http://hdr.undp.org/en/statistics/?gclid=CJKbnfe_ubECFUFO3wodllwA_w
- UNDP. 2011b. Rozdelenie štátov do skupín podľa výšky HDI: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Table1.pdf
- UNHCR [online]. 2001-2016 [cit. 2016-09-18]. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/zakladni-informace/umluyv/umluva-o-uprchlicich.html>
- UNHCR. [online]. 2008 [cit. 2016-09-18]. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/news/2016/pocet-nucene-vys%C3%AD-dlenych-dosahuje-rekordni-vyse-postizen-je-kazdy-113-clovek.html>
- UNICEF. 2001. Hovorme o právach a zodpovednosti. Bratislava : Slovenský výbor pre UNICEF, 2001. ISBN 80-88788-01-3
- UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP). 1994. Human Development Report. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- UN-OHRLLS Newsroom, (dostupné dňa 16. 4. 2016): MDG's: Some targets met, but much remains to be done: http://www.unohrlls.org/en/newsroom/current/?type=2&article_id=197
- VERHELST, T. 1990. No life Without Rootts. Culture and Development. London: Zed Books, 1990.
- VIGORITOVÁ, A. 2010. Úvahy o porovnávaní chudoby v rôznych zemích. In: Výskumný tím SOCIÁL WATCH: Právo nežiť v chudobe. Chudoba ako porušovanie ľudských práv. Praha: FILOSOFIA, 2010. ISBN 978-80-7007-321-6, s. 57 – 70.
- VZDELÁVANÍ O KULTURNÍM SETKÁVANÍ. [online]. 2013 [cit. 2016-04-15]. Dostupný z <http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-odkud-prichazi-do-cr/migrace-mimo-svou-materskou-zemi>
- WOSTYN, L. 1990. Doing Ecclesiology. Church and Mission today. Quezon City: Claretian Publications, 1990.
- ZAJAC, L. – NÁVOJSKÝ, A. – ĎURIŠOVÁ, P. – SZABÓOVÁ, S. – HARMAŇOŠOVÁ, M. – ONDEKOVÁ, M. 2008. Aktívne globálne školy. Človek v ohrození: Vydavateľstvo
- ZAJAC, L. – NÁVOJSKÝ, A. 2006. Jeden svet na školách, metodická príručka pre učiteľov základných a stredných škôl. Metodicko-pedagogické centrum v Prešove : ROKUS, 2006. ISBN 80-8045-441-8
- ZAJAC, L. – NÁVOJSKÝ, A. 2006. Panáčik proti chudobe. Metodicko-pedagogické centrum v Trenčíne : Digital Graphic, 2006. ISBN 80-969457-6-9
- ZÁKON O AZYLU. [online]. 1999 [cit. 2016-09-20]. Dostupný <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>
- ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA 2nd European Congress on Global Education - Education, Interdependence and Solidarity in a Changing World, Lisbon. 2012. [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupný z http://www.coe.int/t/dg4/nscentre/GE/GE/2012_GE_Congress_Report_FINAL_11feb2013.pdf
- ZIBULEWSKY, J. 2001. Defining disaster: the emergency department perspective. Baylor University Medical Center proceedings. 2001 Apr; 14(2): 144-149. PMID: PMC1291330

Globálna rozvojová pomoc

© Dvojfarebný svet

© Jozef Šuvada, Eva Grey, Ladislav Bučko, Monika Nová

Autorský kolektív

Juraj Benca · Jozef Šuvada · Eva Grey · Ladislav Bučko · Monika Nová

ISBN 978-80-972478-0-5



Vydané pre potreby VŠ ZaSP sv. Alžbety

a ďalších vzdelávacích programov rozvojovej a humanitárnej pomoci

Recenzia vysokoškolskej učebnice

Benca Juraj: Globálna rozvojová pomoc

Vysokoškolská učebnica Globálna rozvojová pomoc je dielom kolektívu autorov: Juraj Benca, Jozef Šuvada, Eva Grey, Ladislav Bučko a Monika Nová. Autori logicky a prehľadne rozdelili učebnicu do ucelených kapitol. Prvé štyri kapitoly autorky Moniky Novej sú napísané v českom jazyku a autorka sa v nich podrobne venuje témam ako sú: Globálne rozvojové vzdelávanie, Globalizácia a vzájomná závislosť v jednotlivých častiach sveta, Medzinárodné inštitúcie v kontexte globálnej rozvojovej pomoci a Migrácia. Nasledujúce štyri kapitoly autorov Jozefa Šuvadu, Evy Grey a Ladislava Bučka sú napísané v slovenskom jazyku a autori sa v nich venujú týmto témam: Globálne problémy a rozvojová spolupráca, Humanitárna pomoc, Etické aspekty humanitárnej a rozvojovej pomoci a Misijná činnosť a rozvojová spolupráca. Každá z uvedených kapitol je napísaná kvalitne a precízne. Odborný text je prehľadný, napísaný jasne a pochopiteľne. Učebnice dosahuje požadovanú odbornú i edukačnú úroveň.

Autori vysokoškolskej učebnice Globálna rozvojová pomoc sú odborníkmi v danej oblasti a aj preto je zloženie autorského kolektívu je zárukou vysokej kvality a zároveň predpokladom, že vysokoškolská učebnica Globálna rozvojová pomoc kolektívu autorov Juraj Benca, Jozef Šuvada, Eva Grey, Ladislav Bučko, Monika Nová, primárne určená vysokoškolským študentov bude prínosom pre vzdelávanie v oblasti globálnej rozvojovej pomoci.

Konštatujem, že učebnica dosahuje požadovanú odbornú úroveň, má potenciál byť prínosom pre štúdium v oblasti globálnej rozvojovej pomoci a odporúčam ju do tlače.

prof. MUDr. Adriana Ondrušová, PhD.

Vydané pre potreby VŠ ZaSP sv. Alžbety
a ďalších vzdelávacích programov
rozvojovej a humanitárnej pomoci

ISBN 978-80-972478-0-5

